

IO. AMOS COMENII,
ECCL. FF. BOH. EPISCOPI.

DE

R E R V M
H V M A N A R V M
E M E N D A T I O N E
C O N S V L T A T I O
C A T H O L I C A,
AD GENVS HVMANVM
Ante alios vero
AD ERUDITOS, RELIGIOSOS, POTENTES,
EVROPAE.

H A L A E, Typis & impensis Orphanotrophii. 1702.

Ierem. XLIX. v. 7.

Numquid non ultra est sapientia in Themam!
Periit CONSILIVM a filiis? inutilis facta
est sapientia eorum?

Proverb. XV. v. 23.

Dissipantur cogitationes, vbi non est CON-
SILIVM: vbi vero plures sunt CONSI-
LIARII, confirmantur.

Iob. XXXIV. v. 2. 4.

Audite sapientes verba mea, & eruditi auscul-
tate me. IVDICIUM eligamus nobis, &
inter nos videamus quid sit melius.

LECTORI AMICO.

Et huius scripti auctor est IO. AMOS COMENIVS. Hic vir qualis quantusque fuerit, paucis tibi, L.B. praeostendere consultum esset; sed, cum vitam eius vir eruditus propediem edet descriptam, poteris inde petere, quae scitu & necessaria & salutaria sunt. Hoc tamen te nolo ignorare, quod Morauus fuerit, & varia per vitam munera, cum ecclesiastica tum scholastica, gesserit, ad quae natus etiam videbatur. Etenim istis animi dotibus praeditus fuit, quibus instructi esse debent eiusmodi muneribus praeficiendi, dexteritate scilicet ad docendum, & pietate, coniuncta cum pari prudentia. Dexteritatis documenta praesto sunt clarissima. Habemus *Opera* eius *Didactica*, quae Amstelodami 1657. in fol. excusa sunt. Si per institutum nobisliceret, ire per scripta singula, quae hoc volumine continentur, & cuiusvis exscribere argumentum, quam pie, clare, perspicue & distincte omnia praeceperit, pateret. Hoc enim sibi proposuit, * *ut inuestigaret & inueniret modum, quo docentes minus docerent, discentes vero plus discerent; scholae minus haberent strepitus, nauseae, vani laboris; plus autem otii, delectationum, solidique profectus: res publica Christiana minus tenebrarum, confusiois, dissidiorum; plus lucis, ordinis & tranquillitatis.* Ad quae ut & reliqui, qui de studiorum ratione commentaturi sunt, respiciant semper, optandum est. Ad alteram virtutem, quae pietas est, quod attinet, eo minus dubitare de ea possumus, quo magis illi deditus fuit, & inculcavit aliorum animis. Ipsa pietatis praecepta & subsidia, quae P. 1. opp. did. c. 24. suppetunt, si considero, nullis amplius rationibus indigere videtur nostra sententia. Fac vero, haec, quae attulimus, testimonia deesse, quid iudicabis, si in medium protuleroeiusdem *Opus*, quod vocat *Panosophicum*? convocavit ibi omnis ordinis & loci viros, quotquot in Europa habitant, & consilia illis subministrat, quomodo delectus studiorum consultior institui, & in primis pietas sanctique mores fructibus ad imitationem peruenire possint. Intelligebat enim vir prudens, & rerum diuinarum humanarumque usu peritus, quam prolapsae res essent.

(a) 2

Christi.

* *Op. did. P. I. f. 6.*

Christianorum, quam longe non Romana tantum Ecclesia ab apostolorum institutis & disciplina descivisset; sed etiam, quam procul illi abessent a verae Ecclesiae imagine, qui & doctrinae & morum emendationem suscepisse videbantur. Itaque omnia eius consilia & labores eo ibant, ut rebus Christianorum subveniret laborantibus. Nunquam autem antea opus, cuius mentionem fecimus, divulgatum fuit. Ignotum quidem eruditis non erat, extare Comenii consultationes de vniuersali rerum humanarum emendatione, & magnopere eas vel videre vel legere desiderabant; sed quam paucis contigit? Nos ipsi, quibus eadem est voluntas, ut publicae saluti profimus, diu in operis desiderio fuimus. Tandem singulari Dei providentia factum est, ut ea omnia in manus nostras pervenirent, quae ad opus pansophicum pertinent. Consultissimus enim vir, & Comenio amicissimus, IVSTVS DOCEMVS, pro singulari sua erga nos benevolentia, cum ante duos annos apud nos esset, nobis reliquit, ut in vulgus edi ea curaremus. Itaque & multis gratum, & plerisque fructuosum existimauimus, nunc ea, quae permulti auide expectarunt, publicare. Ideo autem hanc PANEGERSIAM historiae fratrum Bohemorum adiunximus, quia vtriusque libelli argumenta non multum inter se diffidere videntur. Quodsi videbimus, PANEGERSIAM tuo desiderio satisfecisse, reliqua in posterum ut eundem edantur, diligenter curabimus. Vale,
& his interea bene utere.

EVROPAE LUMINA, VIRI DOCTI, PII, EMINENTES, *Saluete!*

Ex fuit Athenis, in Areopago, *ἄριστος πρῶτος* Prooemii ratio.

μὲν καὶ πᾶσι. Vos mihi magnae Athenae, Vos magnus Areopagus estis, Viri magni! legem tamen istam non audio. Primum, quia res momenti maioris vobis offertur, ac vlla vnquam Areopago fuit; non praemonuisse id, culpa fuerit. Deinde quia plerisque occupationibus sic distractos

video, vt nisi singulari aliqua ratione excitati, audituri non sitis: non audituris vero talia dici, non conuenit. Tandem aduersus praeiudicia mihi, & causae, non scuto solum; sed muro aeneo, iam nunc cum primum prodeoque, opus esse sentio: hoc igitur me, pace vestra, praemuniam.

2. Quid aggrediamur videtis! *de emendatione rerum humanarum consultare catholice*: hoc est, modis ac vnquam ab exordio rerum factum, vniuersalioribus & solemnioribus. Nihil igitur nouum, quantum ad rem; toto genere nouum, quantum ad modum rei. Nempe nunquam adhuc mentes humanas, ab ipso vsque rerum prolapsu, tantus inuasit stupor, quin mala sua & sentirent, & deplorarent, & aliquam in melius mutationem anhelarent, imo & pro viribus molirentur

Operis coepti
verustas, simul
& nouitas.

tur, hominum cordatiores, quouis aevo, gente, statu. Nunquam ramen hucusque in emendationem corruptelarum omnium conspiratum est ab omnibus: quod iam suadetur, fierique totius mundi bono posse, ostenditur.

Emendatio-
nem rerum
cordatiores
hominum mo-
liuntur sem-
per: sed parti-
culariter fere,
ideoque pro-
fectu exiguo.

3. Quantum ad prius: *omnium sapientum cogitata, dicta, facta, quae ab ultima antiquitate scriptis ad nos transmissis tanto numero exstant, quotidieque plura emergunt, testimonio sunt,* Quorum omnium conatus si a consilio spectentur, laudabiles: si a mediis vsurpatis, varii; si ab euentu, omnes hucusque votis parum respondentes, iudicari possunt. Ma-
nent enim confusiones mundanae, vti semper; nec loco motae sunt, quantum ad generis humani communitatem, tametsi particulariter multa in multis, DEI beneficio, insigniter emendentur indies; sed & relabantur denuo in chaos.

Vniuersalibus
ego viis, non-
dum tentatis,
tentandum
hoc idem.

4. Tentare igitur, num in commune etiam tam variae, absurdae, exitialesque enormitates efficacius aliquo modo emendari, & tandem tandemque aliquando a genere humano vniuersaliter tolli possint, quid prohibet? Et quid prohibet, nos etiam post alios, aliosque rursus post nos, tentare idem? Res profecto haec tanti est, vt millies ausis excidere, quam eam non millies tentare, praestet. Praesertim si quid viae nouae, nondum tentatae, ostendat DEVS: qualem esse patebit. Prorsus enim vniuersalis est, vltimos desideriorum humanorum (plus dicam, DEI etiam ipsius) hac in re *sines* designans: & *media* ad hos fines nos deducere idonea, certa, fallere nescia, vestigans, euestigataque iam ope DEI ostendens: tandemque mediis illis vtendi *modos* tam facile exhibens, vt nihil restet nisi VELLE, & inuocato diuino auxilio a seculis desiderato operi **ADMOVERE MANVM.**

Sequentis o-
peris partes
septem.

I.

Excitatorium
vniuersale.

5. Viam hanc vt opere sequenti explanate in conspectu omnium ponamus, septem haec ordine agimus.

6. Primo, *quid per res humanas intelligendum veniat, determinamus: commercium nempe hominum cum rebus, qui-*
bus

bus potenter dominari, & cum seipsis, quibus rationabiliter conuersari; & cum DEO, cui aeternum subesse, illiusque voluntati suam conformando aeternae cum ipso cohabitationi sese praeparare, iussi sunt ad imaginem creatoris homines: verbo, ERVDIT.O, POLITIA, RELIGIO. Tum ostenso qualia haec tria, si in idea sua secundum DEL intentionem considerentur, esse oporteat, nihil horum ita esse, omnia in confusionem prolapsa, euincitur: idque ad excitandum miseriae nostrae sensum, emendationisq; (si vilo modo possibilis sit) desiderium. Haec prima pars inscribitur PANEGERSIA, h. e. EXCITATORIVM VNIVERSALE.

7. Tum vestigamus possibilitatis vias, repeririue confusionum humanarum tenebris efficaciter emouendis vnā solam, sed patentem & potentem, LUCEM MENTIVM per omnia se diffundentem, ostendimus. Haec pars vocabitur PANAVGIA, h. e. lucis vniuersalis via.

II.
Panavgia.

8. Exinde vestigamus, quomodo ad lucem hanc res omnes cancellis includi possint, vt fiat in conspectu mentis catena rerum omnium perpetua, nusquam interrupta, vno intuitu OMNIA, quae vsquam sunt, ea serie qua sunt, & eo modo quo sunt, conspectui exhibens. Eritque id PANTAXIA, rerum vniuersalis coordinatio: quae ante hac PANSOPHIAS nomine designata fuit.

III.
Pantaxia seu
Pansophia.

9. Quarta parte quaerimus modum, cancellis eiusdem lucis includendi hominum MENTES: vt nemo non, politurae adhibitis, illam rerum compagem, & omnia quae sub coelo possunt, capere possit. PAMPÆDIAM vocabimus, culturam vniuersalem mentium.

IV.
Pampædia.

10. Quinto loco eandem lucem dilatandi quaerimus modos, vt potenter penetrare queat per omnes gentes & populos, & linguas totius mundi. Quod cum fieri nequeat nisi vehiculo linguae, vocabimus hanc consultationis partem PANGLOTTIAM, h. e. linguarum vniuersalem culturam.

V.
Panglossia.

11. Sexto ostendimus, quomodo beneficio omnium praecedentium emendari iam possit ERVDITIONIS, RELIGIONIS, POLITIARVMq; status, an inducendum mundo, iubente DEO, se-

VI.
Panorthosa.

seculum illuminatum religiosum, pacatum. Id nomine PANORTHOSIAS, h. e. reformationis uniuersalis, designamus.

VII.
Exhortatorium
vniuersale.

12. Tandem post demonstratum ad oculus omnium illorum possibilitatem, imo & per detectas iam vias DEI facilitatem, exhortationes fient ad omnes vos, o eruditi, religiosi, potestatesque seculares, & ad omnes denique in vniuersum Christianos pro his tam optatis & optandis rebus serio aggrediundis.

Qua fiducia
haec tanta ag-
gredi audeat,
qui haec mo-
vet.

13. Hoc praesentis operis nostri argumentum est. Quod dum sic explicare incipio, merito in mentem venit, quod Macrobius scribit: *Virgilium de se, & coepto opere suo, dicere solitum sub initia: tanta inchoata res est, ut pene vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar.* Si quid simile hic est (est autem longe etiam magis) misereatur nostri DEVS, & quod supra vires nostras est, virtute sua ipsemet expleat! Est certe negotium supra vires: sed magnitudo praemii, si consilium succedat, omnem difficultatis, nedum impossibilitatis, imaginationem ex animo eluat. *Amor laborem non sentit.* Si amamus DEVM, si proximos, si animas ipsimet nostras, hoc agamus quod vehementer proficit. *Si potes credere* (dixit Christus hominis fidem pertentans) *omnia possibilia sunt credenti.* Ille autem cum lachrymis: *credo Domine: adiunna meam incredulitatem* (Marc. IX. v. 22.) O Domine non ignoras tu infirmam quoque fidem nostram, & imbelles vires nostras, ad haec tanta! Nec tamen ignoramus nos, quid possit in imbecillitate nostra virtus tua. Succurre igitur languidae fidei nostrae! succurre infirmis viribus! vt opus hoc misericordiae sit tuae, non nostrum: fiatque per imbecilla organa tua, quicquid hic, vt fieret, praedecreuit manus tua!

Et quas ob
causas a Chri-
stianis primū
audiri petat.

14. Quae autem his de rebus cogitare, optare, inuenireque nobis dederit DEVS, antequam enarrare incipiam, ad vos primum orbis Christiani luminaria, *viri sapientes, deuoti, sublimes*, cuiuscunque religionis, aut gentis, conuersus, sublata voce clamo: & vt VOCES NOSTRAS AUDIRE OMNIBVS VOBIS LIBEAT, per DEVM, & quic-

quicquid usquam aut ebarum aut sacrum est, oro & obtestor, his de causis.

15. *Primum*, quia hic negotium communis salutis agitur: non aliter id melius, quam communibus suffragiis agi posse, haud temere mihi persuasi, persuasumq; pariter vobis omnib; esse percipio. Omnes certe & singulos vestrum, non minus aut me, aut mortalium quenquam, omnia ista quae proposituri sumus, ad ultimas vsque minutias, concernunt. *Cur ergo haec absque vobis; aut clam vobis, acta velimus? publica in publico fiant. Quod omnes ex aequo tangit, omnes agant, aut certe sciãnt.* Illud enim, NIHIL DE NOBIS SINE VOBIS, non vnus alicuius gentis praerogatiua, publicaеque libertatis suae basis est: est toti generi humano diuinitus concessum priuilegium. Quod dum passim violamus, alii-que de aliis sine illis consultamus, decernimus, exequimur: fit vt suspicionum, quaerelarum, rixarum, violentiarum, relictationum, cladum denique mutuarum, nullus sit finis. Vt ergo alia ab aliis consilia & actiones occultare; & priuatim quisque sibi operari, desinamus, incipiamus potius in commune consulere omnes, en exemplo praemus!

1. Quia haec Christianos primum respiciunt.

16. *Secundo*, ad consiliorum communionem solenniter inuitare cogit omnes vos, o reipublicae Christianae proceres, *principalis intentionis nostrae finis: qui est, CHRISTVM, lucem gentium, annunciare iam gentium reliquiis.* Mandauit enim Christus apostolis suis, eorumque successoribus, ire in mundum vniuersum, euangeliumque praedicare omni creaturae &c. praesentiam suam promittens ad consummationem vsque seculi (Matt. XXVIII.) Quod suo tempore apostolos fecisse, euangeliumque de gente in gentem propagasse, testimonio est orbis Christianus: deferuisse autem zelum illum in nobis eorum successoribus, testis est reliquus adhuc infidelium mundus. De qua negligentia suo iam tempore questus est beatus Chrysostomus (exponens illa verba Christi, Matth. XIII. *Simile est regnum coelorum fermento*) his

2. Quod ad Christianae fidei propagationem tendunt.

(b)

ver-

verbis: *si duodecim homines totam pene farinam orbis fermentarunt, diligenter animo versa, quaeso, quanta sit nostra malignitas atque ignavia: qui cum innumeri simus, has gentium reliquias convertere non possumus, qui vel mille mundis satisfacere debemus? &c.* Recte id, sapienter, pie. Profecto enim si nos charitatis diuinæ inflammaret ardor, non satis esse putaremus nos euangelii luce collustratos esse, imo ipsos esse (vt apostolus loquitur) lucem in Domino. Commiseresceret nos etiam tenebrarum, quae operiunt terram: vtque luce eadem circumfulgeatur quicquid superest gentium, optare; orare, quantumque in nobis est allaborare, non intermitteremus. Sed id negligentius actum eatenus; lucique aduersus tenebras victoriam legitimis viis aut non quaesitam, aut incite quaesitam, res ipsa testatur. Inde factum: vt nos Christiani tantillum terrae angulum (& nec eum quidem totum ac tranquille) possideamus; toto reliquo orbe Christum, mundi lucem aut ignorante, aut blasphemante. Sed & alia quae ad humanitatis culturam spectant, *mores, politia, artes*, apud nos fere tantum vigent: alibi *feritas, barbaries, tenebrae*, nec propagandi potenter siue fidem, siue litteras & artes, siue politicam, quidquam fere nobis mediorum est amplius: vsurpatis haecenus nullam amplius vim exferentibus. Annon igitur tam altum dormientes Christianos, interitusque sui & proximorum nimium securos, extraordinario aliquo clamore excitandum tempus esse putabimus? *Crates Thebanus*, cum neglectae vulgo liberorum educationis admonere vellet parentes, turrim sibi dari optabat, vnde inclamare omnes, & axaudiri ab omnibus, posset: sed eam non reperit. Nos genus humanum neglectae salutis admonituri, TVRRIM eiusmodi ante nos videre videmur: nondum quidem paratam, sed parari (cooperante industriae nostrae DEO) facilem. Quidni ergo erigere eam, & conscendere, totumque alloqui mundum, festinamus? Quae tamen res cum multorum requirat oculos & manus, eam ad omnes vos iunctim, qui Christiani estis, deferimus. *Tros Rutilius*

lue fuerat quis, nullo hic nobis discrimine habetur. Non gentium, aut sectarum, factionumque inter nos (siue philosophicarum, siue religiosarum, siue politicarum) respectus nobis nullus est: (quippe vnionem qui suadet, factionum studia ignoret necesse est.) Non alio inquam nomine omnia haec vobis omnibus offeruntur, nisi quia, *Christiani estis: de regno Christi non distrabendo, sed vniendo; non coarctando, sed ampliando, non obscurando, sed illustrando; curas sollicitudinesque agitare sacramento obligati. Tum & quia docti & sapientes estis; non solum rationes, quibus rudes barbaros artibus diuinis (ad lucis nobiscum participationem) circumveniamus, diiudicare gnari: sed & inuentiones inuentionibus cumulare, & consilia consiliis roborare, idonei.*

17. *Causa tertia est; quod cum has ipsas lucernas, quibus communem fidei nostrae lucem (post scientiarum flammulas) sedentibus in tenebris offerre paramus, offerre necesse fuerit nomine Europaei nostri orbis communi: (plus enim ponderis habere poterit, ad studia communis salutis, inuitatio publica, tanquam omnium ad omnes, quam si eam tentet vnus, aut pauci, suo aut suae gentis, religionis, sectae, nomine:)* nos primum inter nosmetipsos de re tota conuenire necessum fuerit. Nos nimirum Europaei vna quasi communi vehimur naui: contemplamurque *Asianos, Africanos; caeterosq;* yt suis nauiculis in eodem communi mundi & mundanarum calamitatum (ignorantiae, superstitionum, seruitutisque, miserimae) Oceano fluctuantes. Iam itaque si nobis noster Christus, nostra nunc nobiscum naui vectus, abunde benedixit, & de diuitiis abyssi mysteriorum suorum rete nostrum impleuit: ecquid melius cogitare possumus, quam vt innuamus sociis, qui sunt in aliis nauibus, vt veniant & iuuent nos? si venerint, felicius deduxerimus nauem nostram, benedictione diuina oppletam, ad portum: fiet tandem, vt relictis mundanis illis, quibus nos ad se trahit (scientiis, artibus &c.) Illum sequamur puriore affectu, quam eatenus non satis cognitum secuti sumus plerique.

3. Quia Christiani orbis nomine, reliquis offerenda sunt.

4. Quia Christianis primū & ante alios, ad sedandos bellorum furores necessaria.

18. Quarto, talia haec tentandi, vobisque ante alios offerendi, occasionem dedit Deus horrendo illo irae suae diluuiio, quod nunc super habitatores terrae, nos inprimis Europaeos, effudit: *concitatis omnium aduersus inuicem gladiis, ut pugnat gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem, quia dominus conturbat omnes.* (2. Par. XV. 6.) In qua vniuersali confusione opus profecto iam est aliquo *Elia: qui conuertat cor patrum ad filios & cor filiorum ad patres, ne forte veniens dominus percutiat terram anathemate.* (Malach. IV. 5. 6.) Quis autem Elias ille? & quomodo auerios a Deo conuerter, imminentem vero maledictionem a terra auertet? Testatur apud Ezechielem DEVS, tempore irae suae contra populum suum quaeuississe se virum aliquem, qui interponeret seipem; & statim oppositus contra Deum pro terra, ne dissiparet eam, & non inuenisse se. Effusurum itaque se indignationem suam, & in igne irae suae consumiturum eos. (Ezech. XXI. 30. 31.) Liqueat inde, licere cuius inuenire; & de auertenda ira DEI, modis quicunq; excogitari possunt omnibus, esse sollicitum. Quibus autem potius, quam exorando DEVM, ut parcat? homines vero admonendo, ut se inuicem, & DEVM contra se iunctim, irritare desinant? eoque modo ut cor paternum conuertatur ad filios hominum: & cor filiale hominum conuertatur ad patrem coelestem. Ipsorum quoque hominum corda ut redeant ad inuicem, tantos post furores, consulendi tempus est. Quomodo autem melius, quam *Orphei* aliqua suauissimae harmoniae cithara? Cicero pacata orbi tempora; seu praefagiens, seu gratulans, dixit: *cedant arma togae, concedat laurea linguae.* Nos igitur furioso marti, qui orbem Christianum depopulatus est, ut cesset & pereat optantes, *populique omnes ut fiant haereditas Christi, grex unus, placidissime accubans & pascens.* (Ies. XI. 6.) *populus constans gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces; ut non leuet gens contra gentem gladium, nec exercentur vltra ad praelium,* (Cap. II. 4.) quid nisi citharam talem, qua a feritate ad mansuetudinem reducantur omnium hominum animi, nobis optemus? quid nisi, si in-

ven-

venta est, in medium prodeamus, suauiterque intonare incipiamus? ostendit autem nobis, suauissime per orbem iam iam insonituram *panharmoniae citharam*, suauissimus pater. Si extendere manum, citharam prehendere, digitis nostris adaptare; pulsare, dulcique modulo furentium aures & animos demulcere negligimus, ingrati sumus, & vt contemptores DEI ac hominum puniemur. Post ostensas ergo nobis a DEO certas *lucis & veritatis vias*, dicendum fuit cum leprosis illis quibus ad obsessam Samariam primum hostilis fuga, diuinumque liberationis beneficium, innotuerat: *dies iste dies boni nuntii est, & nos taceremus? si expectauerimus vique mane, sceleris arguemur. Eamus & nuntiemus haec in aula regis.* Iueruntque ad portam & nuntiarunt haec ianitoribus. (2. Reg. VII. 9. 10.) Vos ergo o eruditi, generis humani ad sapientiam ianitores! vos o theologi, regni coelorum ianitores, primum inuocandi nobis estis, vt haec nuntietis in aulis regum: misertum nostri DEUM, viamque ostendere nobis, quomodo felicitatis nostrae hostes, haecenus nos obsidentes (barbariem, impietatem, omnisque generis confusiones nostras) feliciter persequi valeamus!

19. Quinta causa, quae opus generi humano dedicandum vobis ante alios offerre coegit, sunt *ipsius praesentis seculi, mirabile quidpiam parturientis, & se in melius disponentis, apud vos prae aliis undique erumpentes conatus.* Vix enim vquam aborbe condito tale fuit seculum, quale hoc nostrum est: in quo scilicet evidentius impletum sit illud: *plurimi pertransibunt, & multiplicabitur scientia*, (Dan. XII. 4.) Feliciter enim pertranseunt multi coelum & terram; eruuntque & detegunt in dies plura mysteria. Quod si circa particularia pulchre passim procedit: quidni aliquid prorsus vniuersale tentandi tempus sit? atque si exiguae illae lucis panharmonicae nuper apud nos in Europa excussae, & sub titulo *Iannae linguarum* foras sparsae scintillulae, tanta celeritate per Asiam vsque volitare, in ipsisque etiam infidelibus maiorum desiderium excitare coeperunt, vt similis styli plura iam poscant:

(b) 3

quidni

5. Quia similes conatus, quos christianismi parturiunt viscera, promouendi.

quidni hoc sic interpretari liceat, quomodo Paulus somnium suum de viro Macedone, ut veniret & succurreret, interpretatus est? nempe a Domino se vocari ad euangelizandum illis (Actor. XVI 9. 10.) Cum vero apud vos, o Christiani, non tantum sint *Moses* illi, populi DEI duces; nec *Aarones* tantum, cultus DEI veri antistites; sed & *Beselecles* & *Ocholiabi*, quos DEVS implenit spiritu suo, sapientia & intelligentia, & scientia in omni opere, ad excogitandum quicquid fabre fieri potest (Exod. XXX. 1. 2.) merito *Panbarmonicum hoc vniuersale opus* ante alios vobis spectandum, continuandum, vrgendumque in gloriam DEI offertur.

6. Et prouocanda catholicae reformationis, inter christianos iam concepta spes.

20. *Sexto, superesse mundo catastrophem suam* (comoediam enim nobiscum ludit sapientia DEI in orbe terrarum) intelligunt omnes: *Theologice omnium partium agnoscere iam incipiunt, appropinquare dies vocis septimi angeli: cuius tuba cum coeperit sonare, consummabitur mysterium DEI, quod praenunciavit per seruos suos prophetas* (Apoc. X. 7. Mysterium quale sit, patet e capite sequenti, v. 15. ubi dicitur: *postquam septimus angelus clauxit auditas esse in coelo voces magnas dicentes; facta sunt regna mundi Domini nostri & Christi eius, qui regnabit in secula seculorum.* Hoc est mysterium illud DEI, praenunciatum per omnes prophetas: *regnum Christi explicatum tandem iri ad omnes gentes toto sub coelo.* Quemadmodum ipse Christus praedixit (Matth. XXVI. 6.) & ante ipsum omnes prophetae veteris testamenti: maxime *Iesaias, Ezechiel, Daniel, Oseas, Sophonias, zacharias*; quorum omnium prophetici libri in triumphum Ecclesiae, regnumque sanctorum sub coelo, desinunt. Suntque iam, qui in *cantico canticorum*, aliisque historicis etiam scripturae libris, reperiunt idem. Atque propheticum hoc lumen enitere incipit magis magisque: in quo omnes illi qui iudicia DEI scrutantur vident, *reservatam esse ultimis seculis illustrem orbis reformationem per omnes gentes.* (Videatur etiam e Romano-Catholicis *Thomas Campanella*, quae de regno DEI, & monarchia Mesiae, scripsit.) Ergo dum alii dulcem meliorum spem oraculis diuinis fouent; & in-

rem-

tempora, modosque complementorum ex harmonia praedictionum & euentuum (secundum gratiam sibi quisque datam, luminisque illius prophetici gradum) venantur; tandemque quicquid videre dat DEVS iudicio ecclesiae publico exponunt: *spiritus enim prophetarum subiecti sunt prophetis*, 1. Cor. XIV. 32.) Visum est nobis quoque illa, quae eiusdem vniuersalis restitutionis vias rationibus humanis scrutando (cuius rei occasiones eadem suauissima DEI prouidentia nobis quoque obiecit) inuenisse datum est, publico Ecclesiae DEI submittere iudicio.

21. *Causa septima & postrema, cur haec de emendatione rerum consilia vobis, o Christiani, ante alios offerenda fuerunt, & quidem cum hac tam solempni, vt OMNES ista videre, legere, censere dignemini, obestatione, sunt infelicitissima illa, quae vos prae aliis orbis gentibus misere diuexant (etiam nunc, & maxime, cum res vestras emendare laboratis) DISSIDIA.* O Christiani, popule dilecte DEO, rixae vestrae de rebus philosophicis, theologicis, politicis, velut infinitae ac interminabiles, vos bona vestra non intelligere ostendunt. Opiniorum, eheu, in quas scindimur, non est numerus! nec enascentium inde odiorum & confusionum modus aut finis. Saeuimus alii in alios, in conspectu infidelium truculentissime: vix tamen quoquam, cur ita fiat, animaduertente. Stupor tantum occupat omnes, & vertigo, si modo nondum insensati facti sumus: remedii efficacis in omnibus hucusque pertentatis nihil apparet. *Nec videtur quicquam superesse consilii; quam vt relictis omnibus consuetis viis* (quas inextricabilibus labyrinthis persimiles, & sine exitu esse, omnia ostendunt) *a nouis fundamentis concordiam resuscitare tentemus.* Ad imitationem scilicet DEI ipsius, qui suas nobiscum sopiturus lites vna litura deleuit omnes culpas, condonauitque in Christo omnia: nihil exigens aliud a nobis, nisi *vt nouare nobis nouae velimus, superque spinas serere posthac caueamus* (Ier. IV. 4.) *nona creatura facti* (Gal. VI. 15.) O viri eximii, multorum inter vos circa multa emendanda eximii conatus publice noti sunt;

7. Quia sistenda primario, vbi primario vigent, de rebus quibusque primariis; diffidia.

sunt: sed & hoc notum plerosque, sine euidenti, aut certe diuturno, esse successu! causas intelligere si vultis, legite obsecro haec: deprehensuri, *partium studiis retardari commune bonum*. Nempe reformatis nonnulli scholas, alii ecclesias, alii politias: sed dum non simul reformatis caeteri, & caetera quae cohaerent (ante omnia vero seipsum quisque:) aut nihil magnopere procedit, aut fiunt rupturae nouae, nonnullibi prioribus maiores & periculosiores; relabunturque omnia semper in antiquum chaos. *Placeat igitur audire consilium nouum, obsecro!* placeatque experiri, num melius res processura sit, si sumantur omnia simul? & num facilius lites terminari patiantur, non de incertis litigando, sed certa & immota sequendo? subest aliquid spei: quia scindi iam quoque fatigamur, & vrgendo alii alios, adigendoque ad absurda, laceessimus: nectamen alii alios vel expugnare, vel conuincere possumus. Restat prorsus cogitare; *forstian non est voluntas DEI, nec via recta, dissidia tolli dissidendo; sed unionem firmari vniendo, quaecunque possunt, & debent, id est OMNIA*. Omnia enim nostra dissident: & omnia tamen unionis radicem in Adamo utroque, bina illa generis humani stirpe, habent. Vtenim primi illius naturalis propago sumus omnes gentes, ita ad nouum factus est sermo DEI, *Parum est, ut mihi sis seruus ad suscitandas tribus Iacob: ecce dedi Te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae.* (Ies. XLIX. 6.) Item: *Sicut per unius delictum in omnes homines (reatus transit) ad condemnationem: ita per unius iustitiam in omnes homines, in iustificationem vitae.* (Rom. V. 18.) Quicunque ergo nobiscum de Adamo participant peccatum & mortem, ut de Christo participare pariter nobiscum queant iustitiam & vitam, optandum, quantumque in nobis prouidentum est. *At vero Christum esse illum per quem patri complacuit reconciliari omnia, quae in terra, & quae in coelis sunt,* (Col. I. 20.) quomodo infidelibus persuadebimus nos christiani, tot modis inter nosmet ipsos irreconciliati?

22. DEO igitur vindice dignus nodus est, plusquam gordius, quem hoc opere vobis, o christiani orbis proceres, aut soluendum arte, aut difficandum mutuae charitatis gladio, offerimus. Infelices discordias vestras, ter sanctae beataeque concordiae commutandi: sanctoque per misericordiam DEI vniuersali inter vos consensu, LVCEM ET VERITATEM, PACEM ET QUIETEM, eoque veram quandam FELICITATEM, toti reliquo orbi, viis modisque patentibus, & in DEO potentibus, communicandi.

Summus propositi huius scopus.

23. Viae istae cuiusmodi sint, patebit sequenti opere: in quo pro vniuersali rerum humanarum emendatione vota, consilia, monita exponimus nostra. Idque taliter, vt ab illis nihil periculi vlli homini, aut genti, aut religioni, aut sectae, meruendum sit; siue res procedat, siue non. Si procedit, mundum lucrati sumus; sin, nos tamen pro gloria DEI, & communi hominum salute, desideria nostra in conspectum DEI, & lucis huius, posuimus. Quod ad minimum occasione esse poterit, multa (haecenus forsan intacta) melius trutinandi: vnde zelus christianus sancta sua augmenta, multorumque salus promotionem immotam, reperire poterunt.

Haec talia moliri, quanti res vsus.

24. Quod si vires votis non sufficiant, quid tum? DEVS ex voluntate facta aestimat; nec aliter prudentes rerum arbitri. Prima sequentes, inquit Cicero, honestum est in secundis tertiusque consistere. (Nam in praestantibus rebus magna sunt etiam illa, quae optimis proxima.) Si ne id quidem ad excusandum sufficit: dammare licet & contemnere vires nostras, vel etiam hoc enatum inde opus; non tamen certe propositum, quod maius est & sanctius, quam vt iudicio cuiusquam hominis subiacere possit. Omnium saluti consultum velle, charitas cogit, DEVS iubet, sanguinis communio flagitat; neminemque propriae salutis esse debere sitientiore quam proximi, exemplo docuit dominus ipse, qui nos sic dilexit, vt semetipsum nobis impenderet totum. Omne igitur bonum sicut a solo DEO in nos demanat: ita a nobis in DEVM & proximos refundendum est: ne vlla in re sanctissimis eius in nobis operibus resistamus. Male cessit Iona parere DEO, magnamque urbem

Vires an huc sufficiant? Si non vires, voluntas certe: vsque adeo, vt humano iudicio non subiaceret.

(c)

Nini:

Niniuen poenitentiae admonere, recusanti; non male Iesaeae, ad conuertendum populum operam suam DEO offerenti.

Humano tamē
iudicio, & cen-
suris, omnia
haec, (bonae
causae fiducia)
submittuntur.

25. Ne tamen iudicium (humanum etiam) subterfuge-
re videar, redeo ad vos areopagitas meos, meque cum omnibus cogi-
tatis & consultis meis iudicio omnium vestrum, viri excellentissimi,
sisso. Si quid erravi, docete me, & ego tacebo: si quid ignoravi, in-
scrute me. (Iob. VI. 24.) Iudicandum me, cum tota hac causa
submitto iudicio vestro confidenter: sed ita, ut cognoscatis pri-
us, deinde iudicetis. Non vnus aliquis sententiam praecipitans,
sed censura communi, & deliberato. Non enim vnum ali-
quem e vobis, nec paucos aliquot, nec multos etiam, tribu-
nal mihi constituto, sed omnes simul: nec plurimum exspe-
cto calculos, sed omnium. Nempe fiducia bona huius causae,
quam coram DEO & vobis agitur sumus, tanta nobis est: ut nos hic
rigidissimo iuri submittere nihil reformidemus; daturi operam, ut
nihil hac fiducia nostra, vobisque tanto theatro nostro, indignum ad-
mittamus. Nihil scilicet afferendo (in maioribus) cuius non
ipsam rerum naturam, ipsumque rerum praesidem DEVM,
& denique vosmetipsos, iudices nostros, habere queamus
restes; proprios scilicet sensus vestros, quibus cum palpan-
da dabuntur omnibus omnia, assensum nobis negare pote-
rit nemo, nisi qui velit sibi ipsi.

N. B.

Iudicium hic
areopagitan-
etius requiri-
tur.

26. Omnes ergo vos iunctim, viri sapientes, magnus mihi are-
opagus eritis, maiorque Atheniensi illo: vbi iudices erant certo nume-
ro, conuenire solitis tempore certo, ad cognoscendum causas capitales,
in templo Martis. At ego vos in numero numero admitto; iudi-
caturos non de alicuius capite, sed de orbis salute; non ad a-
ram fictitii numinis, sed in conspectu DEI veri & viui, Iesu
Christi; non bellorum & caedium, sed pacis & vitae, prae-
sidis: qui vos suis instructos donis, ut praesidere loco rebus
humanis iussit. Iudicium itaque, cui me submitto, illius erit:
& vos tanquam illius causam egeritis, vigilanter, sobrie, pie.
Facite quaecumque, ut ne segniores reperiamini in hoc negotio
vobis commissio, atque areopagita illi in suo. Areopagitarum
confessus perpetuus erat, (inquit Scaliger lib. 2. de emend. temp.)
nempe ut veritati & innocentiae perpetuum ne deesset asy-

hym

lum. Vester ergo ad hanc cognoscendam causam consiliis, & consensus, vnanimis quoque sit & perpetuus; donec ope vestra, quid veri & boni sublit, patefcat omnibus. *Areopagitarum laudatur in iudicando fœneritas; & quod de capitalibus causis pronuntiarent tanta integritate; ut noctu atque in tenebris, non interdum neque luce, causas cognoscere: quo non dicentes, sed ea quae dicerentur, spectarent. Quae causa fuit, ut iudicium illorum exquisitissimum haberetur.* Facite idem: utque iudicium vestrum incorruptum sit, nullam respectare personam, sed res ipsas attentius e verbis, tanquam per tenebras ad vos venientibus, excipite. Quo & fine nos haec velut *ἀποκρίσεις* exponimus; ut personam, statum, gentem, sectam, respectari opus nihil sit; sed res ipsa nuda, tanto conspectius mentis subeat oculos omnium vestrum: vosque ad communem salutem hic per omnia collimari, nihilque cuiquam omnium mortalium praerudicari, aut videatis aut palpetis.

27. Haec volui ut affectus vestros, *viricordati, & excitati* m
Exciterem. Excitarem, ad causam avidius cognoscendum. Sisterem, ad sententiam non ferendum nisi post cognitionem omnium, ex toto integre peractam. Percursu opere toto, iudicare licebit de toto: quin & pronuntiare, prouti cuique auctum lumen (augēbitur enim, polliceor) & inferuetactis ad zelum spiritus (quod & ipsum futurum spero) distauerit. Graeci & Romani, sapientiores cæteris gentes, soliti sunt oratoribus suis, causas forenses agitantibus, tantum indulgere, ut quantumvis prolixè perorantem interpellare nemo auderet; nec respondere, antequam orator dixisset, DIXI. Cur nobis, DEI & humani generis agentibus causam, non aequè patientem a commodare libeat aurem? quod si cui non libet, nos protestamur sapientibus nos loqui, non stultis. *Stultum enim esse, & confusione dignum, qui prius respondet quam audit,* sapientissimus pronuntiat Salomo (Prou. XVIII. 13.) Ergo qui sapis, alterius sapientis audi consilium: *prius quam audias, ne respondeas verbum, & in medio sermonum ne adicias loqui.*

Proemii huius finis.

Sir. XI. 8.

28. Haec autem ego non temere: sed quia nos Europaeos infinitis philosophicis, politicis, religiosisque opinionibus

Postulatum de seponendis praëiudiciis.

distrahtos, & parte quaque veritatem a se stare, alios deseruisse, persuasa, tantis consueuisse praeiudiciis abripi scio, vt si quis aliud quid (vel nudum erga se & sua examen, erga alios vero moderamen) suadeat, illico se tanquam aut *Libertinum*, aut *Scepticum*, aut *Insidiatorem*, suspectum reddat. Quod ne mihi, ab omnibus prauis intentionibus puro, eueniat, praemoneo. *Nihil quicquam, cuiquam, priuato quocunque respectu, toto hoc opere nostro dictum iri: sermonem fore de tota humanae societatis, illapsarumque tenebrarum, confusionum, errorum, massa.* Si quis ergo lucis, ordinis, veritatis, aliquid se habere putat, aut vere habet (haberi enim alicubi certum est: quia tenebras luci, confusiones ordini, erroresque veritati, vbique praeualuisse, nec permisit haftenus, nec permisit in aeternum, aeterna DEI bonitas) istacite in sinu gaudens, DEVMque laudans, alios rationabili nostro processu eodem promoueri ne inuideat: aut ad minimum talem hunc processum suspitione ne oneret, donec omnia prius, a fundamentis ad altigia, cognouerit. *Iustum postulatum negari, nisi iniuste, non potest.*

Et non turbando propositum cum bonis suis, & veritatem, ignorantibus mansuete agendi.

29. Et quia gentium doctor, Paulus, se illis qui sub lege erant, quasi sub lege; illis vero qui sine lege, quasi sine lege; infirmisque infirmum, & omnibus omnia, factum esse facetur, ideo vt lucrificaret omnes (1^a Cor. IX. 19. &c. imitari cur pudeat? & imitari tentantem suspicionibus onerare, cur libeat? sapienter certe imitatus est Augustinus, tantus & ipse veritatis doctor: qui cum Fausto Manichaeo, congressurus multis obrestationibus id egit, vt neutra pars de veritate iam possessa praesumeret, vtraque illam quasi adhuc dubiam quaerendi, inuentaеque & agnitae humiliter cedendi, animo accederet. Quo obtento, amicum hoc pro veritate concertamen ingressi sunt placide: Augustino post ita Faustum argumentis (lenissime quidem, potenter tamen) urgente, vt Faustus illachrimaret, veritatisque victas manus daret. Cur hoc non imitatur? cur Iudaeis, Mahumedanis, gentilibus, haereticis quibuscunque (seu vere talibus seu opinione, id quod ignis examinis veri ostender) simili mansuetudine ac prudentia non obuiamus? cur aliquem hoc suadentem, aut tentantem, hostiliter incesimus?

30. Si

30. Si cui ideo haec, quod ab vno quopiam, & ex obscuro, veniat, fastidire allubescit, nae ille se moris DEI, plerq; sua per humiliora organa exsequentis, ignarum ostendit. Legantur vero sacrae historiae, videbitur ad dandas maximis etiam rebus occasiones simplicissima quandoq; adhiberi media: & ad monendum aliquid, aut docendum, sapientissimos etiam, simplicissimos quoque. Iethro Madianita fuit, & tamen Mosi, quotidianis alloquiis DEO ipsi familiari, consilium utile dare potuit. Potuit & puella captiva Naamani domino suo, viro principi, pulchrum suggerere consilium. Potuerunt Mendici ad Samariam, iique leprosi, quiddam valde bonum regiae domui nuntiare. Potuit Paulus, spermologus licet habitus, sapientibus Atheniensibus eximium quiddam, narrare. Potuit Rhode puella Petri e vinculis liberationem apostolis, tametsi eam insanire dicerent, nuntiare. Et cur alia memorem? *vanissimum est, & in DEI, opera sua per quaecumq; vult media peragentis, ludibrium tendit, personas respectare, non res.*

Et non respectando, quis loquatur, sed quid.

31. Sed prodit se hic, inquiet aliquis, *propositi vanitas, auris sensus somnium.* Respondebo. Esse qui sub mundi finem Ecclesiae statum meliorem, eoq; seculum pacatum, illuminatum, religiosum sperent: & esse qui non nisi tristitia, semperq; prioribus peiora, (donec veniat qui mundo & calamitatibus imposito fine, beatum suis inchoet aeternitatem) metuant, scio, hanc tamen dissensionem tantas mereri lites, ut consiliorum de rerum emendatione coniunctionem impedire, nedum tollere, debeant, pernego. Nam siue hoc siue illud verum est, nobis tamen de emendatione cogitandum est. Si superest emendatum seculum, rationes eius scrutari non prohibemur, administrari sic bonitatis DEI futuri. Si vero aduentus domini prae foribus est, viam parare domino tenemur: non tantum nos fideles Christiani nos inuicem hortando & inflammando, sed & mundum infidelium inclamando, illiq; resipiscendae vias ostendendo. Sicur praedicationibus suis perituri iam iam Antediluvianis fecit Noë, Sodomitis Loth, Aegyptiis Moses & Aaron, Ierosolymitanis prophetae & apostoli. Si non audiant illi, nos tamen liberauerimus animas

Et non abiungendi consilia praetextu chiasmatis.

nostras, quemadmodum antiqui illi sancti. *In summa, quoquo nos vertimus de emendatione cogitandum esse conuincimur. Vae illi qui obfistere audeat DEO!*

Sequentis operis ratio,

32. Meminisse iuuabit: nos, quia consultationem scribimus, nonnisi consultare per totum opus: hoc est, quid nobis videatur proponere; & cur sic statuendo non errare videamur, demonstrare: libertate vbiq; cuius hominum, & gentium, & sectarum, integre relictâ, assentiendi, vel non assentiendi. Si enim eodem modo videbitur, nec in contrarium quod rationabiliter afferri possit habebit, assentietur vrique, habebiturq; communis conclusio pro veritate indubia. Si cui aliter videbitur, nec deerunt firmiores in contrarium rationes; resque ipsa ad summum poterit demonstrari euidentius, cedamus nos; & communis conclusio iterum pro euicta veritate erit. Si quid autem nec a nobis, nec ab aliis demonstrari sic poterit, vt contradici amplius non possit; seponemus inter illa, de quibus deliberandum adhuc est, & super quibus (tolerantia tantisper mutua) DEVS, vt quod restat reuelat atq; detegat, orandus erit. Et quia toto opere consultamus: libet vbiq; alloqui potius quam soliloqui; monitis quam præceptis; historico suauis, quam philosophico rigido stilo, vti. Alloquar igitur omnes, vt vnusquisque audiat sibi. Vos eruditos alloquar, tanquam generis humani paedagogos, consilii conscios, & in remediis quaerendis socios. Vos Theologos, tanquam transitoriorum primarios contemptores, cæterisq; mortalibus ad immortalitatem duces. Vos reges, principes, magistratus, tanquam generis humani nutricios, orlinisq; boni sollicitissimos aut reparatores, aut custodes.

Prudentiæ hic obseruandæ leges.
1. Nulli homini errores humanitatis exponendi.

33. Et quia consultatio hæc suscipitur, tanquam cum omnibus orbis gentibus, (de offerenda enim illa omnibus gentibus linguis suis, sub operis finem id videbitur:) per varias de rebus; diuinis præsertim, opiniones dilapsis, & ab inuicem abalienatis: proponimus caute ire, nulla cuiquam vitia exprobando, errores nullos taxando, neminem directe aut oblique distringendo. Scimus enim neminem errare volentem (quo enim sine id veller?) scimus morbos lenius curari diæta bona, quam remediis violentis; scimus cum tenebris, post illa-
rum

rum lumen, lucta peculiari nihil esse opus: cedunt enim vltro. Et malumus imitari exemplum *Semi* ac *Iapheti*, pudenda patris (nos patrum & fratrum) obregentis; quam *Chani*, turpia cupide spectantis, aliis ostendantis, irridentis. Illic enim benedictio consequitur, hic maledictionis subest metus. Certe nec *Paulus* ab exagitanda Atheniensium idololatria & πολυθεΐα; sed a collaudata religiosa diligentia, sermonem suum auspicatus est. Nec *Petrus* iudaeis, quod Christum malitiose crucifixisset (tamen si ita fuit) opprobrauit: excusabat potius quod ignorantes fecissent (Act. III. 17.) sicut & *Paulus* (c. XIII. 27.) *Christus ipse* cum legatos suos ad gentes mitteret, docere iussit, non conuincere, (Matth. XVIII.) *Docere autem docere est, a re nota ad ignotam. Et docere sonat actionem blandam, non violentam, amabilem, non odiosam.* Nec enim quem ducere cupio impello, aut contrudo, aut prosterno, aut rapio sed manu prehensum leniter comitor: aut per viam apertam praeundo, ad me sequendum allecto.

34. Et vero quia experientia docuit, incassum alios alius contradicere, incassum opinionum errores exprobandos vixari; cautius agere incipiamus necesse est. Omnes dum optamus & quaerimus reconciliari, oppugnandi alicuius profecto tempus non est. Praestabit veritates colligi, & adunari, aberrationes vero aut leniter ad veritatis centrum reduci, aut saltem interim dissimulari, donec illas quoque ad commune veritatis centrum reducendi patefcat via. Sic prorsus existimamus: errores per ignorantiam ortos (nec enim aliter oriuntur...) tacita apertae veritatis luce dispellendos; & sectas, per contentiones natas, auctas; fixas, charitatis blando calore dissoluendas & resingendas esse: quia aliter non possunt. Tenebrae enim tenebras non pellunt; nec opinioni cedit opinio, nec secta sectae, nec odium odio: condensant se potius aduersum inuicem, & figunt, quia eorundem quatenus eadem, iidem semper sunt effectus, contrariorum contrarii.

35. Nos igitur homines non ad pugnas, sed ad contemplationem & collationem (vt colligere diuinius esse quam dispergere persuasi, disunitos vndique vnire incipiant animos) inuitamur, merito exemplo praecimus: opere & hoc nostro (siue totum spectes, siue

2. Nec violenter ipsi errores oppugnandi.

3. Veritas verum lenite ab imitradicibus ubique incipiendo, commouenda.

fin-

singulas eius partes) *operam damus, ut incipiamus inde, ubi nos
diffensio nulla diuellit, aut inuicem suspectos reddit: progredia-
mur semper gradatim & lente, vitatis quae offendere possint:
ut vel Iudaeus, Turca, Paganus (nedum nos Christiani, opini-
onibus quibuscunque ab inuicem determinati) nostra haec
inoffense ordiri, inque illis progredi, possit: donec eo dela-
tus quisque, ubi se lucis radiis circumfulgeri, veritatisq; can-
cellis circumcludi sentiens, nec facile regredi, pudoris metu
nec non progredi, maioris lucis spe, possit: tandemque in-
communem cum caeteris veritatem & harmoniam se reda-
ctam videns, exultare in domino incipiat. Hoc inquam in
gloriam DEI, lucis & veritatis aeterni praesidis, assequi pro-
ponimus. Vtrum assequamur etiam, vos iudicate, & ut
assequi tandem, tandem, tandem aliquo-
modo queamus, iuuare!*

SYNOPSIS OPERIS CONSULTATORIL

Consultatio catholica habet.	Corpus ipsum: proponens emendationis vniuersalis.	Tentamina particularia: redigendi scilicet in ordinem,	<i>Introitum</i> : in quo, quid proponamus exponitur: dicitur PANEGERSIA. h.e. <i>Excitatorium</i> , Lib.I.
			<i>Fundamentum</i> : Lucem vniuersalem: PANAVGIA, Lib.II.
			RES omnes, eatenus confusissimas: PAN-
			SOPHIA, Lib.III.
			MENTES omnes, eatenus implicatissimas: PAMPAEDIA, Lib.IV.
			LINGVAS omnes, eatenus intricatissimas PAN-
			GLOTTIA, Lib.V.
			actū completum, PANORTHOSIA, VI.
			<i>Clausula</i> , continentem ad restam desideratas, & quarum tam clare detectas videmus vias, varie iteratos stimulos. Dicitur PANNV THESIA, <i>Exhortatorium vniuersale</i> . Lib.VII.

DE

DE
EMENDATIONE
RERVM HVMANARVM,
CONSULTATIONIS CATHOLICAE
PANEGERSIA,
EXCITATORIVM
VNIVERSALE.

In quo

Quid RES HVMANAE sint, & quam
corruptae, quamque de EMENDATIONE semper in
coelo & terra consultatum sit, consultandumq; nouo modo
restet, explicato; ad suscipiendum pro re tam com-
muni communia consilia OMNIVM HO-
MINVM fit INVITATIO.

TABELLA SYNOPTICA.

<p>Ad con- sultandum de generis humani sa- lute / Exci- tatio quid? Cap: I. Est. que trina</p>	<p><i>Sui ipsius</i></p> <p><i>Aliorum hominum.</i> Id autem</p> <p>Exponen- do pleni- us</p>	<p>proponendo, quid & quantum sit quod suscipitur. III.</p> <p>1. Quid res humanae sint. IV.</p> <p>2. Quam corruptae. V.</p> <p>3. Quanta corruptelarum tur- pitudine & noxa. VI.</p> <p>4. De Emendatione semper fuisse consultatum in coe- lo & in terra. VII.</p> <p>5. Necessarium esse. VIII.</p> <p>6. Tentandumque nunc de- nuo, sed viis nondum tentatis, prorsus catholi- cis. IX.</p> <p>7. Idque ad leges consultatio- nis legitimae. X.</p> <p>inuitando omnes ad consultandum. XI.</p> <p><i>Dei miseratoris, ardentibus suspiciis.</i> XII.</p>
--	---	---

Excitari a somno cur soleant homines, causae tres. 1.2.

6. *Excitari solent homines, quos aut intempestivus premit somnus, cum negotia virgenda sunt; aut si periculum ingruat ab hoste, vel incendio orto, vel tempestate: aut si sopor nimius sit valetudini noxius, vel etiam letalis, vitaeque peremptorius, uti fit in lethargo, aliisque soporosis affectibus. Atqui huiusmodi causae hic conveniunt omnes, nosque humanum genus a sopore suo, quibus usque possumus modis, expergefacerere cogunt.*

Quarum simillimae in praesenti negotio obveniunt.

7. Nobilissima namque creatura DEI, HOMO, ob fines nobilissimos in mundum missa, potiore parte sui oblita, nihil minus quam id cur huc missa est, facit. Plerique caecutiunt prorsus, hebescuntque & brutescunt. *Ingrediuntur mundum, & nesciunt VNDER: vivunt in mundo & nesciunt QUARE. Exeunt mundo & nesciunt QUO. Nec, dum hic sunt, serius se occupant: vitam putant rem ludicram. Cogitant vana, agunt vana, gaudent vanis, inflantur spebus vanis, veluti somniis: perpetuoque ab una vanitate ruunt in aliam, donec evanescant ipsi quoque. Interim hostes, Satan & mors, circumeunt: deuorare quaerentes, deuorantesque, alios post alios. Interim nos undique circumdant horrendae irae Dei tempestas: appropinquat denique incendium, quo conflagrabit mundus, crapula mundana sepulti: perituri in aeternum, ni eripiantur adhuc. Excitandi igitur ut eripiantur, qui possunt, omnes.*

Excitatio quibus modis fiat.

8. *At quomodo? Expergefieri solent homines lenius dormientes vocatione aut correptione; profundius, clamitatione, vellicatione, concussione; profundissime (ut lethargici) frictionibus asperis, punitionibus, visionibus. Imitabimur haec omnia. Primumque alloquemur & prensabimus nos ipsos & alios, hac prima operis parte, hoc ipso excitatorio sermone. Mox concutere incipiemus omnes sensus demonstrationibus apertis, per omnia deductis, libris sequentibus quinque. Tandem & uremus caritatis igne, sub operis finem.*

CAPUT II.

Excitatio prima, sui ipsius; DEO in intentionum puritatis testem, tantorumque ausorum opitulatorem, inuocato.

E Vigila mea mens, expergiscere cor, soporem excutite sensus omnes mei! tum ne quid oscitantius in rebus fiat, tum ne forte nocturnae cogitationes obrepant pro diurnis, & somnia sese ingerant pro rebus.

2. *Quid enim agis, tu vermicule? quorsum te proripis? de orbis salute curas suscipere tuumne est? quo morituro ruis, maioraque viribus audes? Cur te nihil profuturo maceras dolore? aut temeritatis notandus crimine risum pronocas & cæcbinos?*

3. TE NVMEN aeternum, a quo nihil omnium quae vsquam sunt esse potest absconditum, inuoco testem, angustatum fuisse multis retro annis varia trepidatione cor meum, & adhuc, quid his rebus, quas mihi occultis instinctibus, manifestisque vndique suggestionibus, maiori semper lucis accessione, instillari sensi, & sentio, faciam: premamne ista intra me an emittam? eloquar an fileam? praeualet tamen interior illa tua vis, quae nolentem etiam rapit, trahit, trudit.

4. Ah non somnia esse, sed realissimam rem, quod mortales admonitum venio, tu ipse Deus Deorum testimonium dabis! operaturus potenter ea, quae nos votis concipere, viisque praesignatis ut possibilia prehendere posse, dedisti.

5. Scis tu o Domine, creator omnium, miserator autem eorum qui agnita sua extra TE miseria, refugium quaerunt apud TE misericordiae fontem, quam infinitis quotidie cum suspiriis, imo clamoribus coelos fatigantibus, ad TE confugiam, plenus terrorum, quibus me compleuerunt furores saeuientis aduersus semetipsum mundi! plenus tamen simul solatiorum tuorum, quibus tu iam quoque impleuisti animam meam, seruuli tui.

6. Et plenus caliginis, in quam me coniecit inspectio abyssi confusionum humanarum: plenusque iam etiam lucis, qua me circumfulsisti desuper, ostensa regione lucis amoena, aeternante

in conspectu tuo; tibi laus & benedictio sit in secula seculorum, Amen.

7. Et mihi quidem, in quantum mihi, satis est Domine: quod sub coelo anhelem amplius nihil est, nisi ut me transferas ad TE.

8. Sed angor eorum causa, qui nondum participes facti sunt lucis Tuae. Quibus o quam vellem, vitae etiam meae impendio, prodesse!

9. Tristitia enim mihi est magna, & dolor continuus cordi meo, quod tam enormiter a Te, creatore suo, aberret creatura Tua.

10. Interitus pereuntium a Te horrore & dolore implet viscera mea: qui tanquam ignis, inclusus ossibus meis, depascit me.

Exod. XXXII.
32.

11. Ah quam vellem cum Mose deleri de libro vitae, si modo permutatione hac impetrare queam populo meo, generi humano, misericordiae gratiam!

Rom. IX. 3.

12. Quam optem cum Paulo fieri anathema a Christo pro fratribus meis, ex eodem sanguine prognatis, habitantibus super universam faciem terrae!

13. Scio Domine a neutro illorum acceptasse Te oblatam victimam, qui perfectiore victima, eaque unica, redimi voluisti totum genus nostrum: nec tamen flammans servorum tuorum caritatis ardor displicuit tibi.

14. Quippe Moyse populum, iusto rigore interitui destinatum propitius donasti; Paulum vero spe rediturae super totum Israel, suo tempore saluandum, gratiae, erexisti.

15. Nunc ergo nobis servis tuis, pro introitu plenitudinis gentium, & salutis Israelis, humillime tibi supplicantibus (multi enim iam sumus Pauli tui) quid responsi dabis?

16. Repellesne a facie tua quaerentes faciem tuam? non id permittet misericordia tua!

17. Solatus es Paulum, venturum esse tempus gratiae tuae, plenissimo fulgore omnibus gentibus, totique Israel, exorturae: solari dignare nos, iam venisse illud a seculis desideratum tempus.

Luc. XXIII. 34.

18. Placebat tibi utriusque illius in proximos, tamen tortores suos, dilectio: o ne displiceat nostrum pro salute illorum desiderium, qui nos quoque pro nomine tuo oderunt, persequuntur, occidunt: Nam certo scimus, eos nescire quid faciant. Ideoque cum filio tuo clamamus, *pater ignosce illis, nesciunt enim quid faciant.*

19. Ah Domine quam atrocia fiunt super totum terrarum orbem, & iis quos tu imaginem tuam esse, aeternaeque tecum cohabitationi praeparari iussisti.

20. Quod vident oculi tui, & auersantur: vident angeli tui, & tristantur: vident hostes tui, diaboli, & exultant, quod omnia tendant in interitum: & tu haec toleras?

21. Vident & homines pii, quorum aperuisti oculos, abominations: sed vident tantum, & gemunt, & anguntur, expertes consilii, quomodo videre & horrere interitum suum faciant eos, qui intereunt: quia in tumultu omnes & omnia quum sint, nemo neminem audit.

22. Sed etsi audiat hic & ille, non attendunt tamen, nec expendunt exitum suum, vertigine sui rotati indefinenter.

23. An vero tu, data filius hominum terra, te intra coelos coelorum tuorum occlusisti, vt perplexitates nostras ne respicias quidem? cur non voce maiestatis perterres, & ab erroribus reuocas, miseros mortales?

24. Cur non angelorum aliquem cum fulgore aliquo mittis, *Apoc. X. 1. & illuminaturum terram? & liberaturum e tenebrarum potestate,* *XVIII.* tam terra & multiplici caligine obsessos?

25. Cur non a mortuis mittis aliquem, ad testandum his qui viuunt, ne sic ruant, quomodo ruunt, in mortem? negatum id semel nouimus: nec profuturum tamen si Sodomam ad nos mittas, aut Aegyptum, vel euerfam Babylonem, aut Niniae, aut Ierusalem, vel priorem illum diluuium deletum mundum &c. Ludibria enim interpretarentur, ne respicerent. *Luc. XVI. 27.*

26. Ad Moſen & Prophetas audiendum amandas omnes, qui *ibid. v. 19.* mortalem adhuc viuunt vitam: at hos quis audit? quis aestimat? quis nouit etiam?

27. Miserere Domine, & offende porro etiam patentem aliquam viam in clamandi, & a lethargo suo expergefaciendi, oppressos securitate sua mortales?

28. Commoue denuo coelum & terram, ac mare & aridam, *Hagg. II. 7. 8.* vt veniant gentes, & repleatur domus tua gloria! antequam veniat dies illa furoris, quae incendio ignis absumet coelum & terram!

29. Facies, quia promissisti. At quando? & quomodo? *Sap. IX. 17.* *18. 19.* *filium tuum quis nouerit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum tuum de albis ad corrigendum semitas eorum, qui sunt in terra, vt quae tibi placeant, edocili, sapientia seruentur.*

30. Domine Dominus noster, videone, te monstrante, turrim praecelsam, e qua vt e Pharo altissima, a profunda super abyssos erratione procellis mille iactatis, lamentabilibusque naufragiis pereuntibus, ostendi possit securissimi portus refugium? ascendamne? Faces in tenebris accendamne? tubae clangorem eleuaborne? vt prospiciant, si possunt, caeci? vt audiant, si possunt, surdi?

Ier. LVIII.
& XL. 9.

31. Responde propitius seruis tuis, miserator noster! nosne insonat etiamnum vox tua olim ad seruum tuum prophetam emissam? *quasi tuba exalta vocem tuam! super montem altum ascende, vocemque tuam potenter attolle!*

32. Audio vocem mandati Domine! verbum enim tuum est: & quidem aeternum, sicuti tu ipse aeternus es: qui ex aeternitate tua cursum seculorum prospectans, similibus similia loqueris semper.

Exod. xxxiv. 9.
1. Cor. xv. 10.
Sap. ix. 14.

33. Parere audebo Domine: non me, aut mortalium villo, sed te vno, cuius agitur causa, fretus dicam cum Mose: *si nobiscum ibis ibo: & cum apostolo, si cooperaberis, operabor.*

34. Ego alioqui per meipsum pulvis sum, diffilabit me mundus: ratiocinationes meae, aequae vt cuiusquam mortalium, timidae sunt, elidet eas sophisticatio: zelum meum & suspiria mea, lacrymasque meas, excipient improborum cachinni.

Pl. LXXXIV.
14. 13.

35. Esto igitur tu mihi sol & scutum, Iehoua Deus! gratiam da & gloriam! neque cohibe bonum ab ambulantibus in integritate.

Luc. XII. 49.

36. Domine virtutum, exerce virtutem tuam per imbecilla organa tua! & quae videre dedisti seruo tuo da ostendere posse multis, multi autem omnibus! vt accendatur feliciter ignis ille, quem mittere decreuisti in terram!

37. Non ignis furoris, vt haecenus, consumens nos iustis iudiciis tuis: sed ignis gratiae, illuminans nos, & reducens ad te.

Pl. XXXIII. 11.

38. Nam consultare aggredimur de viis redeundi ad te! nos qui aberrauimus a te! a scopo tam sancto permitteresne aberrare consilia nostra! prohibe, propter adorandum nomen tuum! consilia porius nostra dirige, & *consilio tuo, quod solum stabit in aeternum, stabis! Amen, Amen, Amen.*

CAPUT III.

*Ad consultandum de rerum humanarum
emendatione cur inuitemur omnes: &
an omnes conuocari huc possibile: quam
denique facilis & amoena consultatio-
nis haec via futura sit.*

AD vos me conuerto naturae humanae, & quibus ea
premitur calamitatum, consortes. Mundi vndique
in peius hucusque ruentis statum quaeso simul intue-
amur, simul horreamus, simul ob tot perpetuo rede-
untes, imo continuas, terribiles rerum strages conta-
bescamus; aut potius de ferenda, si villo modo potest,
ope consultemus?

2. *Iustum est quod petitur*, ut incipiente agitari causa quae con-
cernit omnes, interesse libeat omnibus. Nam adeone quēquam
sui esse osorem, ut ei de seipso, rebusque suis, aut loqui, aut lo-
quentes alios audire, volupe non sit? haud verisimile est. Quip-
pe se & sua amare, & pro meliorandis rebus suis nihil non tentare,
innatum est omni creaturae.

De se, rebusque
suis, consilia
inire, vel audi-
re, naturaliter
hominibus
gratum.

3. Quisquis igitur haec legere incipis, excitate: ut hic de te,
quoque deliberatum iri certus, aduertas aurem, mentem, lin-
guam: tamque prompte aliorum de te cogitata excipias, quam li-
benter expromas tua: eoque ipso cum caeteris consulere incipias
in commune.

Omnes itaque
huc veniant,
quia id requi-
rit,

4. Quicumque enim in humanam venimus societatem, socie-
tatis leges seruare tenemur. Nemo sibi soli, quisque toti societa-
ti ut bene sit, quaerat. *Insanae sit species, malle sanari membrum,
quam corpus totum.*

(1) Communis
societas.

5. *Communia bona*, quae nobis primum ostendemus, *commune*
sunt gaudium: communia ergo pericula, quae mox spectabimus, *com-*
munes sint curae, communes autem curae, ad commune consilium
stimulus.

(2) Communia
pericula.

6. Tum demum enim melius esse poterit omnibus, si omnes, ubi &
quomodo haereant res nostrae liquide perspecto, *inuiam adhibe-*
(B)

(3) Communis
demum felici-
ter impenden-
dae operae
spes.

amus, inuocato DEO, manus; ad liberandum nos, ope ipsius, ex tot infelicibus tricis nostris.

(4) Commu-
nis naturae
maiestas.

7. Nemo igitur tam vilis & despectus videatur sibi ipsi, vt his ipsis de communi salute consultationibus interesse indignum se credat; nec tam superbe desperatus, vt consilia vel audire, aliena, vel addere sua, dedigneretur.

(5) Communis
omnium mis-
erator DEVS.

8. Quam communis est DEVS, omnium nostrum miserator: quam communis miseriarum participatio, & enascentes inde scrupuli & angores: tam communis sit communium miseriarum commiseratio, & illas, si vlla parte datur, subleuandi studium.

Mundum in
communia
consilia con-
nectari an pos-
sibile?

9. Tanta certe sunt quae nos premunt, exitumque aliquem circumspectare cogunt: *vt merito in consilia haec mundus conuocari, DEVSq; de coelo vt opem ferat omnium hominum iunctis suspitiis ac gemitibus deuocari, debeat.*

(1) Per inter-
nuntias char-
itas.

10. Prius istud ex impossibilibus videatur, nec tamen est. *Licet enim conuenire non possimus corporibus (nec opus est) possimus animo, charitatis internuntiis, & sole hoc, quotidie ab aliis ad alios per totum terrarum orbem transcurrente, occasionesque res utiles agendi omnibus ex aequo subministrante.*

(2) Per con-
gregationes
minores.

11. *Eia igitur, mortales, occasionebus nostris vtamur! & quod non datur coram, communicando tamen nobis inuicem expediamus; vt linguae nobis vicem praestent calami. Atque tum nihil prohibebit, quo minus coram quoque agamus, per minores congregationes de his ipsis rebus ad inuicem verba faciendo, DEVM inuocando, manum denique admouendo.*

(3) & concil-
ia orbis.

12. Tandem forte dabit DEVS, vt in concilio aliquo Oecumenico congregiantur orbis capita, & de his sic in antecessum praemissis in commune deliberent.

(Nunc initium
sit scripto con-
sultatio.)

13. *Nos ecce facimus initium! de rebus his tam populariter dis- fertaturi, vt nullus non populus (aut aliqui certe ex omni populo) haec ipsa clare intelligere, ac de illis rationabiliter iudicare, valeant.*

14. *Sequimur enim sapienter consultantium leges: QUID, PER QUID, ET QVOMODO, aliquid fieri necesse sit, plane exponendo: iudiciumque de omnibus & singulis hisce, hominum omnibus & singulis, liberum relinquendo. Ita vera erit, plenissimaque & vtilissima, consultatio.*

Consultoris
boni partes,

15. Si namque tu amico, consilium de re quapiam exquirenti tutum, ostendas, *primum, quid sibi pro scopo ea in re refigere, & quare isthuc collimare, debeat? tum per quae media ad istum suum*

suum scopum certo venire possit? & cur media haec aliis, quae forte se offerant, praefenda? *quomodo denique datis mediis prudenter debeat uti, ut destinatus finis non obtineri non possit; & cur potius hoc, quam alio, agendum illi fuerit modo? haec inquam tria si recte expedieris, omnes consultoris boni partes expleueris, & de amico meritis fueris optime: cui omnia iam erunt plana, nec restabit, nisi ut voto potiturus suo rem aggrediatur ipsam.*

16. *Hoc idem nos planissime in nostris consultationibus imitabimur, cum DEO: proposituri primum, quid optandum putemus, & quare; tum per quam viam, non autem aliam, vota obtineri posse speremus: tandem quomodo datis mediis videatur utendum, & quare ita?*

Consultationis
huius series
perpetua.

17. *Verum enim vero quia de rebus ignotis, aut parum notis, iudicare nemo potest: aut si id praesumit, temerarius est, seque ipsum, & alios, & res ipsas, periculo involuit: ante omnia dabimus operam, ut res de quibus dissertaturi sumus tam plane prius fiant, ut nemo non eas intelligat. Quia de ignotis alicui rebus loqui, est surdo narrare fabulam.*

Cur de rerum
emendatione
consultationi
rerum descri-
ptio praemittatur.

Et quae hic at-
tendenda le-
ctoribus.

18. Tu igitur, quisquis es, memento tibi in his consultationibus ante omnia hoc vnum, ut sensum recte percipias, esse viuendum. Tum vero demum tria haec expendenda (1) *utrum sic pro communi salute vota recte fiantur.* (2) *utrum media vera, per quae obtineri vota certo possint, ostendantur?* (3) *verum denique media illa sic, uti suaderetur, recte adhibeantur iri spes sit, an vero tibi videatur aliter?*

I.
II.
III.

19. Si omnia haec nobis deliberata esse recte, & suaderi sic recte, agnoscat omnes: assensum utique rebus his dabunt omnes. Et tum felices nos tandem aliquando, in rebus tantis tum concordet! Si vero quid melius aliis ostendet DEVS, hic, illic, istic: cedemus nos, emendabunturque consilia: atque tum iterum felices nos! Accurabitur autem quantum per nos licebit, ut scopus nunquam ponatur alius, quam omnino omnibus desiderabilis: ad quem scilicet collimandum esse, ipse communis naturae instinctus vnumquemque doceat. Media vero ad finem tam possibilia, ut in manu nostra illa esse, seipso teste quisque agnoscat, ex facultatibus sibi diuinitus concessis, id ipsum certus. Tandem, mediis illis utendis modos ostendemus tales: quos esse veros & faciles ipsum rationis, seu communium notiarum lumen, cuique dictebit. Ita nos omnia demonstrando, proponemus tantum semper, assumemusque, concludemus autem, nihil, nisi quod aequè videatur omnibus: aut hac ratione in consensum venturi aliquando vniuersalem, aut certe vix aliam restare patebit viam.

Quomodo in
his querendus
consensus.

1. 2.

3.

4.

20. *Adste igitur omnes ad quos penetrare possunt hae voces nostrae!* & ad res tam communis desiderii, tam certi usus, tamque amoenae facilitatis (qualem hic promitti auditis, ipsaque mox semetipsum ostentare incipiet) mentis afferte attentionem, alacritatem, fidem, qualem ad res tantas convenit.

CAPUT IV.

Res humanae quid sint? nempe ERV-DITIO, RELIGIO, ET POLI-TIA.

De quaestione
fensi quare
primo agen-
dum?

*Humanarum
rerum nomine
multa veni-
unt.*

Proprie tamen
quod ad subli-
mitatem natu-
rae spectat.

Finis cuiusque
rei ex vltima
ab aliis omni-
bus differentia
cognoscitur.

ANte omnia, quid sit illud, quod RES HUMANAS vocamus, videndum: ut ne in ipso limine, si alius hoc alius illud intelligat, dissidere, hoc est non intelligere nos, incipiamus.

2. *Multa quippe sunt, & quasi infinita, quibus in mun-
do circumdamur; & quae sibi nos vendicant, aut nos cano-
bis.* Quorum tamen quaedam *appendices tantum nostri esse*, ut corporis umbram; alia vero impedimenta magis, quam adiumenta, quae abesse salutis nostrae foret (quae tamen incauti nos saepe, tanquam pars nostri essent, respectando, & in deliciis habendo, decipimur) norunt sapientes

3. Existimamus itaque, *res humanas proprie dicendas esse illas so-
lum, sine omnes, quae ad sublimitatem naturae humanae spectant.* Caetera enim quae cum brutis habemus communia, eo ipso non propria nostra sunt, quia communia cum illis. Ergo bona licet, inferiora tamen bona; sublimioribus nostris omnino subordinanda. Nempe illis per quae a brutis differimus, imo per quae superbruta eleuamur, & ad sublimitatem DEI attollimur.

4. *Iudicium enim de qualibet re vltimum & distinctissimum ab ea tan-
tum parte desumi potest, qua illa ab aliis differt, non qua cum aliis con-
venit.* Exemplo sit *horologium ferreum*: quod si quis unquam sibi visum inspiciat, non inde finem & usum eius examinabit, quod sit ferreum: nam & securis, & culter, & clavis &c. ferrea sunt. Nec simpliciter quod rotulis constet; nam & molendina, & currus, & alia, rotis constant. Sed quod eo modo subordinati sibi inuicem sunt orbiculi, ut moto vno moveantur caetera: motuque

tuque illo temporis intervallo, maiora & minora, designent. Ex eodemum temporis mensurandi esse instrumentum concludet, quidque eo pertineat essentialiter facile deprehender.

5. Similiter igitur, qui ex collatione hominis cum aliis creaturis finem eius, & ad finem media, deprehendere voler: non ea primario, quibus homo metallis & lapidibus, stirpibusue & brutis, similis est; (nempe quod generatur, crescit, nutritur, movetur, sentit:) sed quibus illis omnibus praecellit, considerabit: demumque praerogativam eius in conspectu habere poterit.

6. Praerogativae igitur nostrae prae brutis non in maiori aliqua corporis concinnitate, aut meliore pastu, deliciisue, consistit: sed animae praerogativa. Corporis quippe elegantia, agilitate, robore, viacitate, ventrisque & sensuum oblectamentis. Animantes nonnullae hominem longe superant: homo autem etiam corpore monstroso, tardo, debili, valetudinario, moribundo, commodis denique & deliciis corporeis omnibus destitutus, homo esse non desinit.

7. Sed animae inest, quod nulli alii visibili creaturae, imago visibilis DEI: quae intellectus rerum, seu ratio, constat; & arbitrio rerum, seu voluntate; exsequutoria denique in rei potestate, seu facultatibus operativis, ad quidvis se extendentibus. Quicquid enim est, intellectui humano subiicitur: & quicquid bonum est, electioni eius subordinatur: & quicquid possibile est, facultatibus eius subproportionatur.

(8) Ita id esse, quis non in seipso experitur? quis non in aliis animaduertit? quantum ad rationis vim, omnis certe homo, natura scire desiderat. Et quidem scire quam plurima; imo si posset, omnia. Et denique scire vere, ne fallatur. Deceptionem siquidem, intellectus sui, quantum potest, praecavet; nec errat, nisi inscius & inuitus. Atque si errare se suspicatur, aut ab aliis erroris insinulatur, aegre tibi esse sentit. Tam conscius sibi est humanus animus, ignorantiam & errorem sublimitati naturae suae non convenire. Intellectus itaque noster, naturae instinctu, rerum notitiam & veritatem ambit.

9. Voluntas vero ad quid nobis data est? quid quaerit? bonum. Bene enim sibi esse optat omnis homo: male habere, dolere, angere, trepidare, & qua potest refugit. Contra autem quicquid bonum est, & vlla parte blande afficere potest, suum esse optat; subtrahi sibi aliquid aegerime permittit. Et quidem optat vera bona, fucatis deludi iniuriam interpretatur. Et optat sine fine esse bene; ideoque mortem & in-

Cuius prae brutis excellentia non in corpore, rebusque corporeis est.

sed in animae.

Argumento sunt.

(1) Intellectus, veritatis indagator perpetuus.

(2) Voluntas boni venatrix perpetua.

teritum horret, infinitum quiddam anhelans. Ita varia bona, vera bona, sine fine duratura bona, humanae voluntatis proprium sunt obiectum.

(3) Facultates operum exequutrices perpetuae.

10. *Potestas denique in res, eamque exsequendi voluptas, quantal nobis insit, opera humana, magna, mira, perpetua, testantur. Mundum etenim artificiosis inuentis nostris impleuimus, nos creatoris nostri acmuli permixtuli: nec adhuc finis est, praefertim in viuidiioribus naturis; tantum non nouos orbes semper machinantibus. Prorsus corpere, non conuenire sibi credit humana industria. Ideoque semper aliud ex alio struit: nec finem reperit, hic etiam infinitae cuiusdam delectationis irretita illecebris. Ita res praesentes regere, nouas sibi ad placitum fingere ac resingere; verbo, rebus potenter dominari, humanae naturae insatiabile studium est.*

Tria igitur hominem constituunt. Intellectus voluntas, Resque agendi Facultates.

Ex quibus tribus prouenit Philosophia, Religio, & Politia.

II. Putamus ergo consentiendum nobis hic ante omnia esse omnibus: sublimitatis humanae RADICES esse tria illa, animo humano propria; intellectum, res vestigantem; & voluntatem, rerum bona venantem: impetum denique in opera, facultatibus undique armatum & normatum. Videamus autem, quinam ex hisce radicibus surgant RAMI, qui proueniant ERPECTVS?

12. *Ex audivitate veri prouenit PHILOSOPHIA; quae est sapientiae studium; Ex desiderio boni, nascitur RELIGIO; quae est summi boni cultus fruitioque. Ex cupiditate res ad arbitrium potenter disponendi, ultimo conatu prouenit POLITIA; quae est hominum, perpetuo varia machinantium, in ordinem talem, quo se in operibus suis non impediant, sed adiument, reductio.*

Tria haec sunt totius humanae vitae ica,

13. *Tria haec (Philosophiam, Religionem, Politiam) esse tria summa hominum ica, reliqua omnia praecis duntaxat oideqca, satis ostendi posse spero; ut dubitari opus non sit qucuquam.*

(1) Quia in his tribus imago Dei consistit.

14. *Primum enim constat, hominem visibilium creaturarum primariam esse ideo, quia ad imaginem DEI conditus. Similis ergo DEO, virtutumque eius viuum quoddam simulacrum. Quis autem nescit eminentes in DEO virtutes celebrari tres? Poenitentiam, qua condidit & conseruat omnia; & sapientiam, qua scit, videt, providet, gubernat, omnia; & bonitatem, qua sanctus est in seipso, iustitiamque & misericordiam exercet erga opera sua omnia. Harum ergo virtutum characteres viuos imagini DEI viui esse impressos, necesse est: atque si sunt, exsare quoque. Nempe ut quemadmodum Deus omnia videt, scit, intelligit: ita imago DEI homo, in speculo intellectus sui rerum circumferens imagines, tam vnde veniant, quam quo & qua*

qua tendant omnia, perspiciat. Et sicut DEVS bonus & sanctus est, purusque ab iniquitate omni: ita imago eius, homo, bonitatis diuinæ existens æmulus, seque ipsum vndique seruans purum, vt virtutes annuntiet eius, quem inter creaturas visibiles repræsentat visibiliter. Denique sicut DEVS potentia sua ad beneplacitum suum regit omnia: ita homo iis, quæ sub se habet, dominari sciat potenter: aliter imago DEI dici nullatenus meretur.

15. *Eadem tria inuenies, si omnia illa, cum quibus homini commercium est, aut esse potest, consideres. Quæ illa omnia? omnia quæ infra se, circa se, supra se, habet. Infra se habet creaturas visibiles omnes, quippe sublimior factus omnibus. Circa se homines, eiusdem dignitatis socios. Supra se DEVM, creatorem omnium. Cum inferioribus creatura quale est homini commercium? dominii & vsus: vt omnia sibi seruire cogat. Quod fieri, nisi omnium & singulorum fines ad quos sunt; & rationes per quas sunt; & modos quibus domari, & ad obsequium adigi possunt, intelligat, non potest. Hic ergo sapientia opus, & quæ sapientiam venatur Philosophia. Cum coequalibus sibi hominibus quale est homini commercium? societas; vt cum omnibus hominibus rationabiliter, placide, iuste, conuersari sciat; consilii, auxilii, solatii mutui causa. Hic ergo politia opus. Cum superiore illo, DEO creatore, quid homini (vtpote creaturæ) commercii esse potest? subiectionis, reuerentiæ, fœdiciæque intimæ: vt illi perpetuo iunctus, suauiter bonitate eius perfrui queat, hic, & in æternum. Ad quod religio opus.*

16. *Et annon homini a primo statim ortu hæc tria demandata fuisse videmus? creatus enim pater noster, Adam, iussus est creaturas speculari, nomina singulis indere, dominarique: quod philosophandi initium fuit. Mox illi additum de latere adiutorium, Eva, cum mandato multiplicandi sese, donec implerent terram: vbi humana societas fundata est; Tandem datum de abstinentia certo fructu mandatum, vt dependere se sciret a DEO: quod religionis est fundamentum.*

17. *Et hætenus certum est putamus, nullam sub coelo reperiri gentem, ciuitatem, domum: nullam quoque repertam mundi ætatem, vbi non sapientiæ, politiæ, religionis aliquod viare sit studium: tenue scilicet nonnullibi, & confusum valde, non tamen ideo nullum. Quid hic cogitandum? nisi sentire humanum animum ad illa se nasci, in illis excellentiam suam fundari, ideoque illis occupari debere?*

(1) Quia omnia, cum quibus homini commercium est, aut esse potest, consideres. Quæ illa omnia? omnia quæ infra se, circa se, supra se, habet. Infra se habet creaturas visibiles omnes, quippe sublimior factus omnibus. Circa se homines, eiusdem dignitatis socios. Supra se DEVM, creatorem omnium. Cum inferioribus creatura quale est homini commercium? dominii & vsus: vt omnia sibi seruire cogat. Quod fieri, nisi omnium & singulorum fines ad quos sunt; & rationes per quas sunt; & modos quibus domari, & ad obsequium adigi possunt, intelligat, non potest. Hic ergo sapientia opus, & quæ sapientiam venatur Philosophia. Cum coequalibus sibi hominibus quale est homini commercium? societas; vt cum omnibus hominibus rationabiliter, placide, iuste, conuersari sciat; consilii, auxilii, solatii mutui causa. Hic ergo politia opus. Cum superiore illo, DEO creatore, quid homini (vtpote creaturæ) commercii esse potest? subiectionis, reuerentiæ, fœdiciæque intimæ: vt illi perpetuo iunctus, suauiter bonitate eius perfrui queat, hic, & in æternum. Ad quod religio opus.

(2) Quod ostensum fuit homini statim in paradiso.

(4) Et videre est hætenus in omnibus gentibus.

(1) Et in animo
cuiusque ho-
minis,

18. Iam si animos hominum sigillatim detur inspicere (potest certe suum quisque) tres hi diuinitatis characteres, *velle scire, velle dominari, velle beatitate frui aeterna*, indelebiliter naturae humanae impressos esse patebit. *Monstrum hominis sis oportet, aut truncus, non homo: qui nescire malit, quam scire; & seruiat libentius, quam imperet: & religionem potius colat nullam, quam aliquam; b.e. fauore numinis & beatitudine perpetua carere velit, quam frui.* Nam tametsi quandoque monstra eiusmodi reperiuntur, poenam tamen suam mox secum trahunt; dum tanquam abortiui & degeneres odio habentur, tum aliis, tum sibi ipsis tandem.

(6) Imo in ipsis
quoque qui hic
deficiunt,

19. Quin & illi omnes, quos seu nascendi sorte, seu educationis defectu, nihil didicisse, seruos & mancipia factos esse, nullaque virtute vera ornari, contingit, quid inseparabiliter humanae naturae conueniat testimonio sunt, dum eos sui pudet: *ignorare enim, seruire, vitia foedari, apud DEVM vel homines male audire, omnis humana natura erubescit.* Ideoque inscitiam suam, imbecillitatem suam, vitia sua, occultat si potest; si non potest, excusat; culpam a se in alios, aut infelicem suam sortem, transferens. Si ne hoc quidem datur, quibuscunque (etiam falsis) coloribus excusare, quam aperte aliquid a sublimitate naturae humanae alienum agnoscere, mauult.

(7) Multo magis
vero in iis
qui hic excellunt,

20. *Quia autem prae aliis paulo plus de eruditione, potentia, religione, participant, bone DEVS, quam sibi eo nomine placent! quam sibi non tantum dii videntur! tam blande afficit humanam naturam, pollere potentia, pollere sapientia, pollere sanctitate;* (seu vere, seu falso: mauult enim circa haec errare potius humanus animus, quam diuinitatis illos in se abnegare characteres:) vt aequiparari voluptas alia nulla possit.

(8) Praefertim
generosioribus
naturis,

21. *Quibus vero generosior obtigit spiritus, vt plus caeteris de humana participant natura: tam auide hi potentiae, illi scientiae, alii sanctitati inhiant, vt modum finemque reperire haud possint.* Quod exemplis infinitorum, pro adipiscenda potentia, eruditione, sanctitate, nullis curis, impensis, labribus, vigiliis, vitae ipsi, parentium (mortes enim etiam, pro libertate vel gloria, pro religione, imo & pro scientia, sese emaciando, & vitam illuc impendendo, alacriter subire non trepidant) satis constat.

(9) Et in aemulationibus circa haec tria aeternis.

22. *Accedit, quod super eadem tribus humanae naturae eminentiis, tantae sint in genere humano aemulationes, quantas in rebus aliis videre nunquam est.* Quis enim pro rebus quas cum brutis habemus communes

munes

munes, (vita, forma, cibo, potu, voluptatibus &c.) integras concurrere nationes vidit? at aemulationum de imperio, de scientia, de religione, plenus est mundus. Vtri alius praeesse debeant, vtri melius res intelligant, vtri gratius DEO seruiant, ab exordio rerum humanarum concertationes fuerunt inter societates politicas, philosophicas, religiosas: nec aliter hucusque videmus. Ecquid hic obsecro cogitandum nobis relinquitur, quam radices sibi aeternas in nobis posuisse, potentiam magnam, sapientiam summam, bonitatem aeternam? vitio quidem nostro tam periculose politias, philosophias, religionesque collidi, certum est: ipsae tamen perpetuae illae, coërceri tam impotentes collisiones, quo nos coelestis impetus trahat ac rapiat, attendere; tamque delicata illa & dilecta nostra bona, Dominium, religionem, sensusque proprios, vere, & per excellentiam nostra esse; concludere nos cogunt.

Tres haec arbores humanae vitae quos ferant fructus, Nempe:

23. Ita vidimus ex imo animae nostrae pullulare tres illas veluti arbores magnas: sub quarum umbra totum humanum genus apricatur, philosophiam, religionem, politiam. Videamus iam, quos fructus arbores hae parturiant?

24. Vt diuersae arbores sunt, sic ad diuersos ferendos fructus destinatae: omnes tamen bonos, suaves, salubres, vitae humanae, prorsus necessarios, si in sua spectentur idea. Nam philosophia mentis lumen quaerit, sapientiam: cuius beneficio inter omnia, quae vsquam occurrere possunt, oculati incedamus. Politia societati humanae concordiam intendit: ut quotquot habitamus in vuum, benigne ac placide habitemus; nullo alii alios afficientes damno, omnes auxilio & solatio mutuo. Religio denique Numinis fauorem ambit: satagitque deuincire homines DEO, & DEVM hominibus, aeterno foedere, pro impetranda interna, conscientiarum pace, participandaque (post decursum vitae huius) aeterna cum DEO beatitudine.

Philosophia sapientiam;
Politia pacem;
Religio numinis fauorem.

25. Ita haec esse, trinoque illo studio trinos illos vsus quaeri, non puto esse qui ambigere possit: res enim nimis aperta est. Nec igitur ambigat id, quod rerum humanarum nomine potissimum indigitari dignum sit, considerandumque nobis in tota hac consultatione maxime veniat, eruditionem, religionem, politiam esse: utpote quae omni homini, semper & ubique, ita conueniunt, ut separari nequeant, nisi ex homine facere velis non hominem. Et ad quae tria, omnia hominum reliqua ita referenda sunt, ut partes minores solent ad maiores: illique subordinanda sic, ut media solent finibus suis.

Concluditur! haec ergo tria vere esse hominibus tota.

Postulatum;
si quis aliud
quid ostende-
re potest, ut
ostendat.

26. *Iam vero inter nos, quid RES HUMANAE sint constabit; nempe: SAPIENTIA mentis, PIETAS cordis, & TRANQUILLITAS vitae: quaeque has quærent, tuentur, propagant, PHILOSOPHIA, RELIGIO, POLITIA. Si cui aliter videtur, resque humanas aliter, accuratiusve, definire aut determinare nouit, ostendat in commune bonum.*

CAPUT V.

Res humanas esse corruptas, & quae corruptelarum occasiones?

Emendatio
sui panis cor-
ruptionem.

E Mendari non solet, nisi quod corruptum est. Dum igitur nos de rerum humanarum emendatione consultandum suademus, eo ipso corruptas esse praesupponimus. Quae res forte operosa demonstratione non egeat: quum nihil loco suo esse, vbique a recti tramite declinari, (hinc ad dextram inde ad sinistram) publicae sint querelae. Vident enim qui aliquid vident, sapientiae loco regnare vel ignorantiam, vel sopsitiam: religionis loco vel atheismum, vel superstitionem: polstiae loco vel anagxian & confusionem, vel tyrannidem & oppressionem. Quia tamen nos omnia vestigare a radice prima decreuimus: cia videamus ante omnia, quid hoc sit, aut dicatur, corruptum esse.

Corruptio
quid?

2. *Corruptum dicitur, quod sic a seipso mutatum est, ut ideae suae non amplius conforme, nec fini suo idoneum sit. Rerum autem nostrarum fines quinam sunt?*

Mundi status,
in idea sua
consideratus,
qualis esse de-
buit?

3. *Ex intentione DEI mundus hic, in quem nascendo immittimur, schola DEI plena lucis; & templum DEI plenum deuotionis; regnumq; DEI plenum ordinis & iustitiae, esse debuit. Et quidem schola vna; quia vnum habemus omnes magistrum, similiaque sub illo exercitia. Templum vnum; quia vnum habemus DEVM qui omnes nos condidit, extra quem non est alius DEVS. Regnum vnum; vnus enim populus sumus omnes, vna procreati stirpe, habentes vna eademque iura & statuta cordibus nostris similiter inscripta, nemine excepto.*

Et quales nos
in illo?

4. *Haec si recte obseruarentur ab omnibus, fieret necessario, ut omnes sub sapientissimi magisterio ac disciplina euaderemus docti & sapientes; sub optimi & sanctissimi informatione ac ductu, boni & sancti; sub iustissimi moderatione ac regimine, iusti ac pruden-
tes*

tes: eoque pacem haberemus cum rebus, & hominibus, ac DEO.

5. Quia enim mens nostra in omnia fertur, vt cognitione omnium se se oblectet; delectuque facto eorum quae sibi maxime profutura videt, iucunde iis perfruatur: hinc *finis cognitionis rerum est, pax mentis cum rebus.* Et quia homo circumdari se aliis hominibus videt, quorum quisque sua quoque agit, suis intentus commodis; vtque ne turbetur ab illis, vel etiam eos turbet ipse, cauendum existimat; eo ipso in omni conuersatione prudentia certa vitur, quam politiam vocant. *Politiae itaque proprius finis est pax animorum inter homines.* At vero cum rerum & hominum omnium suam quoque a supremo numine dependentiam esse animaduertit; ne supremus ille vlla ratione laesus nobis irascatur, nosque puniat, potius benedicat, religionis studio sibi fauorem eius conciliandum existimat. *Religionis igitur finis proprius est, pax conscientiae cum DEO.*

6. *Ad quam normam si intellectus nostri notitias, voluntatis instinctus, facultatumque vires, tanquam sublimitatis nostrae radices:* (de quib. Cap. IV. §. 7. ad 11.) *indeque sapientiam, religionem, politiamque illam nostram, tanquam arbores & ramos;* (de quib. ibid. §. 12. ad 23.) *tum denique fructus, qui emergere hinc debebant,* (de quibus ibid. §. 24.) *contulerimus, nemo non corruptionem multifariam agnoscere necesse habebit.*

7. *Intellectus certe plerorumque hominum pro notitiis tenebras habet:* Corrupta igitur voluntas pro instinctu ad bonum, stimulos ad malum: *facultates ipsae in hominum plurimis languent & torpent, eosque inutilia terrae pondera esse faciunt.* Id si quis non videt, neget se vidisse villos in mundo stultos, impios, otiosos. Quod si dixerit, sine oculis & mente se in mundo versari ostendet, numerumque ineptorum augebit.

8. *Nimis etiam notorie permulti mente, ingenio, sensibus, torpent:* 1. Operatio intellectus corrupta. *ignorantiaeque suae tenebras scientiae loco amant. Astellorum, omnia nescientium, plenus est mundus:* quanquam nec desint in contrarium exorbitantes, *nimum curiosi,* omnia scire (etiam quae nihil opus) auidi: vt se noctesque diesque affigant, macerent, exhauriant, conficiant, enecent, hepiolis persimiles, flammam tam auid aduolantibus vt se comburant. Cum ergo res pleraeque humano ingenio non subdantur, quid mirum, si cum iisdem pax mentium non insequitur? si indoctorum mentes tenebris obtideantur densissimis, vt quo se vertant, dum serii aliquid cogitandum est,

est, nesciant. Quid mirum si & docti ipsi obstacula inueniant infinita, quae penetrare non datur, nodosque quos soluere humana nescit industria? unde se angant, inquietent, scrupulisque urgeantur, & alios urgeant, infinitis? vi tandem doctissimorum etiam sapientia in dubitationem definat, *an quidquam sciri possit?* nimirum, non nos res tenemus, sed illae nos constrictos tenent.

2. Voluntas
actiones cor-
ruptae.

9. *Voluntas corruptelas, deprauatissimaeque cupiditates, quis non videt? pudet me generis humani, inquit Seneca, & cur pudeat explicat, epist. 77. Nempe quod proprium suum bonum, quo bruta antecellit, DEOque similitudine aequatur, rationem & virtutem, secure negligit; & bona tantum inferiora, cum brutis communia, sectatur; bonoque apparenti, transitoria duntaxat voluptate titillanti, tam solida, vera, aeternum duratura bona, posthabet.* Et mirum sit, hominibus inter se ipsos & cum aliis haud conuenire? perpetuaeque bella, caedes, rixae, omnium cum omnibus; cogitationumque, voluntatum, sermonum, manuum, collisiones ubique gliscere? *tota prorsus terra, omnesque humanae societates, maiores & minores, nihil sunt, nisi concitationum palaestra quaedam. Unde nec cum DEO pace tranquilla frui datur: accusante vnumquemque ad tribunal DEI propria conscientia, DEOque iram suam effundente super iniquitates nostras iudiciis suis, quae exercet.*

3. Corruptela
studiorum &
moliminum.

10. *Studia hominum solennia, quibus insudat totus mundus, qualia sunt? opum, honorum, voluptatum consecratio.* In his tribus hominum vulgo felicitatis basin figi, ad haec vndique in mundo collimari, quis est qui non videat? *at ista omnia quid sunt? opes sollicitudo certa: honores; fumus euanius: voluptates, dulce venenum, malorum omnium illecebra.* Nempe si sic, uti vulgo fit, a rebus melioribus separatim, intentioneque primaria, quaerantur. Nam si quis priora verioraque bona, sapientiam, prudentiam, pietatem, primario quaerat; posteriora haec, honorem, opes, voluptates, tam certo habebit additamento, quam corpus in luce positum umbram solet: fierentque illa, antidoto ista comitata, innoxia, suauiusque etiam afficerent. Quod dum homines non intelligunt, umbras sine re captant, vanitatisque suis dediti vaneunt ipsi quoque: *h. e. a rerum legitimo rsu, & rerum fonte DEO, & a seipsis tandem, aberrant.*

Peruersi homi-
num conatus.

11. *Summa, quaerunt homines se extra se; res supra se, DEVM infra se. Se extra se, dum non norunt thesauros DEI in se, diuitiasque, scientiam, & voluptates, quaerunt extra se: cum intra se tamen possideant plura, quam mundus habet vniuersus. Res supra*

pra se : submittendo & mancipando se rebus quibus dominari debebant. *DEVM infra se* : quaerentes & fingentes DEVM, non a quo ipsi, sed qui ab ipsis, dependeat; h. e. non cuius voluntatem faciant ipsi, sed quem habeant ad nutum sibi, ministrum affectuum suorum. Qui scilicet, quicquid illi temere fingunt, iubeat esse verum; & quicquid temere ambiunt, iubeat esse bonum; & quicquid temere acceptant, iubeat habere successum. Annon haec evidētissima corruptionis rerum humanarum sunt argumenta? quae corruptio proculdubio exinde orta est, quod res istas lacera-
mus, factiones fouemus, genuinaque media (cruditionem, religionem, politiam in alios transplantandi) non adhibemus.

12. *Cogita quae so* : annon tria illa (potentia, scientia, religio,) quae coniuncta esse in quolibet homine debebant, quippe quae iunctim DEI irraginem absoluant, hominemque perficiunt infelix diuortium plerumque faciunt? Potentes nimirum raro sapientiam curant, raro religionem. Sapientes vero, ah quam multi, sapere volunt, sine DEO! quam multi viuunt sine rationabili regimine sui, nedum aliorum! religiosi denique multi ita se religiosi suis exercitiis dedunt; vt necrerum cognitioni hauriendae, neque aliis hominibus ad bonam mentem instituendis, aut in virtutum via dirigendis, vacare velint. Quae autem haec monstra, velle posse, velle scire, velle bene velle; & tamen nescire velle, nescire posse, nescire scire?

Aeternae tri-
gae infelix di-
uortium,

13. *Monstruosum & hoc* : quod eminentiam qui in vna trium istorum serio persequendo operam ponunt, conuenire tamen nullo baltenus modo possunt ideoque in sectas philosophicas, politicas, religiosas, scindimur. Philosopho-um scholas, singularumque diuersa & contraria de rebus placita & opiniones, quis enumeret? quot capita, tot sententiae. Politici ne in fundamento quidem regiminis (monarchicene societates humanas gubernari praestet, an aristocratice, vel democratice) con-
sentire hucusque potuerunt. Religiosarum controuersiarum chaos, sine horrore quis intueri potest? vbi ne de DEO quidem religionis obiecto, satis conuenit. Et cum religiosarum sectarum quatuor per orbem primariae sint, iudaea, christiana, mahomedana, gentilisque seu pagana; quaelibet illarum in minores sectas plures scinditur. Nulla tamen aequae fidei etiam ipsi diffidet, ac illa quae lumine maxime gaudet (glorietur certe) christiana; vt sit caeteris scandolo, sibi autem ipsi (ne se expli-
care valeat) vehementissimo absculo.

Quisque pro se
grex rursus
intra se dissidet

*Veritatis nemo
siquam satis
certus possessor.*

14. In tanto disensionum & contradictionum tumultu quis veritatem, num illa usquam, aut penes quos tandem, reperitur, videat? omnes enim eam (in philosophicis aequae ac politicis & religiosis controuersis) iactant: interim tamen nemo sic, ut ab aliis quoque videri & palpari possit, demonstrat. Si enim quisquam demonstraret, controuertendi finis esset. Nempe quia veritatem quaerimus omnes, inuentam, certo, & demonstratam clare, respueretur nemo. Quia id impressa nobis (imagini suae) veritas DEI non finit, ut intellectus quod vere verum, & voluntas quod vere bonum, agnoscit, respuere possit. Cum intellectus deceptus etiam, speciem veri; & voluntas decepta quoque, speciem boni, tam ardentem prosequatur; ut saepe, mori malit quam ab illo, quod pro vero aut bono habet, diuelli. Haec est primaria hominum, in erroribus & vitiis etiam, obstinationis causa. Quam ergo reuerentiam errantes errori, veritatis larua tecto & peccantes malo, specie boni fucato, habent, quidni eandem potius vero vero, & vero bono haberent, si vere agnoscerent? Curigitur desunt, qui vera & bona quibus gaudent ipsi (si gaudent) tam potenter, aliis commoneant, ut non videre, non affici, non conuinci, non trahi ac rapi, non possint? signum scientis est posse docere. Signum ergo nescientis, non posse sic docere, ut perdoceas. Aut ergo veritas in tanto opinionum tumultu nemini adhuc patet satis, aut eam nondum quiquam, habet luce armatam satis, cui resisti nequeat. Quicquid eius sit, defectum hic patimur horrendum.

*Sapientia si
qua est, libris
in carceratur.*

15. Tandem vero, per quae media eruditionem alii in alios transplantamus? Olim sapientia pectoribus gestabatur, nunc chartis includi coepta est. Vnde fit: ut libris bibliothecisque in carcerata raro in hominum cogitatis, dictis aut factis, reperitur. Cuius incommodi vel ipsa librorum multitudo & varietas in causa est. Plures enim sunt, quam ut relegendae vel milesimae eorum parti cuiusquam mortalis vita sufficiat: magis aurem varii, quam ut vllum tam firmum cerebrum, quod non in vertiginem agi necesse habeat, reperiri sit. Strues itaque librorum aut spectaculo sunt magis, quam vsui, & sic vanitas proditur; aut confusio certe, si quis per omnia volutare se animum obfirmat, & sic noxa patefcit. Inde enim indocte doctorum, aut docte delirantium, agmina. Et sic libro docti sunt, non nos: aut certe si nos quoque docti, confuse docti: aut si explicate docti, coacte tamen, docti; non ad rerum naturam, sed ad aliena, quibus nos expleuimus, de rebus testimonia & dictamina.

16. Sed & qui veram eruditionem colligere proponunt, raro sibi scopum legitimum (qui est veritatis per omnia vestigatio propter meliorum delectum, & dehinc aliis veriorum & meliorum commonstrationem, ad subseruiendum sic DEO, luminum patri) proponunt: saepius quidvis aliud transitorium. Discunt multi vt discant, h. e. curiosi ingenii pruritum expleant. Discunt alii vt durescant, h. e. ex re diuinissima aucupium rei vanissimae constituent, avaritiae. Alii denique vt intumescant, h. e. vanae suae ambitioni inferuiant. Pater id, quod nimis auare erudiri, alii prae aliis, ingenii aut eruditionis famam captent; ideoque alii alios carpunt, castigant, oppugnant, damnant, sibi inuicem tam impotenter, insultant, vt imperitiae plebi spectaculo, contemptui, derisui, aut certe scandalo, simus. Ignis ergo quidam fatuus videtur ingentiorum illa lux, qua gloriamur.

Sapientes si
qui sunt, sapi-
entiae studius
abucuntur.

17. Ad eruditionem pertinet linguarum, tanquam mentium interperit, scientia. Non enim hominem, sed homines, voluit esse in mundo DEVS. Nec eos habitare dispersos, ferarum ritu, sed collectos in societates: non mutas illas & brutas, sed vocales ac rationales; vt alii alios, de DEO & religione, rebusque aliis bonis, informarent. Ideoque societatis addidit vinculum, linguam. At nobis, primo; maximae societatis nostrae, seu maximi collegii, quod est genus humanum per orbem expansum, vnum commune prorsus deest vinculum. Linguam enim communem, quo cum quibusvis orbis incolis colloquamur, habemus nullam: ideoque commercium hominum cum hominibus vniuersale nullum. Iam itaque defectum patimur ingentem: dum nos vix aliquot hominum manipuli, intra vnā aliquam Prouinciā, aut regnum (magnum aut paruum quid interest?) habitantes, intelligimus: cum reliquis tam numerosis gentibus vix nobis tantum commercii, quantum eius bruta inter se habent, esse potest. Id autem vnde? ab initio certe non fuit sic. Dum enim vnus esset homo (ab vno autem progeniti sumus omnes) lingua non vna esse non potuit. Corruptio itaque accessit, quae nos diuulsit, societatemque humanam valde disturbauit, & hactenus impedit ac turbat. De singulis linguarum, quam confusae, imperfectae, obscurae, barbarae sint omnes, (nulla prorsus excepta) dicere hic integrum non est: apparebit suo loco nullam earum sufficere amplitudini rerum; nullam tamen vquam, ne sic quidem mutilam, a quoquam vno solo, quantumuis docto, totam intellectam, vel etiam-

Linguae, socie-
tatis humanae
vinculū quam
dirupit.

etiamnum intelligi, aut teneri. Et quis ergo hic ostentationi locus? imperfectio potius, & multiplex corruptela, deploranda.

Opera eruditum imperfectiois arguit.

18. Tandem eruditionis partem constituunt *Opera docta*, quibus nos rerum naturas intelligere, & actiua passivis applicare posse, ostendimus: quemadmodum in quibusdam Mathematicorum, Mechanicorum, & quandoque Medicorum, admirandis effectis videre est. Sed omnia illa quae iam scimus, prae illis quae adhuc profunde ignoramus, quantilla sint patere poterit (spero) operis nostri progressu. Hoc certe constat: opifices Mechanicas artes suas melius excoluisse, ad maioremque deduxisse perfectionem, quam Philosophos, Politicos, Theologos, suas. Illi enim quod promittunt praestant, speciminaque artium suarum semper in manu habent: horum artes non procedere (tenebras nempe a mentibus humanis non pelli, neque impietates a cordibus, neque confusiones a rebus publicis) in euidenti est: quicquid sibi hi, illi, isti, artibus suis, veritate in vita, placent.

Religionis corruptae argumenta.

1. Atheismus.

19. Iam si religionis seorsim consideremus negotium, & quomodo a plerisque tractetur attendamus, horrendae patefcet corruptionis abyssus: quam paululum detegamus.

20. *DEVM esse, communis notitia est*, tam profunde insculpta cordibus omnium hominum, ut Cicero dicat: qui *DEVM* neget, *vix eum sanae mentis posse existimari*: Hebraeorumque sanctus rex & vates, dicere in corde suo, non est *DEVS*, neminem posse, nisi stultum, scribat. Vnde igitur tanta illa stultorum nostro aevo agmina? ut iam in apertum prorumpere, nec in corde amplius, sed ore & alamo blasphemio, stultas voces, non est *DEVS*, sonare incipiant? corruptio manifesta, stupenda, detestanda, inualescens atheismus.

2. Epicureismus.

21. Credit tamen potior mundi pars esse *DEVM*, omnia ubique continentem: credere enim se id dicunt. Et vnde igitur est, quod paucissimi sanctissimos eius reuerentur oculos? plerique (praesertim in latebris, ubi se sine teste esse putant) ac si nullus vsquam esset index oculus, ita viuunt. Corruptionis tremendae argumentum euidens, ubique regnans actionum profanitas.

4. Idololatria.

22. Tercio, *DEVM esse omnium rerum primum*, a quo, per quem, & propter quem, omnia caetera sunt, ideoque vnum: (primum enim nisi vnum esse nulla ratio permittit) communis etiam notitia est. Et vnde igitur tot deastri? tot idola? tot ficta numina? Corruptionis certae argumentum certum, late serpens, maxime vero in occulto, idolomania.

23. Est & haec noticia cuius humano cordi inscripta, DEVM esse mentem, seu spiritum, spiritu & mente colendum. Et vnde igitur, quod pleraeque religiones externorum rituum apparatu cultum DEI metiuntur? aeternaeque menti rebus sine mente agitatatis (vt olim Cain) placere confidunt? manifestum, pro religione religionis larvam coli.

4. Cainismus

24. Tum & hoc, sentimus omnes animas nobis dari immortales: & tamen ea ipsa vnde pendet aeternitas, tam negligenter curantur, vt plerisque cum DEO, aeternitatis praeside, nihil sit negotii. Quid hoc nisi corruptissimi status cordis nostri indicium est? eoque magis, quod homo alias natura sua totus in futurum fertur: quemadmodum ostendit innata illi futura quaecunque praesciendi cupido, maior quam sciendi praeterita. Haec enim narrantem nemo miratur: futura praenunciantes numine affari credimus, & tantum non adoramus. Tum & illa cuius innata in futurum sibi providendi solertia. Eccur igitur in illa, quae maxime futura sunt, postrema, aeterna, minus ferimur? corruptio certa, dicente apud Mosen DEO: *osifaperent, & nouissima sua prouiderent!*

5. Aeternitatis incuria.

25. Si eos in specie, qui religioni praesunt, aut religionis (quam insectas diuise diuise sequimur) auctores fuerunt, consideramus; corruptio patet non vna. Primum enim docere aliquid nemo potest, nisi rei illius intime gnarus. Religionem igitur, h. e. animae cum DEO commercium, nemo idoneus est docere, nisi cui DEVS familiariter, per intimam cum illo coniunctionem, & colloquia, aut inspirationem, notus. An vero tales illi omnes, qui tam diuersas religiones introduxerunt, etiam atque etiam videndum erat, ne deciperemur. (Suspicio enim vehemens subest, ab vno DEO tam diuerso, imo contraria, venire non potuisse.) Nos autem quid? secure dormimus. Nemo fere, quid hic verius & melius sit, dispicit, omnes antecedentium gregem sequimur, vt reuera consuetudo pro religione sit.

6. Deceptionum interuenientium securitas.

26. Deinde, modum propagandi sui quaelibet res habet naturae suae congruentem: quidni & religio? nempe faber docet fabrilem artem fabricando, pictor pingendo, cantor cantando; &c. Et doctrina ipsa propagatur docendo, imperium imperando: quidni igitur & religio religiose agendo? cur ergo passim in rerum diuinarum doctores se ingerunt, quos nihil diuinum commendat? homines seculo immergi, coeleste nihil sperantes, plus caeteris profani? corruptio certa, nam si medicorum nemo morbos praeceptis curat; Theologia vero ani-

7. Religiosis irreligiosa curam.

(D)

marum

marum medicina est: cur quæso Theologi præceptis tantum (de rebus scilicet diuinis concionando, aut pietatem duntaxat aliis præcipiendo) expedire quaerunt omnia? cur non in terris coelestem, cæteris in exemplum, viuunt vitam? corruptio manifesta.

1. Religionis,
diuinitatæ
rei, non diuina
defensatio.

27. *Tandem, quia religio res inter humanas maxime diuina est, eius propagandæ modus non nisi diuinus esse potest, quali vititur ipse, in quem religio dirigitur, DEVS.* Quid autem ille? inuitat omnes, cogit neminem, tolerat omnes, perdit neminem, iudicium seruans iudicio futuro. Odia itaque nostra, quibus alii aduersus alios religionis causa inardescimus, atrociorumque illa pro religione bella, quid nisi apertam corruptionem testantur? quid enim religioni cum armis? Habet sane illa quoque sua arma, quibus se aduersus hostes suos defendit, sed spiritualia; sicut & ipsa spiritualis est tota; & DEVS, cum quo hic res est, spirituum purissimus, spirituumque pater.

Politice corrup-
tæ argumen-
ta.
1. Regimen sui
neglectum.

28. *Politicum videamus statum! cuius basis sui ipsius regimenti est: quia nihil regit, nisi relictum: nec alios vnquam regere poterit, nisi qui simul, imo ante alia, seipsum.* Et vero quia DEVS hominem ad eam euexit dignitatem, ut omnes inferiores illi subiiceret creaturas, tandemque hunc addit tantæ dignitatis apicem, ut ipse quoque homo, rector & arbiter omnium, sui esset iuris; nec alterius, sed proprio regeretur arbitrio: certum est, totius boni ordinis circa hominem, totiusque humanæ felicitatis cardinem in eo versari, si quis aliis regendi destinatur, ante omnia seipsum sapienter regere velit, possit, sciat: & perditionis, si seipsum regere nolit, non possit, nesciat. Ideoque DEVS, ut homo seipsum regere velit, possit, sciat, providere non intermisit. Nempe, ut vellet, indidit illi libertatis amorem. (Cuius quidem libertatis in aliis quoque creaturis rudimenta videre est. Equus enim excutit fessorem; bos deiicit iugum; auicula caueam, & in ea pastum, deserit: non alio fine, nisi ut sui iuris sit.) In homine tamen libertatis desiderium prorsus impotens est. Ut multi mori malint quam seruire, h. e. alieno arbitrio, non suo, agi.) *Ut autem possit seipsum regere homo, addidit illi DEVS consiliarios perpetuos, semper adstantes, semper rebus intentos, semper de agendis & actis commonefacientes; rationem & conscientiam.* Ut denique sciret etiam, posuit ob oculos creaturarum, leges suas (naturæ instinctu) obseruantium, eoque se in suo esse conferuantium, infinita exempla: quarum rationabili intuitu rerum vias addiscere, inque seipso sapienter ad fines suos dirigendo exercere sese, posset. (Sed & nouas leges, monitaque varia verbo suo adiecit; de quo alias.)

29. *Ars itaque artium est, hominem, omnium rectorem, regere posse; etiam cum ad seipsum, solum unum, artem hanc refert homo, nedum ad plures eiusdem eminentiae consortes.* Cuius partis si observaremus divinas, rebus insculptas, cordi inscriptas, auresque circumsonantes, regulas: in omni humana societate ordo, tranquillitas, pax, conspicua essent: quia praeesent, qui praesunt, libere; ordinis, tranquillitatis, pacisque amore.

30. *Quomodo autem observamus, dissidia, rixae, bella, per omnes domos, vicos, praebes, regna, loquuntur; nec aliis rebus, quam auribus & oculis, querelisque & ciulatibus, omnia personantibus, opus est.* Ecce enim! potestates ordinatae sunt diuinitus, communi & cum subditis reciproco bono: nempe ut magistratus subditis, & subditi magistratibus, seruiant. Quid est igitur, quod hi istis, & isti his, tam saepe graves, molesti, intolerabiles, mutuoque exitio sunt? Subditi, cum, humeris suis potestates suas placide gestare deberent, ut corpus caput suum supra se, saepe deiiciunt & proculcant. Hi rursus deiici non patientes, aut recuperatis per vim habentis, frena fortius adducunt, stimulosque & calcaria, & flagella, & fustes, & gladios, addigunt. Atque sic violentiis implentur omnia.

31. Videmus horum causas. *Nesciunt homines regere, nesciunt regi. Nesciunt regere alios, nesciunt seipsos. Nesciunt regi ab aliis, nesciunt a seipsis.* Primum enim plerique hominum sublimitatis suae immemores animo tam serui sunt, ut se intra vilissimas quasque res, ventrem, gulam, caeterasque nugas, abiciant: ab illisque se regi, duci, trahi, huc illuc raptari, patiantur: indigni, qui homines (rerum scilicet dominio destinata creatura) audiant. Perinde ac stolidus & impius nauta, qui mari tempestatibus aestuante clauum abiiciens, se, & quos vehit, certo vitae periculo exponit. Tam quidem stolidos nautas in nauibus ligneis non reperias forte; sed in naui corporis & animae regenda plerique mortalium sic prorsus delirant.

32. Sunt rursus, qui non contenti se & sua regere, ad alios regendum (h. e. pro lubitu versandum) impotenter festinant: & ut dominari modo liceat, alios oppugnare, expugnare, subiugare, proculcare, volupe sibi ducunt. Plerumque enim qui aliis praesunt, cur praesint, non attendunt. Putant mundum sua causa esse, hominibusque ut brutis, ad quicquid complacuit, abutuntur: dumque reluctantiam reperiunt (intransformabilis enim est humana natura, concreta sibi libertate sua in totum exui, coactumque aliquid velle, non

2. Politiae finis pax, & tranquillitas, sunt:

3. Quorum loco nihil nobis nisi turbae.

Causae turbati
sbiique status.
1. Regentium
supinitas.

2. Regentium
ferocia.

potest) sub obsequium sibi tamen redigendi modos quaerunt. At quos modos? violentos, *flagra, fustes, compedes, carceres, funes, gladios &c.* Hocne autem ordinis est? hac rationabilem creaturam duci oportuit?

3. Regentium
inceptitudo, in-
finitia, ignavia.

33. *Corruptio igitur certa, quod passim regendis hominibus adhibetur, qui regere non possunt, nesciunt, nolunt. Non possunt; imbelles, effoeminati, auctoritate non instructi. Nesciunt; inertes, artium regiminis ignari. Nolunt; ignavi, delicati, circa alia curiosi, iisque occupati. Atque sic, quia nihil regit, nisi rectum; nihilque recte, nisi ad regulam; nihil denique firmiter, nisi ad regulam immotam: pleraque mundi regna male habere necesse est. Quia qui regunt alios, non regunt seipsos: nec regunt ad regulas, derorquent illas quoque ad placitum; & (ut vocant) ad rationem status. Ita omnia plena sunt aut *Sardanapalorum*, non regimini, sed deliciis, vacantium: aut *Nimrodorum*, sine lege regnantium: aut denique *Machivellistarum*, legum vim astutis eludentium, & sic ad leges pictas dominantium.*

Corruptelaru
evidentia.

34. *Nihil igitur in rebus humanis integrum est: quia status mentis, religionis, politiae, per totum genus humanum corruptus est. Viunt plerique hominum (alicubi etiam integrae gentes) DEI ignari, sui oblici, humanitatis nescii, veluti pecora campi, belluinam prorsus vitam. Et non esse illa, per quae maxime HOMINES sumus, confusa & corrupta, defendat aliquis?*

CAPUT VI.

Corruptelarum humanarum turpitudo & noxa.

Corruptelaru
nostrarum tur-
pitudinem ostenditur.

VT ad peruidendum confusionum illarum chaos vix satis oculorum habemus, ita ad deplorandum earundem turpitudinem & noxas vix satis lacrymarum. *Hinc sapientibus omnia humana displicent: quia omnia vana, flodda, impia, violenta, ad interitum tendentia.*

Uniuersum,

2. Dum enim non haec agimus, quorum gratia hic sumus, sed alia nihil ad scopum pertinentia: annon *vani* sumus? Dum vero contraria scopo agimus (ea nimirum per quae nobis, & humanae societati, non potest non male esse) annon *stolidi*? Et, dum bonitatis fontem quibusuis vilissimis rebus possidemus, imo aperte

aperte contemnimus, irritamus, blasphemamus (quod plerique, eheu, faciunt!) annon *impii* sumus? denique dum alii alios mille modis affligimus, diuexamus, perdimus, annon *violentii* sumus?

3. *Sed videamus istas vanitates, stoliditates, impietates, violentiasque nostras, quam turpes & noxiae sint, propius: per omnes illos & singulos deprauatae eminentiae nostrae (hoc est, eruditionis, religionis, politiae) statui.* Per species.

4. *Statum mentis, plerisque mortalium rebus bonis vacuae, se consideramus: annon quae so turpe est, tam lucidum rerum speculum, ad similitudinem omnifici DEI factum, omnes nos circumferre: in quo tamen ut plurimum aut nihil resplendeat, aut nihil praeter tricas & quisquilias: de rebus magnis, pulchris, spiritalibus, aeternis, prorsus nihil? quis haec sine lacrymis recogitet? nec scire, nec attendere, nec quaerere, quis sis? unde veneris? quae tandem tendant omnia tua? turpissima turpitude, belluinusque prorsus stupor est.* 1. In statu eruditionis.

5. *Quid autem quod qui aliquid sciunt, aut sibi scire videntur, de quavis etiam eruditionis particella, aut umbra, adeo sibi placent, ut alios contemnunt? progredi tamen ad scientiae maiorem aut veriorum lucem negligunt? lucidam nobis creator dedit mentem: ab cur umbris potius delectamur quam luce?* 2. Aut nihil praeter umbras.

6. *Turpe & hoc: quod cum creator quemlibet proprio sensu, aliisque veritatem rerum scrutandi adminiculis, instruxit; homines tamen plerumque oculos claudere, & cocorum in morem ab aliis absque ratione duci, quam libere per res obambulare, malunt. Tota enim vulgaris eruditio (per omnes propemodum sectas) seruile quid est: ut quae non contemplatione rerum, qualiter in se sunt: sed traditione de rebus aliena, constat. Millibus e multis non facile reperias, vnum, qui propriae mentis oculis usus, quomodo DEVS mundum gubernet, aut qua vi res fiant, aut sint, aut conseruentur, aut pereant, aut rursum reparentur, & quorsum omnia ista tendant, attendat. Unde fit, ut scientia plerorumque, etiam qui sibi Salomones videntur, opinio sit, non scientia.* 3. Oculis propriis neho propemodum utitur.

7. *Quem tamen defectum si agnosceremus, & nos intra modestiae contineremus terminos, ferri posset. Sed dum opinionibus et vento insulamur, alii aduersus alios insolefcimus, interque nos tantas excitamus tragoedias, ut vix usquam crebriora & acriora certamina, atque inter eruditos, videre sit; id quo loco habendum? Non iniucundum forsitan fuerit Andabatarum (clausis oculis dimicantium) spectare pugnas, si ioco fiant: si serio, stultitiae indicium euentissimum; si ad exitum*

tum vsque, furoris. *At quid nisi Andabatarum greges sumus nos miseri; qui pro scientia tam in scire, pro religione tam irreligiose, pro rerum dominio tam seruiliter, depugnauimus?*

5. Seque ipsum
quisque idolis
pro rebus ludi-
ficat.

8. *Indignum est humana natura, falsi aliquid fouere: h. e. spectru, non rebus, diuinam intellectus officinam replere.* Indignum igitur, nos ita opinionibus dissidere, & plerosque in templo mentis, pro formosis formosae veritatis imaginibus, monstrosa errorum idola circumferre, quod plerique mortalium faciunt. Quia enim veritas vbique vna & simplex est, *verum plus vno esse non potest.* Quotquot igitur de vlla re diuersae fuerint, nedum contrariae sententiae: omnes praeter vnā (si tamen vna etiam!) falsas esse necesse est. *O beatos, quibus vera videre datur! miseros quibus deludi contingit!* Ignorare enim verum suum cum rebus, & cum DEO, statum circumduci autem hominum aut daemonum astu confictis fabellis, quid nisi turpissima turpitudine est?

6. Neque si
quid vsquam
DEVS, lux ae-
terna, luminis
veri spargit,
colligere labo-
ramus.

9. Tandem si nos hoc loco (vbi de rerum cognitione agitur) omnes iunctim consideremus: annon quae so turpe est, nos nos inuicem, *bonaeque & mala nostra, adeo ignorare?* Nos quidem Europaei, peregrinationibus & navigationibus adsuati, plus de caeteris cognovimus, quam de nobis illi. Nec nos tamen omnia, aut saltem ea, eoque fine, quae & quo fine debuimus. Scimus enim nusquam deesse DEVM; suaque aliter & aliter per populos, & gentes, & linguas, & aetates, spargere dona: vt si nobis conferre omnia in vnum curae esset, possent, quam plena est omnis terra gloria eius, tam plena esse omnia luce eius. Nos tamen coniungere scintillas nostras, faculasue nostras, quam secure negleximus haecenus!

II.
In statu politi-
co.
1. Rixae de re-
gimine per-
petuae.

10. Videamus vero iam *quam indecorae, & genere nostro indignae, sint illae quas in conuersatione mutuae, h. e. politica nostra, admittimus enormitates!* Lupi, vrsi, tygrides, dracones, aliaeque saevae bestiae, concorditer cum aliis sui generis viuunt: impuros canes si excipias, quibus solis subinde rixae. Nos rationalis creatura, cheu, quam vbique discordes! Illis si quando duce opus, eum sequuntur quem sibi eligunt, vt grues: aut quem sibi nasci vident, vt apes: aliae regimen non affectant. Nos igitur brutis brutiores; qui omnis passim ad regimen proruendo aut rursus regimen omne declinando, rerum ordinem vbique turbamus: nosque difficultatibus implicamus infinitis.

2. Inuasiones
mutuae vio-
lentiae.

II. *Animalium species, quaeque suum seruant elementum, aues aërem, pisces aquam, serpentes terram, ferae siluas, pecora campos, &c. pro ordine*

ordine sibi diuinitus assignato. Atqui humano quoque generi idem, omnium DEVS orbem terrarum assignauit, regionesque alias aliis attributas ab inuicem eo modo disternauit, vt quaeque gens, familia, domus, persona, sub constituto loco placide suo feruiat creatori. *Quae igitur haec rabies est, quod ubique in nos inuicem inuolamus? ut non montes, non fluuii, non lacus, non maria, non nemisphaeria ipsa tutos nos ab inuicem praestare queant?* Incurrimus enim alii in alios vel ex altero orbe: vt spoliemus, dissipemus, perdamus, eiusdem naturae consortes.

12. Inprimis enim turpis est illa, quae infelicititer in consuetudinem iam abiit, bellandi voluptas. De qua recte magnus quidam vir: *Saepe admirari soleo, inquit, quae res homines huc uesaniae adigat, ut tantis studiis, tantis sumptibus, tantis periculis in mutuam perniciem ruant.* Quid enim aliud in omni uita, quam belligeramur? *Non belligerantur quaelibet bruta, sed ferae duntaxat: nec haec autem inter se dimicant, sed cum diuersi generis belluis. Et suis armis pugnant; non uti nos, arte diabolica excogitatis machinis. Nec rursum quibuslibet de causis, sed aut pro foetu, aut pro cibo: nostra uero bella plerumque vel ab ambitione, vel ab iracundia, vel a libidine, similium animi morbo, profiscuntur. Denique non tot milibus conglobatis, sicut iam nos, in mutuum instruuntur exitium.*

2. Bella mundum uastantia.

13. Iam turpitudines in religionis negotio tam dense obuinentes, attingamus breuiter! ante omnia quid tetricius obsecro cogitari potest illis hominum monstris, qui ut non sit quem metuant, nullum agnoscunt numen, nullum reuerentur! Qui nec immortalitatem suam, nec immortalitatis praesidem agnoscunt, eoque modo spem immortalitatis sibi ipsis praecedentes seipso scientes volentes belluis annumerant: omne suum bonum in pastu ventris, aut euanidae ambitionis fumo, collocantes. Quorum tamen si forsitan omni aeuo, gente, secta, aliqui fuerint: tantum tamen eorum nunc in ipsa Christianismi luce prouentus, cum turpi Christiani nominis ignominia coniunctus est. Equidem in pulcherrima veste nasci tineas, in formosissimo corpore deformes verrucas, in media luce tenebriones, quibus caligo pro luce adamat, non mirum: turpe tamen est.

III.
In statu religionis.
1. Atheismus.

14. Sed & turpe quod alii plerique faciunt, non negare numen ore, negare opere: h. e. nec numen, nec ea quae ad numinis nutum, beatumque cum illo consortium, spectant, curare. Nescire enim, aut

2. Epicureismus.

aut non attendere, quis sit qui te condidit, ad quid condiderit? cur huc miserit? quid de te proponat? quid tibi, ut ei placeas faciendum sit? si non purus *atheismus*, *epicureismus* tamen certus est. Et tamen haec ipsa sunt, quae vulgo omnium minime curantur, imo in quorum ignorantia & contemptu polituli quidam gloriam aucupantur,

3. *Supinitas extrema domi.*

15. *Quibus autem illa curantur, quomodo curantur? plerumque perfunctorie, vix vsquam satis pro dignitate rei.* Cum enim nihil maiori periculo tractetur atque religio, a qua spes & timor vitae & mortis aeternae pender: nos tamen vix vsquam minus curiosi, plerumque sequimur antecedentium gregem, eundo non quo eundum est, sed quo itur. Quotusquisque est qui dicat; *curamne sequor viam? annon deceptionis subest aliquid? quid est quod hic adeo distamus?* Vnus mundus, vnaque in illo humana gens, nonnisi ab vno DEO venire potuit. Qui si vnus, vna itaque eius de se colendo voluntas. Cur ergo hanc non sequimur omnes?

vnde ergo tot numina? tot diuersi & contrarii numinis colendi ritus? deceptionem nidulari vbiubi oportet; imo vbiq̃ue, vno excepto. Vbi vero id? an ego beatam illam, vnam, solam, veram religionem teneo? spero sane: sed & sperant alii, se rectam calcare viam. Videndum itaque vbi veritas, vbi error? videre autem id, & dignoscere & diiudicare, non potero, nisi quid teneant hi, isti, illi, cognouero. Cognoscam igitur: paratus si meliora reperero, meliora sequi; si melius nihil; meam tenere viam constantius; DEOq; seruire eomodo, quem cognoscere dat euidenter, feruentius. Ita si verum veri DEI cultum vere quaerent omnes, ope DEI vere inuenirent, tristisq; illa dissonantia euanesceret. Nunc talia nemo quaerit, sed in quamcunque religionem quemque nascendi sorti, aut alius aliquis casus, detulit, ibi haeret. Ideo tam religione, quam fluvius, maribus, montibus, linguis, moribus, alii ab aliis constanter separati manemus. Turpe certe in vnus DEI schola, regno, templo, tanta disfidia.

4. *Erga eos autem qui foris sunt, furor.*

16. *Sed & hoc videamus, annon quac̃so religionem, quae DEO similes reddere nos debet, rem quandam mitissimam esse conueniebat?* Vnde igitur est, quod alii alios, religione a nobis discrepantes, ferre nequimus? cum ille ipse, quem religio aut placat aut irritat, eos qui se placant silentio suscipiat propitius; qui autem se irritant, toleret patiens. Nempe, cui non desunt fulmina (si sic gloriam suam vindicare bonum putaret) ille non fulminat: nos quibus nulla sunt, fulminare non cessamus.

17. *Tur-*

17. Turpe inprimis, quod vix ulli acrius dissident, acerbioribusque in religione odii certant, atque hi ipsi, qui religionem tot reuelationibus diuinis firmatam habere se credunt, Christiani. Non quidem ignoramus, quo lux fulgidior est in aliquo corpore, eo densiorem fieri adiacentem illi umbram? zelumque pro re adamata tanto feruidiorem, quanto maioris res ipsa aestimatur: ideoque zelum pro DEO, quem optimorum optimum credimus, natura sua nec debere nec posse esse; nisi feruidissimum. Vnde necessario sequitur, vbicunque plus cognitionis aut est, aut esse praesumitur, ibi etiam exurgere plus zeli, siue secundum scientiam; siue sine scientia. Non tamen his rationibus excessus ille zeli, h. e. furor quo alii in alios vehimur, excusari vlllo modo potest.

5. Maxime inter Christianos.

18. Ita de corruptelarum nostrarum turpitudine, in statu *eruditionis*, politico, religioso, superficiei tenus aliquid dictum esto. Iam cogiter quisque: *sinos qui prae philantia aegre aliquid vitii agnoscimus* (amor enim coecus est) *foeditates nostras ita ut sunt non expendimus: num etiam aequae surdum & coecum necesse sit eum esse, cuius oculi millies sole ipso lucidiores sunt?* Num putamus, dum eruditi nostri tot modis dissonant, politici tot modis discrepant; theologi tot modis discordant; aliam in auribus DEI audiri harmoniam, atque qualis auribus nostris esset, quam quis ex balatu ouium, & mugitu bouum, & grunntu porcorum, & ruditu asinorum, & sibilatu viperarum &c. singulorum istorum gregibus in vnum coactis, efficere tentaret? Vae nobis miseris, sic ab aeterna harmonia prolapsis!

Dissonantiae nostrae quales in auribus oculisque DEI.

19. Non sola autem turpitudinis, quae confusionibus nostris inest, sed & multiplex interueniens *noxa ac perniciēs*, merito nobis horrorem incutere debet. Primum enim in miseram prorsus conditionem praecipitatur, quicumque a veritate in errores, a libertate in seruitutem, a DEO lucis & vitae fonte in tenebras & mortem, prolabimur. Externe oculos habere coecos, aures surdas, mutam linguam, pedes claudos &c. calamitosum est: sed millies magis, si cui coeca mens, surdum cor, clauda, fracta, rupta, conquassata omnia. Qualia profecto sunt maiori ex parte omnia nostra, integrum vix quidquam.

Corruptelarum nostrarum noxa.
1. Quod nos sensu miseriae nostrae priuent.

20. Accedit, quod plerique nec mala sua agnoscere, nec in melius aliquid commutare, vel optant vel patiuntur. Nolunt ad lucem aperire oculos, bene sibi esse credunt in tenebris. Nolunt ad DEVM eleuare corda, bene sibi esse putant sine DEO. Nolunt ordini

2. Stuporem inducant.

(E)

inter

inter se constituendo applicare animum; bene sibi esse inter violentias & vincula imaginantur, cheu! multi horum, miseriis pressi, luctu & suspiriis vitam vix acgre trahunt: nec tamen meliora anhelant. Plures ne sentiunt quidem mala sua, ideoque inter onera exsultant, cruces suas adorant, supplicia sua rident.

3. In sensum peruersum agant.

21. *Et quod peius, peruicacia & obstinatione laborant: vt melioribus, dum offeruntur, resistent etiam.* Peruersitas quaedam, & conatus vincendi etiam in mala causa, nimis euidentis est in quibusdam naturis, si non integris nationibus aut sectis. Mendacio quaerunt opprimere veritatem, hypocrisi religionem, vi innocentiam: quid illis facias?

4. Quidquid mali vsque exoritur, potenter propagent.

22. In summa, *quicquid in genere humano mali exoritur, inceptum a quocunque, mox radices agit, potenterque vt infelix lolium frutescit: nec eradicari facile, aut etiam vlllo modo, patitur.* Coepit primus homo, omnium nostrorum progenitor, Adam, illicita appetere, DEO non obsequi, mandata eius transgredi: punitusque fuit, mox, ne malum impunitum abiret in exemplum. Nos tamen strenue continuamus: plenus enim est simillima progenie mundus totus. Coepit Cain DEO fucum facere hypocrisi, & punitus fuit: totus tamen mundus hypocritarum & homicidarum plenus est. Coepit prior mundus commessari, perpotare, libidinari, DEVM non curare: puniti sunt diluuiò, perieruntque, at non periit exemplum, imitantur id mundi huius, qui nunc est, incolae, perstrenue. Coepit Noe ingurgitare se vino, turpique ludibrio & scandalo esse suis, confusus propterea, nec tamen desistimus nos: ebriosorum turpitudines suas denudantium plena omnia. Coepit populus a diluuiò aedificare in coelum turrim, h. e. propriis cerebri sui adinventionibus ad DEVM quaerere vias. Confusi sunt & dissipati, nos tamen ne sic etiam per orbem disiecti, desimus aedificare Babel: non solum continuando conspirationes contra DEVM, vel nos inuicem, varias (colonias enim inde duximus omnes, omnesque simul sumti Babylon illa magna sumus, dispergenda in aeternum, nisi resipuerimus adhuc) sed & singuli etiam peculiare intra seipsos concipientes minutulas Babylones. Plenus certe confusionum est mundus vniuersus. Coepit Nimrod venari homines, monarchiamque sibi super gentes constituit, quam euertit dominus, sicut, & alius sequentes: nos tamen non definimus scandere alii super alios, ad opprimendum quos datur.

23. *Auget incommoda, quod hae corruptelae in nos recidunt, nos ipsos perdant.* Minimum quidem inter caetera res literaria genus humanum vastat, quantum ad externa: quoniam sapientiae aemulatio bella & sanguinis diluua nulla adhucdum produxit, sicuti ab aemulationibus religionum & politiarum fieri videmus. *Non desunt tamen eruditorum etiam confusionibus perniciēs suae.* Nempe dum docti inter se digladiantur, iudocti stupent: dum illi delirant, hi in vertiginem aguntur: ad nutum quippe istorum hi versantur. Atque sic dum caeci caecorum duces sunt, quid fiet? Quid autem veritatis, de qua altercantur? illam nimis altercando amitti, vetus & verum est dictum. Dum enim victoriam alii tantum de aliis quaerunt, Sophisticationibus plerumque res agitur: posthabito, quid veritati fiat, modo nos non succumbamus. Sed & qui veras defendunt sententias, plerumque acerbis in ignotantes inuectivis rem agunt: ut non aliud quam odium sui, & quam defendunt veritatis, reportent.

Noxa in specie
literariarum
confusionum.

24. *Ex confusione linguarum venientis noxae caput hoc est,* quod dum commune vinculum non habemus, ut corporibus ita inimicis dispersi manemus: dumque non penetramus ad inuicem vbique (vbi posset, si essemus gens vna, labii vnus) ignoramus nos inuicem pleraeque gentes, nostraque bona & mala. Vnde fit, ut nec mala commiserari, & inuicem succurrere, nec bona impertiri ac communicare, valeamus.

Ereius quae
in linguis est.

25. *Magis autem oculos incurrunt ea damna, quae dominantium aemulationes generi humano attrahunt.* Memorare alia nihil opus: *teterrima illa perniciēs, bella, quantas humano generi (bone DE, VS!) afferunt clades!* Patebit id, si vel praesens hoc bellum, quo quadraginta fere annis infelix flagrauit Europa, intueamur. Quo tot exinanitae vrbes, tot vastatae prouinciae, excisi populi, subuersae florētissimae respublicae, integraque regna cadauer facta. Nec dum omnino furoris finis: qui supersunt, ut se conficiant in id laborant strenue. Quis modus aut finis malorum?

Et politica.
rum.

26. *Quid autem religiosorum aemulationes? magna furentium, & res sine fine intricantium pars, illi ipsi sunt, qui inter DEVM & homines pacis authores, & proxenetae, esse debebant.* Calamitosius vero est, quod hi ipsi religiosi in infinitum productis, & nodosissime implicatis controuersis, & doctorum ingenia, & indoctorum conscientias, sine fine fatigant: coque animas, quas deliciis paradisi implere debebant, angoribus & tormentis implent: ut multi vitae huius

Et religiosorum.
rum.

pertaesi, futurae incerti, quo se vertant nesciant. Nam *quid aduersus haec omnia? ubi? apud quem? veri ac solidi solatii quaerendum? Non nasci praestiterat, quam nasci ad tot misérias: tandemque praecipitari in moris abyssum, nec scire quo ultra.*

Miseriarum finis ne quidem in vitae fine perandus.

27. Voluerunt in gentilitate quidam aduersus calamitates vitae id solatio esse, *quod exitus undique pateret.* At vero id aduersus calamitates aeternas nihil valet: inde enim exitum quis speret? & quo? Lamentabilis igitur fors nostra, nisi aduersus tot vitae mortisque praesentes & futuros terrores solidi aliquid, quod intrepide opponamus, inueniatur. O DEVS, DEVS, DEVS, miserere!

CAPUT VII.

De emendatione rerum humanarum consultatum fuisse a corruptionis initio hucusque.

Consultare, quid sit? & quo trino modo fiat?

Consultare, dicuntur homines, cum de rebus nouis recte constituendis, aut corruptis restituendis, aut amissis recuperandis, cogitationes suscipiunt: siue (1) apud animum suum quisque, (2) siue sermonibus apud amicos reciprocatis, (3) aut etiam deniq; re ipsa aliquid, pro cuius tanto aliquo malo, aut obtinendo aliquo bono tentantes.

De RR. humanarum emendatione semper consultatur, diuinitus & humanitus.

2. Trino hoc sensu de rerum humanarum emendatione consultatum semper fuisse dicimus, b. e. cogitationibus, sermonibus, moliminibusque variis, seriis, indefessis, DEI & hominum respectu. Quia nec DEVS prolapsis rebus humanis vnquam defuit, nec homines sibi ipsis per omnia. Istamen quae DEVS in reparationem perdit generis hucusque egit, agitque (quam ab ipso corruptionis initio errores nostros viis omnibus emendare quaerat, quamque omnia diuinae prouidentiae opera vnice eo tendant) in alium locum reseruatis: nunc, quid homines ipsi pro rerum suarum emendatione hucusque tentarint, molitique sint, persequamur.

Hominum sapientum ab omni aevo motiones, non aliae fuerunt.

3. Prorsus sic existimo: si quis omnium hominum sapientum, pio- rum, prudentum, qui inde ab exordio rerum humanarum vixerunt, posset intueri cogitationes, audire sermones, legere scripta, considerare facta, vix aliud illa fuisse reperiet, quam morborum generis humani vestigationes, &

remed.

remediorum aduersus morbos tentamina varia : quanquam successu ca-
tenus semper votis minore, vti mox patebit.

4. Sed nec illa, quae reliqua hominum turba vnquam egit, & huc-
que agit, aliud sunt, quam pro emendatione rerum suarum molimina per-
petua : etiam si quid agant non intelligunt. Scire enim omnis homo a-
liquid desiderat ; & vt sciat, quotidie scientiam augere, h. e. quo-
tidie aliquid audire, videre, tangere, agere, etiam nouum aliquid
excogitare, quaerit : torpere prorsus, vix cuiquam possibile est.
Tum vero pro libertate, siue comparanda, siue tutanda, quid non
vulgo tentant ? etiam qui seruiunt, seruitutis excutiendae occasi-
onibus quam intenti sunt ! conscientiae etiam vt consulant, nihil non
agunt omnes homines. Alii nempe tenerrime eam in obsequio
DEI custodiendo, vt eam experiantur pacatam ! alii per vim ob-
tundendo, ne experiantur oblatrantem. Praeterea, quid est, quod
nemo mortaliū sua sorte contentus viuūt ? quod quisque semper quiddam,
vnde sibi melius sit, quaerit ? Affluat aliquis eo vsque bonis quibus-
cunque, vt aliorum iudicio beatus videatur, ille tamen sibi semper
aliquid deesse sentit : ideoque de augendis, vel in melius mutan-
dis, rebus suis cogitare non desinit. Etiam qui ad naturam hu-
manam minus pertinentia sectantur, opes, honores, voluptates,
bonum tamen sectari se sibi persuadent, eoque solum fine, quia,
se rebus istis leuare sperant, istis inhiando, melioris cuiusdam sta-
tus desiderium produunt.

5. Missis tamen vulgaribus istis, quae quotidiana sunt, & quasi a priuatis priuatim fiunt : quid publice & a viris sapientibus,
expressa publicae rerum emendationis intentione, tentatum huc-
usque fuerit, videamus : primum in sapientiae studio, deinde in
religione, tandem in politica prudentia : addito vbique, quid reperto
vno quoque remediorum effectum, aut in melius profectum, sit.

6. In sapientiae studio tentamen primum hoc fuit : quod viri qui-
dam ingeniosiores rerum contemplationi totos se dabant, nihil a-
liud, aut nihil aequae, per totam vitam acturi, quam vt rerum na-
turas scrutando, cognitionis lumen sibi & aliis augerent. Nomen
his Φιλοσόφων, h. e. sapientiae amatorum, datum : quorum opera
humanum ingenium multum profecit, scientiaeque & artes inuen-
tae multae

7. At cum non vbique ad rerum medullas penetrarent, aliter-
que multa posterioribus obseruarentur quam prioribus ; aut etiam
coaeuis haec & illa aliter aliis visa : enascebantur subinde nouae
(E) 3 hypō-

Nec reliquum
vulgus aliud
(ignarum et-
iam quid agat)
agit.

Catalogus re-
rum, quae a-
perto titulo
pro RERVM
EMENDATI-
ONE, acta
sunt.

I.
In sapientiae
studio, id est
philosophia.

2. Philosopho-
rum dogmata
fingendi con-
suetudo.

hypotheses, tentaturis num sic, vel sic, aut sic melius, procedere vellet negotium? donec ad infallibiles formas & normas reducerentur omnia, repertaque sunt multa prioribus meliora. Sed dum sibi alii sua deferere dogmata dedecori ducerent; aut quae recentioris erant inuentionis nihilo viderentur certiora, *enatae sunt variae philosophorum familiae, diuisae iam in sectas, qualibet illarum sua defendente placida.* Quae occasio fuit, partim in veritatem rerum acrius inquirendi, partim tamen rursus de veritate rerum tam controuersarum dubitandi, aut etiam tandem in errores varios prolabendi.

3. De dogmatibus disputationes.

8. Cum ergo nusquam tam clarum, quod res eodem modo ostenderet omnibus, appareret lumen dissensionesque humanas animus moleste ferret, *uentum est ad concertationes de dogmatum, seu veritate seu verisimilitudine. Quae fuit origo disputationum, quibus per torsecula omnia eruditorum perstreperunt;* nonnullo quidem ad eliciendum hic & illic veritatem profectu, minore tamen illo quam ut operae pretium sit. *Disputationes enim illae ostendunt, firmissimae, argumento sunt, res non intelligi: quia si intelligerentur, demonstrarentur etiam ut videri possent.* Et quid indicat vtitata illa disputationum vehementia, rixae, clamores, odia? Certe non solemus videntes caecis irasci, commiserascere potius. *Res ergo ad propagandum cognitionis lumen non satis proportionatae sunt palestricae illae disputationes.*

4. Collegiatae placidae disquisitiones.

9. Mollius fuit institutum eorum philosophorum, qui blanda sententiarum collatione uti maluerunt, collegiali opera. Talia enim *sociata collegia* & apud antiquos in vsu fuerunt (collegia intellige patriarcharum, Aegyptiorum sacerdotum, Brachmanorum, Magorum, Druidarum, Rabinorum) & sunt haecenus: nempe *in Italia collegium Lynceorum, in Gallia Rosorum, in Hispania Illuminatorum, in Germania Frugiferorum, & si quae alia sunt.*

5. Professiones publicae scholaeque.

10. Alii ut prodesse magis, & in publicum, *scholas publicae* aperiendi inuenerunt consilium: quas frequentare, varios sapientiam profectos de rebus quibusvis differentes audire, eoque animos scientiae lumine tingere, cuius liberum esset, adeoque solenne, multo multorum profectu. *Hinc Philosophos Seneca generis humani paedagogos appellandos censuit.*

6. Libri in publicum scripti.

11. Et ut ad ablescentes quoque eruditionis lumen spargi posset, *inibatur consilium libris scribendi, inque quicquid pulcrum & memorabile esset consignandi: siue ut in bibliothecis adseruari quoties visus posset*

sceret expromi, siue etiam vt transcriptione multiplicari, & quibusuis mortalium communicari, possent. Quae res sapientiae studia per varias gentes & linguas spargendi occasionem dedit.

12. *Quod consilium ab inuenta arte typographica validissimam reperit promotionem.* Arte inquam, qua incredibili celeritate & elegantia multiplicari possunt; vt se iis ad lubrum instruere, nihilque propemodum ignorare, cuius in promptu sit. Artis enim huius beneficio, quicquid ab omni antiquitate monumentorum ad nos transmissum fuit, in lucem protrahitum est: & quicquid nostri aevi ingenia (antiquis haud minus foecunda) parturiunt, facillime a gente in gentem transmittitur. Si modo ingratitude, tantique doni DEL abusus non vnus, non accessisset. Nempe ambitio & auaritia: quae libros (bonos, malos) sine necessitate multiplicauit, scholasque & ingenia diluuii cuiusdam instar inundat & adobruit: vt quanta prius librorum fuit fames, tantum iam inscurum sit fastidium. Accedit hominum socordia, libros propter indices coementium: quibus dum se in omni casu iuuari, & quod vsus poscit reperire posse, confidunt, animum scientiarum instruere non curant. Vnde fit, vt seculum hoc libros habeat doctos, viros non item: cumque antiqui sapientiam gestarint in pectore, nos gestemus in chartis.

7. Libros celerissime transcribendi ars Typographica.

13. Istis tamen, quantumvis variis moliminibus, nondum omnem sapientiam ab antiquis ad nos deriuatam fuisse indicio porro esse potest, proximo hoc seculo indefessa tot scripturientium diligentia, nouosque istos libros legere desiderantium ardor: qualiter nullo ante hac seculo contigit. Fatendumque est, multa in hisce recentibus libris interdum detegi, quae ignorata fuerunt ante. Nonne ergo tam scripturientes isti quam lecturientes publice fateri videntur, illa quae ante hac exstiter, haud sufficere? omninoque melius commodiusque aliquid quaerendum restare? vt taceam iactantiam nonnullorum de arcana circa has vel illas artes scientia: quam seu vere habeant, seu vane iactent, argumentum tamen est vulgo nota vulgaria esse; nec rebus, aut humanae audidat, satisfacere.

8. Libros novos scribendi & legendi ardor, eatenus inexplebilis, imperfectionis reiliterariae testis.

14. Agmen tamen horum omnium claudunt, qui nostra aetate numero bene multo passim prodire, didactici. Hi scilicet anxio molestissimoque labore viam excogitare, ac monstrare, conati sunt, quomodo infcitia e rudiorum mentibus tolli, scholarum errata corrigi, scholasticaeque cruces minui; contra eruditio plenior & solidior leniori negotio, minorique tam docentium quam discipulorum fastidio,

9. Sicut & noua didacticorum molimina.

com-

comparari debeat. Pro quo obtinendo scopo alius hanc, alius aliam rationem, ut dispari ingenio aut diligentia, ita dispari quoque successu, iniuit. Omnes quidem laude sua digni, pro suo quisque tentamine; at erratis istis funditus amouendis nondum pares sufficientesque deprehensi. *Mundus enim tenebris ac barbarie fere eadem, vii semper adhuc, laborat: totque sapientiae thesauri & infundibula apud plerosque sine usu sunt.*

- II. 15. Pro emendando religionis statu tentata quoque iam sunt varia. Et primo observatur ab omni antiquitate, per omnes gentes receptus iam, festis diebus coetus sacros cogendi mos: ubi congressa multitudo de Numinis cultu deuote exhibendo, verbis & exemplis docetur. Sed & intermissum id rursum est passim gentium: & ubi retinetur, vix usquam pro aeternae Maiestatis dignitate res tractatur.
1. *In religione, quid hucusque tentatum.*
1. Coetus sacri publici.
16. Ut tamen decor tam sanctae rei non deesset, esset autem unde homines tam allicerentur ad coetus sacros, quam detinerentur in attentione, instituti sunt diuinitus (aut etiam adinuenti humanitus) varii ritus sacri, sensus captiuantes, animosque ad hoc agendum, quod agitur, excitantes. Sed & illa omnia partim obsolescere, partim in superstitiones degenerare consueverunt: ut alii in aliis videmus, & culpamus.
2. Ceremoniae sacrae variae.
17. Cum ne sic quidem ad religiosam mentem traduci possent omnes, turbaque hominum & ceremoniarum turbaret potius quam foueret, puriorem animarum zelum: factum est passim gentium & seculorum, ut magis pii & deuoti in peculiares quosdam ordines, aut societates, coalescerent, strictioribus quibusdam legibus, ceremoniis, exercitiis, ad serio ac deuote seruendum DEO inter se obligati, exemplisque mutuis sese inuicem excitantes.
3. Ordines sacri varii.
18. Quin & si corruptus visus fuit, totus religionis status, nec emendandi eius ex toto spes esset, a toto ecclesiae coetu sese separandi, peculiaresque coetus, & peculiares religiones, constituendi, apud Iudaeos, Christianos, Mahomedanos exempla habemus. Unde schismata & sectae, haeresesque inter illos exortae. Tam impotens est animis humanis, DEO quam purissime seruendi, desiderium: tam insuperabilis veriora & meliora videndi, aliisque commonstrandi, aut etiam commonstrantibus obsequendi, cupido.
4. Sectae variae.
19. Romani olim omnes omnium DEORVM dearumque religiones, quos & quas apud ullam gentem reperissent, in suam rempublicam recipiebant: aberrare se sic a vero veri DEI cultu, quis-
5. Religionum indifferentia.

quisquis esset, non posse rati. Ideoque omnibus ac singulis aedificabant templa, tandem & unum omnibus, πᾶν θεῶν dictum: sicuti & Athenienses altare, IGNOTO DEO. Sed confusio fuit veri DEI cum idolis, religionisque purae cum spuris; cum nec DEVS verus nisi vnus; nec religio vera nisi vna, esse possit; quia verum plus vno esse non potest.

20. Contrarium huic nonnulli insistere tentarunt viam; religionem nisi vnā, nempe suā, non tolerando. Cum enim numinis colendi viam, quam sequebantur ipsi, solam crederent legitimam: (id autem quis non credit?) putabant se DEO praestare cultum, si hanc propagarent vnā; reliquas, tanquam numini inuisas, abolerent. Quo zelo hucusque videmus flagrare plerosque, ut omnes a se dissentientes religiones extirpari posse perquam optent; manus etiam, si occasiones viresque finunt, non illubentes operi admoventes. Sed zelus hic non est secundum scientiam: nec enim tali exemplo praeit DEVS, qui tolerat omnes.

21. Reperti tandem sunt, qui ob tot tantasque in religione confusiones horrore correpti, conscientiae tranquillitatem in ipsa irreligiositate quaerere attentarunt, b. e. in Numinis abnegatione: experiri volentes, an vel sic meliuscule possit esse animo, si amoueatur is, quem alioquin aeternum trepidare necessum esset. Extrema quidem haec istorum dementia est, ex eodem tamen quo caetera illa fonte promanat. Numinis sensu: a cuius pauore liberare sese quaerunt.

22. Ita videmus, quam nihil intentatum relinquatur pro excolendo numinis commercio, tranquillandisque conscientis. Profectumque aliquid saltem esse, hoc testimonio fit, quod quae adeo olim invaluerat insania, πολύθεια (multorum Deorum cultus) iam DEI ope sublata est. Quotquot enim nunc orbem terrarum incolimus, vnum adoramus DEVM, coeli & terrae creatorem; vsque ad paucos adhuc superstites, qui quid adorent nesciunt. Quos o illuminet iam quoque aeterna lux! nobisque caeteris lucidiorem in dies sui concedat conspectum, ut videamus talem qualis est, & illi feruiamus sic uti beneplacitum est sibi.

23. Videamus iam quid pro obtinenda in genere humano pace & concordia tentatum sit, quam varie, & quo successu? primum medium fuit, societatum fundatio; ubi plures coalescunt, ut in vnum corpus membra, regenda tamen a capite vno, ordinis causa. Talis societatis primitus fuit domestica, in vna familia; deinde plurium familiarum, in v-

6. Religionum intolerantia,

7. Religionum omnium abnegatio.

Quo omnia ista profectu.

III.
Pro cohabitationis pace quid tentatum.
1. Societatum fundatio.

no vico : tum plurium vicorum in vna ciuitate : tandem plurium ciuitatum in vna regione , aut regionum in regno vno : cuiusmodi subordinatio fundamentum est omnis boni ordinis , omnibus in rebus : per se tamen , sine aliis vinculis , non satis firmum ad cohibendum exorbitationes.

2. Legum vincula.

24. *Ventum ergo ad leges hominibus ferendas , ut quisque suo loco munia sua non ignorans , ex praescripto regulariter viuere consueueret.* Quod vt ordini externe conferuando non inidoneum est medium , ita internas tollendi ataxias vim prorsus habet nullam : quia natura humana concreatae sibi libertatis memor , nihil aegrius quam legibus constringi , tolerat. *Nitimur (potius) in vetitum semper , cupimusque negata :* quia nostrae spontis esse cupimus.

3. In exorbitantes intus clauae.

25. *Venerunt ergo potestatibus auxilio sapientes , philosophi & poetae ; exprobrantes turpitudinem , si animal rationale nolit duci , sed imperu bruto agi.* Hinc *Diogenes* in ipso meridie Athenis , cum accensa lucerna per mediam hominum turbam discursans , homines se quaerere distabat : confundere sic brutalitatem vulgi , & ad aliquam sui cognitionem permouere , quaeritans. Hinc *Heraclitus* suspiriis , lacrymis , lamentisque perpetuis humanas stultitias perpetuo deflebat. *Democritus* vice versa ad cuiusuis hominis conspectum ridens , omnes vanos & irrisione dignos esse testabatur. Aliique alia simili sensu factitarunt , praesertim *poetae comici , tragici , & satyrici :* qui iam laudando , encomiaquae humanae naturae , & ideas , scribendo ; iam vituperando & mordendo , exitusque scelestorum horrendos praemonstrando , virtutum & vitiorum exempla , praemia ac poenas , conuocato ad publica spectacula populo exhibebant. Sed confusiones querelis , aut fletu , aut risu (si ad remedia non veniatur) non tolli , res ipsa docuit : plerisque hominum pro stoliditate sua sapientum illorum aequae fletum ac risum irridentibus.

4. Philosophia practica , seu moralis.

26. *Quaesitum ergo laboranti humanae naturae consiliis bonis subnirere ; unde philosophiae studium (rerum fines vestigans , & ad fines media disponens) enatum.* Quamquam autem ingentibus euecta fuerit laudibus philosophia : quod esset animi medicina , vitae dux , virtutum indagatrix , vitiorum expultrix , ad beatitudinem lux , & quae hominem DEO parem faceret &c. id tamen & paucis , & parum profuit , plerisque nec voces ipsas exaudientibus , nec rem intelligentibus.

27. Con-

27. *Constitutae itaque legum transgressoribus poenae, irrogataeque:* quia sine his indomita esset malorum licentia; neque consistere, posset vlla humana societas in vlla gente. Nec tamen vel sic etiam omnis malignitas & violentia reprimi, nedum tolli, possunt: quod carceres, cippi, patibula, similiaque maleficos & maleficia refrenandi instrumenta, vix vnquam otiosa, satis testantur.

5. Transgressoribus constitutae poenae.

28. *Cum si etiam vacillarent omnia, tentatae sunt variae regiminis formae: iam uni permittendo totius reipublicae arbitrium, iam pluribus selectis, iam omnibus promiscue.* Sed singulas haec gubernandi formas (Monarchicam, Aristocraticam, Democraticam) sua secum ferre incommoda, ordinisque suo modo soluere repagula, deprehensum est. Nempe quia vbique se aliquid admiscet violentiae: innatus autem menti humanae libertatis amor vsque adeo expugnari non potest, vt vbicunque se circumueniri & constringi (seu vnus seu plurimum concessae potestatis abusu) sentit, non quaerere exitum, quod datur, impossibile sit.

6. Regiminis tentatae diuersae formae.

29. *Etiam vt alii ab aliis tutiores esse possent, coeptum est foederibus sese copulare, primum quidem reges cum subditis suis, & vice versa, legibus certis, tum vicinae ciuitates, regiones, regna.* Si autem violari foedus altera pars sentiret, nec emendari querelis & expostulationibus res posset: bellis vlcisci iniurias, teque restituere libertati, quaesitum.

7. Foederum vltus.

30. Sed & aliud minus violentum discordiarum remedium tentatum est, *reductio nempe plurimum terrarum sub sceptrum vnum: vt dissidiorum praeuenirentur occasiones.* Inde regnorum minorum coniunctiones, usque ad tentamen, omnia mundi regna sub vnum reducendi caput. At nec id satis feliciter successit vnquam, a tot monarchis & nationibus toties tentatum. Nec enim vnum hominem sufficere omnibus possibile: administratio, etiam in monarchico statu, committenda est pluribus. Qui aut ambitiosi sunt, regnaeque malunt quam ministrare, & contra dominos suos insurgentes, eos regnis exuunt (vti non semel factum) aut mercenariorum instar perfunctorie res agunt, avaritiaeque suae aut libidini indulgent. Vnde populorum impatientsia, murmura, tandem tumultuationes, seditiones, bella, regnorum ruinae, & ex re collectis ruinis noua rursus minutiora regna.

8. Reductio potestatum sub caput vnum.

31. Hoc igitur illis regnorum & rerum publicarum collisionibus profectum est: vt tamen si mundus toties iam sanguinis diluvio, desolationesque horrendas, passus sit, causae tamen bellorum

Causae nihilominus tamen bellorum perstant semper.

perstent: dum alii aliorum libertati insidiari, & hi rursus pro libertate sua excubare, & sic leuissima occasione ad certamina & caedes redire, non intermittunt.

Imo confusio-
nes in dies au-
gentur magis.

32. Videmus ergo, tametsi mille modis tentetur religio, mille modis politia, mille modis literatura, seu scientiarum status: nihil tamen reperiri, quod omnibus sufficiat. Laudant quidem plerique sua, sibi que in illis complacent: at reuera vix quisquam est sine scrupulis conscientiae, aut periculo status sui. Alii vero in aliis quid non monstrosum videmus? Imo non solum nihil remediis insigniter profectum est, creuerunt magis mala sub ipsis remediis. Sectae dum se inuicem extinguere quaerunt, non extinctae sunt, sed auctae. Hostilitates dum se expugnare quaerunt, non sublatae, sed radicatae. Res literaria quo plures accurrunt, eo reditur intricatio. *Ita prius morbis laboratum est, post remedia, nunc vtroque. Nec enim iam vel morbos nostros, vel remedia, ferre possumus.*

Ostenditur id
exemplo me-
dicinae.

33. Exemplis pateat, quam remedia haecenus quaesita morbos nonnisi auxerint. *Non postrema scientiae humanae pars est medicina: quae quomodo creuerit, & quid profecerit, videamus!* Antiquis hominibus morborum remedium vnicum fuit, vitae frugalitas: a qua cum paulatim ad delicias, & inde in intemperiem, deflecteretur, eruperunt morbi, hi & illi. Quaesita his remedia, repertaque ruditer primum, sufficienter tamen. *Cum morbis deinde creuit ars, & cum arte morbi: ut infinitum quid factum sit vtrumque.* Morbis enim oblectatur ars, quotquot potest modis: atque rursus morbi. Quia dum ars corpora humana afficit varietate infinita: infinita elicit & excitat in corporibus latitantia (alias sese vix exsertura) morborum semina: hominesque ipsi, dum confugio medicinae freti, in omnem intemperantiam ruunt, omnem in se tartari vim commouent, stragesque valitudinis edunt infinitas: quibus tandem omnis medicinae vis succumbit. *Vt iam felicissimi videantur, qui medicinam ignorant, nec ea videntur: ac, ne uti opus habeant, temperantia praecauent.*

Et iurispru-
dentiae.

34. Similiter se res habet in administranda iustitiae ratione, ubi leges legumque interpretationes in tantum creuerunt, ut praxis facta sit, & difficultas supra modum, & lubrica, & periculosa, passim denique peruersa. Quod facit, ut praestare videatur ignorari omnia, & ad solius naturalis iuris dictamen componi omnia. Ostendunt id exempla regiminis in gentibus minime cultis, pro barbaris licet a nobis reliquis habitis: qui dum interuenientes lites ex aequo & bono inter se dirimunt,

&

& minus rixarum habent, & quietius sua possident.

35. *Idem iudicium de sapientiae studiis, philosophia, obtinet: multiplicata esse, & in millies millenas minutias dissecta, de rebus quibusuis minoribus (maiora enim rerum vulgaris philosophia ignorat adhuc) opinamenta, subtilitatibusque spinosis tam intricata omnia, ut quisquis se istis immergit, vertigine non corripi, (seu sensuum, seu phantasiae) vix possibile sit. Ut propemodum ignorare praestes omnia, quam opinionibus infinitis infinite distrabi: Et pro scientiae luce opinionum tantum habere fumos.*

Et philosophiae.

36. *De religionis cultu, theologia, non aliud itidem pronuntiare veritas permittit, quam esse opinionum de DEO, rebusque diuinis, interminabile chaos: siue quidem tot religiones, quas vbique per orbem videre est, cum inuicem conferamus, siue vnamquamque in seipsa consideremus. Nam si velimus inspectare omnes, quis numerare? si singulas, quis penetrare, poterit? Rudissimae illarum nihil sunt nisi tenebrarum abyssus, non tam inanitate sua, quam montuosissimis de DEO, rebusque diuinis conceptibus, horribiles. Contra quae cultissimae videri volunt religiones, theologiam suam in tot millenas habent dissectam quaestiones, dubitationes, controversias, & sine fine casus & lites: ut nec vllum ingenium subtilitatibus omnibus comprehendendis; nec vlla conscientia scrupulis omnibus (qui quo plus quis istis scrutandis se occupat, eo plures enascuntur) concoquendis, sufficiat. Ut non immerito nonnullorum tot infinitis scopulis allisae, tot infinitis angoribus excruciatæ mentes, in eam veniant opinionem: praestare ignorari omnes falsissus rixosaeque religiones, unumque tacitum & occultum mentis cum numine coli commercium.*

Et denique theologiae,

CAPUT VIII.

De rerum humanarum emendatione an porro consultandum videatur? Et quare id urgendum?

A Deo inualuisse mala nostra, ut remedio vix amplius videatur locus (postquam tentata etiam remedia in perniciem vertunt) est cur indoleamus omnes. Sed an & manus remitteremus omnes? absit! medicinam cessare non

Malis non cedendum: quia

non conuenit, non cessante morbo: instare potius, & variare, iuxta illud Poetae,

Et quoniam variant morbi, variabimus artes :

Mille mali species, mille salutis erunt.

1. Morbi etiam ante validioribus remediis cedere refractarius, lenioribus post cedunt. *Felix quandoque medicus in morbum declinantem incidit, qui ante validioribus remediis cedere refractarius, lenioribus post cedunt. Quis ergo scit, annon nostris tam diuturnis malis tempus ipsum aliquod ferat auxilium? certe quibusdam iuuenilibus morbis ipsa senectus remedio est.*

2. Radices in nobis boni corruptae licet, non tamen sublatæ sunt,

2. *Res humanæ corruptæ sint licet, sublatae tamen non sunt: quia etiam sub errorum, vitiorum, confusionumque fermento remanes diuini operis massa.* Adest desiderium sciendi, sensus numinis colendi, amor quiete agendi. Reparari hæc, aut denuo creari, opus non est: sed reconcinnari, & intra cancellos suos reduci, DEI operis ne exorbitent. *Nec obstat, quod instinctus ad bonum sint hebetati, noxtiae ad verum obscuratae, facultates ad operandum debilitatae:* quippe omnia ista in ipsa corruptione naturam suam exserunt, aberrando etiam scopum petunt, praeualente operae DEI admista corruptione. Quid enim? admittunt homines mala? non certe, nisi sub specie alicuius boni. Amplectuntur falsa? non aliter quam sub specie veri. Declinant facienda? non profecto, nisi sub specie impossibilis, aut difficilis, aut inutilis. Detrahantur ergo rebus larvæ, ut quid vere verum, vere bonum, vere possibile, facile, vtile sit, vere videant: qui nunc non videndo decipiuntur, videndo non decipi, eoque singulae facultates obiecta sua vera, vere persequi, gaudebunt.

3. Potenter adhuc in nobis aberrant licet, operamur,

3. *Nec adesset tantum hominibus, sed potenter adesse facultatibus istas, hoc ostendit: quod dum illis vii nescimus, in infinitos errores, vitia, remeritates, & inde casus, nos impellant potius quam ut otiosae sint.* Malunt nempe homines errare, quam nihil opinari; & eligere mala, quam nihil ambire; & operari praua, quam torpere. Quidni ergo spes sit, si prouideatur, ut tam auide fabula sua quaerentibus offerantur vere: vera, bona, facilia, emendatiores proditurae actiones? plane sperandum, si offerantur intellectui nonnisi vera obiecta, *notiones communes* praesto affuturas, quae adficientur: si voluntati nonnisi vera bona, *instinctum commune* vere affuturum, qui affiliat & rapiat: *si facultatibus operatiuis*, nonnisi agibilia legitima, ipsum harmoniae amorem pulchre quam monstrofe operandum esse mox cuique suaturum. Nam profecto tam impoten-

potentet quaerit natura humana perfici, ut si quid veri, boni, possibilis, alios videat consequi, se desperet posse assequi, invidia ac morore se conficiat. Gaudet nempe quisque ea scire, quae circa se sunt, & se concernunt. Gaudet se & sua regere, eoque sibi omnia ad nutum succedere. Gaudet denique Numen habere propitium, illiusque fauore beatus esse, hic & in aeternum. Maler non esse, quam sibi male esse. Dum igitur aliquando se ista non adiequi, quibus fruuntur alii, videt, ringitur, dolet, tristatur, ad desperationem vsque.

4. Si ergo hominibus ostendi posset omne suum bonum: non ferri ad illud, imo non rapi, impossibile foret. Nempe si particulare quodvis bonum homines ad se rapit, quidni totum bonum? (plus efficere posse ignem quam scintillam, mare quam guttam, montem quam puluisculum, necesse est.) Nunc homines non vident omne suum bonum, quia non vident omnes suos fines, praesertim ultimos: & quia non distinguunt inter vera bona, & apparenter bona: & quia in bonis etiam gradus non attendunt, ut inter bona & meliora, & optima, electionem sciant. At tamen quod quis videt, & quantum videt, tantum consecratur. Spes igitur est: si videant omnia, & videant citra errorem, electuros potius meliora quam deteriora.

Si modo hominibus vere ostendatur verum suum bonum.

5. Tum si hominibus ostendantur ad omne bonum suum media prorsus certa; tot illae aberrationes, ob quas votis suis excidunt miseri, abesse profecto possent. Errores quippe hominum omnes in connectionibus sere sunt: quod media finibus applicare nesciunt. Hinc est quod aut non applicant, aut male applicant, aut non constanter: & sic a finibus & votis aberrant suis.

Et vera ad illud media.

6. Si denique hominibus ab impedimentis solvantur omnes suae facultates, ut quod volunt, & sciunt, etiam se posse sciunt: progressuros ad optimos fines suos, spes est. Et per consequens, si instinctus communes, & notiones communes, in ordinatum diductae sint (in conspectu mentium) syntagma, aliam prodituram rerum faciem, optatum nempe animorum, voluntatum, & actionum consensum.

Facultatesque tales affuerint ligatae solvantur.

7. Id autem inde; quia communes instinctus quid omnes velle debeamus, ne discordemus voluntate, docerent nos. Et communes notiones quomodo res in fundamento intelligendae sint, ne dissentiamus intellectu, instruerent nos. Communes vero facultates quid operari omnes conveniat, ne dissonemus studiis, ostenderent nobis. Atque ita si ex communibus fontibus saperemus, amare-

Ex hisdem fontibus iidem promanant riuuli.

mus, ageremus, omnes: haberi posset una, vera, bona, catholica, omnibus sufficiens, Philosophia, Religio, Politia.

Demonstratur
id exemplo cuiusque haec
legentis.

8. Adiuro te qui legis haec, examina teipsum: annon si philosophandum tibi sit, optes te veras per omnia rerum rationes adsequi posse? vt hallucineris nusquam, penetres vbique, peruideasq; omnia quae sunt, ita vt sunt, causasq; cur ita sint, vere? Tum *si religio tibi colenda est; annon verum numen malis quam falsum?* veroque potius quam falso, nihil tibi profuturo, Numen potius contra te irritaturo, colere cultu? denique si *regnandum tibi sit, annon optes securam tibi maiestatem, quietaq; omnia: potius, quam turbata?* si talia in te reperis, ex teipso genus humanum aestima; communeque pro communi felicitate votum certo collige. Nam quod tu optare scis, in bonum tibi: non optare non potest sibi quisquis sanae mentis est. Ex te igitur vno desideria cognosce omnium!

Et omnium
quaerentium,

9. Sed & circumspecta alios, *pro communi bono communia iam esse omnium studia & conatus videbis*: tamen si, quod iam quaerunt, inuenire nondum sciant. Emicant enim e lucidioribus animis fulgoris diuini reliquiae in nobis scintillulae, confusionumque tenebras discutere magis magisque quaerunt. Quis sperare prohibebit, fore vt tandem e iunctis illis, & in flammam coeuntibus scintillis, ipsa clara scientiae verae, virtutis verae, potentiaeque verae, oriatur lux?

seu lucidam
philosophiam,

10. *Quaerunt enim permulti lucem, accenduntque alii post alios variae scientiae lampadas: vt velut infinitas iam habeamus accensas, satiusque veritatis luce flammantes, faces.* Modus tantum inueniatur, quomodo faces iungantur omnes, vt ex omnibus lucibus fiat lux vna; lumen erit prorsus magnum.

seu perfectam
religionem,

11. Quaerunt alii religionem aliquam perfectam, eoque fine excogitant etiam alias post alias. Si dederit DEVS, vt veram videant omnes (qua grate omnibus colatur omnium DEVS, benedictionemque suam super omnes effundat) non acceptare eam non poterunt. Si (inquam) veram, & vnam solam perfectam, DEVM colendi rationem, videndo videbunt omnes.

seu tranquil-
lam politicam.

12. *Quaerit denique mundus pacem & tranquillitatem, quaerendoque se fatigat, imo conficit.* Omnia enim bella nonnisi pro pace geruntur: dum aut pacatas sibi monarchias, regna, dominia, quaerunt, qui alios bello subiugant; aut sartam tectam libertatem, qui se defendunt: hi & illi vi & armis, dum aliter se & sua tutari non posse confidunt, rem gerentes. Quid ergo si mollioribus viis

DEVS

DEVS veram, certam, securam, omnibus communem; ostendat pacem? non sperandum vt eam amplexu dignentur omnes; putabimus? Sperabimus certe, fore vt omnes homines incipiant, esse sui reges: reges autem regum reges; sapienter, blande, potenter, DEI loco administraturi mundum.

13. *Augēt redigendi aliquando in harmoniarum mundi spem, illud ipsum atrox odium: quo sese inuicem sectae omnes in religionibus, philosophiis, politiisque prosequuntur.* Vnde enim illud nisi ex amore vnitatis, veritatis, bonitatis, profuit? Vnitas nempe principium est omnis entis: quia partium coadunatione fit, earundemque complexu mutuo conseruatur. Hinc est, quod dum vnitas vera est, bene sibi esse sentit omnis res. Et per consequens a disunione quia venit distractio, & inde corruptio, prouenit etiam anxietas & dolor. Vnionem ergo quia rumpere videtur, quisquis nobiscum non facit, odio dignus habetur. Sed quamdiu non eodem modo res intelligimus, tam diu fieri non potest quin quemadmodum intellectu, ita voluntate, & dehinc studiis, ab inuicem abeamus: eoque meritis & formidinis, odiorumque & dolorum, alii aliis causa simus. Dolorem vero cum fugiat omnis natura, amore autem oblectetur, spes est vt detectis vnionis verae (& hinc veritatis ac pacis) fundamentis veris, assiliant cum gaudio, odiaque mutua in amores mutuos lubentes commutent. Nec aliud restat in praesens, nisi vt impetremus a DEO placidae disquisitionis propositum, dicentes alii ad alios: *iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus; quid sit melius!* Iob. XXXIV. 4.

Augēt spem
inter sectas v-
bique vigena
odium.

14. Voluntatem itaque in harmoniam redeundi (cum rebus, cum inuicem, cum DEO) ipsi humanae naturae non deesse videntes; hominibus aliquando persuaderi posse vt faciant, ad quod vltro propendunt, cur dubitemus? Praesertim cum per ipsam quoque rerum naturam id ipsum, quod vt fiat suademus, fieri possit. *Mundus namque vnus est naturaliter; quidni & moraliter sit?* Equidem, Europa ab Asia, Asia ab Africa, Africa ab America; regna item & prouinciae aliae ab aliis, montibus & vallibus, fluuiis & maribus, determinantur: vt non omnes commearae queamus ad inuicem. Communis interim mater terra omnes gestat & nutrit: aer & venti omnes transpirant & vegetant; idem coelum omnes tegit; idem sol cum sideribus reliquis omnes circumeunt, & per vices lustrant; vt communi habitaculo omnes vti, communique spiritu foueri, palam sit. Congiues igitur vnus mundi cum simus omnes, in vnam

Et mundi in
vnitatem sese
recolligendi
studium.

republicam, sub easdemque leges, coire quid prohibet? Fuit, cum per agros viuerent dispersi mortales, a mutuis commerciis seclusi: faciebat quisque quod bonum visum fuit in oculis suis. Cogitabat nempe quilibet figmenta sua, loquebatur quisque idioma suum cum suis, egit cum suis quod voluit: hinc in tantam diuersitatem abierunt figmenta, linguae, opera mortalium. Sed postquam inhabitare oppida & vrbes, colligereque se in societates, & colligare legibus coeperunt: coeperunt quoque multa, prius varie discerpta, coire. Familiae in ciuitates, ciuitates in regna, regna minora in maiora. Postquam igitur vnus ille mundi conditor & dominator, DEVS, in dies mundum sibi ipsi magis patentem, & vndique peruium, facere non desistit: quid sperare prohibet fore tandem, vt omnes fiamus vnus, bene ordinatus, iisdemque earundem scientiarum, legum, religionisque verae vinculis bene colligatus, coectus? certe quaecunque sparsa in numeros, & numeri quicunque sparsi in summas, colligi possunt, etiam in summarum summam venire nihil prohibet.

Et humanae
naturae iden-
titas.

15. *Natura etiam humana vna eademque est omnibus, quorumcumque terrae climatibus habitatoribus: sensuum, ratiocinationis, voluntatis & appetitus, facultatumque operatiuarum, idem apparatus omnibus: res rerumque apparentiae, actiones & passionis, eadem: DEVS idem. Subesse & praesse, ordinis causa, mos receptus omnibus.* In omnibus autem illis omnes optant idem, nempe optimum. Faeteret profecto omnibus errores omnes, si clare satis ostendere sciremus omnibus veritates omnes. Faeteret religio falsa, si ostendere nouerimus veram. Faeterent tyrannis, omnisque violentia, si libertatis verae gustum verum dare possemus omnibus. Vt plane nihil restet, nisi vt quod volumus & possumus omnes, sciamus quoque omnes.

Et considera-
rio diuinæ, in
bonum tan-
dem exitum o-
minia dispo-
nentis prou-
identiae.

16. *Tandem melioris aliquando rerum status spes fulcit diuinæ, bonitatis consideratio: qui sibi, non satanae, genus humanum condidit: tolerare igitur imposturas non semper poterit. Et sapientiae: quae gradatim opera sua perficere, aliena destruere, gaudet. Perficiet itaque opus sapientiae suae in nobis, destruet satanae verfitias, ne metuamus. Et quia est optimus, permittere mala nollet, nisi sine optimo: nempe, vt occasione mali semper emergat aliquid boni, ad summum vsque. Sic itaque ille moderabitur omnia, vt fabulam a creaturis suis male coeptam (aut certe sapienter a se coeptam, a creaturis, irrationabiliter agentibus interturbatam) in optimam deducat catastrophem. Eum igitur tam infelici*

felici mundanae fabulae felicem impositurum catastrophem confidamus?

17. *Præsertim cum se in magnam quandam mutationem euidenter iam disponant omnia.* Nunquam certe ab orbe condito tantus fuit multorum in emendandis rebus fetuor, bono cum successu passim; quidni speremus reliqua? ut tandem in conspectum veniat totum, quod a tam diuersis, tam solícite, per partes elaborari curat occulta omnium architectatrix, prouidentia Dei? Non externus sane architectus consiliorum suorum rationem detegere solet operariis: ex partium tamen apparatu de futuri operis magnificentia iudicari solet. Nec igitur nos errauerimus, si sapientissimum DEVM (qui frustra nihil agere potest) spiritum publicum non excitare nisi in vsum publicum, colligerimus: conatibusque piis pro ecclesiae salute, & incrementis gloriæ DEI, obstetricaturam ipsam DEI manum.

Et seculi in melius se iam transformantis molimina.

18. *Hæc ergo spes si nos habet, eia venturi boni scrutemur vias!* promouendoque commune generis humani bonum, administri simus diuinæ bonitatis! Imo vero, si vlla in nobis est numinis veneratio, ea non tam suadere nobis, quam cogere nos debet, ut vindicias gloriæ DEI meditari, qua vsquam possibile, non intermittamus. Si non aliud profecturi: certe ut coelum & terram, angelos & homines, DEVMque ipsum, testes habeamus, dolere nobis quod a taxii nostris paternum eius cor tantopere contristemus, nos miseræ creaturæ. Eamus itaque, & confringendi compedes satanæ, nosque in libertatem ad quam conditi sumus asserendi, modos viasque vestigemus! DEVM, ut veras ostendar, humiliter precati.

Promouendū ergo hoc regerandi seculi opus animose.

19. Verum enim vero tollendi videntur scrupuli, subnasci hic quibusdam conscientis (nostræ etiam antehac) soliti. *Tale hoc propositum, emendandi res humanas vniuersaliter, annon supra humanum quid sit? Annon sic temere aliquid ab homine, quod soli DEO relinquendum sit, attentetur?* Videndum id est: ut si non prohiberi nos talibus ausis conscientis nostris patuerit, rem tanto confidentius aggre diamur, ministerialem ea re operam commodaturi DEO: si forsitan ea uti, viisque; quas videre dabit sapientia eius, omnipotentia eius explanatis, ad finem tanti desiderii facilius, celeriusque nos promouere bonitati ipsius placeat?

Scrupuli tamē prius tollendi.

I.
An talia tentare hominis liceat.

20. *Licere autem nobis salua conscientia, imo per conscientiam nos teneri, emendationis quaerere vias ostendunt sequentia. Primum: in res*

Resp. Licet,
(1) Quia in res suas cuiusque ius potestasque est,

quae potestati cuiusque subiectae sunt, ius suum usurpare (h.e. res suas ad suos vsus accommodare, si quid in illis corruptum emendare, & ad quamvis necessitatem transformare) *iure naturae cuius licet*. At res nostrae, nostrae sunt: non tantum inferiores illae, dominio nostro subiectae: (terra, lapides, metalla, plantae, animalia:) sed & quae nobis de suo liberaliter adiecit creator, *intellectus veri, voluntas boni*, prosequendique omnia concupita *facultas*. Omnia inquam nostra sunt, nobis data, nostraeque custodiae concredita. Quae si non custodiimus fideliter, corrumpique siuimus, emendare ius fasque est: DEO non tantum id non prohibente, sed congratulante, si dona sua non semper a nobis dispergi, aliquando etiam recolligi, & reuerenter haberi, videat.

(2) Quia deperdit sua
quaerere, prohiberi
potest.

21. Deinde, *deperdit sua quaerere naturae iure cuius licet*. At nobis omnibus deperditae sunt, *rerum ordo, animorum consensio, conscientiae tranquillitas*: plerique etiam *DEVM*, & nos ipsos, adeoque omnia, *amissimus*. An ergo quaerere amissa prohibere quisquam poterit? *Res* DEVS nobis creauit; *Nos* nobis sociauit? *Se* nobis dedit. Est autem *DEVS* quem benignitatis suae non poeniret: quia essentialiter bonus cum sit, non mutatur, neque decreta sua mutat, neque data reuocat, neque cuiquam quidquam sui negat, si sint qui quaerant, & petant, & pulsant. Quaeramus ergo amissa bona! petamus rursus nobis ob culpas nostras subtrahita! pulsemus ut nobis aperiantur oclusa! hac via ituri, obuium certo habebimus *DEVM*, sua nobis offerentem, nostra reddentem!

(3) Quia errarent agnoscens
si de reditu cogitare
integram est.

22. Cogitandum & hoc. *Quicumque de via decurreris, redire in viam* (nedum de redeundo cogitare) *non prohibetur, obligatur potius: quo negotium, ob quod viam ingressus, maius, eo magis; & quo periculosiora sunt illa, in quae incidit, auiat*. Atqui nos omnes a rerum luce, a DEO animorum duce, ab angelorum comitatu; interque nos ipsos a concordia, enormiter aberrauimus; inque horrendo periculosa corporis & animae praecipitia prolapsi sumus. De redeundo igitur cogitationes suscipere, quomodo nos prohibere possit benignissimus ille DEVS? qui nostri commiseratione ipsemet, nos inlclamat, pericula ostendit, reuerti iubet, reuertique tergiversantes variis castigationibus submonere non intermittit. (Omnes quippe calamitates vitae, nihil sunt nisi manus DEI nos errorum admonens.) Nisi ergo erroribus addere volumus blasphemiam, de DEO aliter quam quod velit, optet, offerat, salutem nostram

fram, cogitare caueamus: & ad eum a quo aberrauimus, & qui nos flagellis etiam suis ad se reuocat, redire festinemus.

23. Porro, *Quaecunque licet optare & quaerere, eorundem simul rationes, quomodo fiant, intelligere, & ut intelligantur scrutari, licet:* quia DEVS quemadmodum irrationale nihil nobis mandat, ita irrationabiliter nos aliquid operari non postulat, imo non vult. Omnia vero quae vniuersalis lucis beneficio vniuersalem fortitura effectum sperantur, ea sigillatim iam nunc nobis iniuncta esse, ac proinde rationes eorum nos intelligere teneri, certum est. Certum ergo etiam, nos iunctorum rationes intelligere non prohiberi. Exempli gratia. *Tenemur nunciam omnes veras & bona quaecunque docere, falsa & praua dedocere, illiusque rei occasiones certas nosse. Quid ergo modum quaerere prohibet, quo omnes, omnibus, omni occasione, vera & bona demonstrare, a falsis & prauis potenter deterrere, valeamus?* Tenemur iam nunc Christiani, quique pro se, regnum Christi ampliari, diaboli destruere: quidni ergo & viam quaerere, quomodo ad idem nobiscum agendum persuadeamus omnes? Tenemur sectari pacem cum omnibus: quidni ergo & alium monstrare pacem omnes, & omnibus si possumus, vias? Atque si veritati e tenebris eruendae, vel a contradictionibus propugnandae, haecenus liberis ingeniis vacare libuit; quidni veritati erutae, ac defensae, iam etiam per omnia diffundendae vacare liceat? quod si bona pax DEI (qui veritas est, & a nemine veritatem ignorari vult) licet: quidni quoque veritatem sic omnibus in conspectum ponendi quaerere vias? Pendent illa ab inuicem, nec diuelli possunt.

24. Summa: *quae extra nos sunt & sunt, illa sine cura nostra fiunt* (Iob. XXXVIII. 4. 12. 21. &c.) *Quae autem nostrum in usum destinantur, sunt & disponuntur non sine nobis.* Ex. gr. Formatio nostri prima in matris utero sine nobis fieri videtur: nec tamen sine cooperatio ne spiritus nostri a parentibus in nos transfusi, & in massa sua sese agitantis, habitaculumque sibi efformantis. Dum nascitur infans, DEI & matris opus est: foetum tamen ipsum cooperari, exitumque quaerere & inuenire; obstertricem denique & adstantes, ministrando nihil non agere, oportet. Multo vero magis, quae ad vltiorem nati formaturam, corporis & animae respectu, requiruntur, humana ope peragi patet. Vita enim ipsa vtut DEI donum est, beneficio tamen alimentorum (ad quae paranda, & reparanda, nostra manu; & ad coctionem viscerum nostrorum operatione, opus est) continuatur. Aegro valetudinem

(4) Quia quod optare licet, ambire licet.

(5) Quia quae hominibus DEVS dat petentibus quaerentibus, pullantibus dat.

(G) 3

DEVS

DEVS restituit; sed Medici & medicinae ope. Creato homini sine homine parauit, quaecunque ad tuendum felicitatis statum, erant necessaria; sed mox tueri sibi ipsemet iussus fuit. Noacho interitum effugiendi commonstrauit medium, Arcam: sed quam ipsemet sibi exstruere necesse habuit. Traduxit Israelitas per mare rubrum, sed illos festinare per noctem quoque ipsam oportuit. Induxit in promissam terram: sed quem illi hostibus eripere necesse habuerunt. Dedit Dauidi regnum: sed pro quo adipiscendo eum multa prius agere ac pati necesse fuit. Misit euangelium in orbem; sed destinatos ad id apostolos, ut conuertendi gentes instrumentum essent aptum DEO, conuocari, exerceri, praeparari, & instrui oportuit: qui se ideo *cooperarios DEI* vocabant (2. Cor. III.) Ergo & vltima vniuersalis euangelii praedicationis gentiumque conuersio, cooperarios requiret. Nuptias parat magnus rex magnas, Filio suo: opus ergo non tantum qui exeant inuitatum populos, sed etiam qui domi apparatus instruant, venturos expecturi.

(6) Quia etiam generationem nostri non sine cooperatione nostra peragere solenne DEO est.

25. Ita ergo *DEVS*, *quamquam vltimam Ecclesiae propagationem partum suum appellat* (Ies. XLVI, 7. 8. 9.) *media tamen profecto non excludet.* Atque si partus, seu foetus ille noua sic luce vestiendus, nos ipsi sumus, tempusque *παλιγγενεσίας* adesse sentimus, connitamur DEO! si administri sumus eorum qui renasci debent, obstericemur gnauiter; fascias, cunas, alimenta & fomenta, ministrantes alacriter. Ita implebimus voluntatem DEI, qui secundum absolutam potentiam mox primo mundi seculo perfectam donare poterat sapientiam, sicut & cuius recens edito infanti posset: secundum tamen ordinarium sapientiae processum nec hoc nec illud fecit; quia sapientiae est *gradatim ire, saltum non admittere.* Vnde sequitur, sicut hominum singuli, Deo quidem sapientiam non dante, sapientiam sibi accipere non possunt; si tamen cum aetatis processu sapientiae augmenta volunt, laborem & prudentiam adhibere oportere, non otiosos & inertes, dum per somnum influat, expectare: ita humanum genus, si matura nunc iam aetate matura imbuendum est sapientia, cura omni pro ea re solum se non somniabit. Expectare enim miracula, quamdiu media (qualia qualia tandem) non desunt, DEVM tentare est.

II.

Annon haec su-
pra vires no-
stras?

26. Dixit quis: *omnipotentiae DEI esse opus, non humanae imbecillitatis, omnium conuersionem moliri?* resp. DEVS utique est qui operatur omnia in omnibus: sine quo ut creatura omnis nihil est; ita

ita & nihil sine illo potest nisi errare, labi, interire. At constat DEVM ab ipsa prima creatione nihil in creaturis per se immediate agere, omnia per creaturas ipsas; potissimum autem *creaturam, quamlibet regere per semetipsam*. Ideo enim cuilibet amorem sui, & sui conseruandi studium, & eo spectantia quaerendi solertiam, indidit. Animalibus certe DEVS dat escam: sed quam quaerere ipsamet necesse habent. Auiculis parat nidos, sed per ipsas auiculas: vulpibus foueas, sed per ipsam, quam vulpinae naturae, indidit, solertiam &c. An ergo homini mente sagaci instructo, ad omnia caetera curioso, & cui circa salutis suae curam inprimis vigilantia esse DEVS mandauit, conueniet, vt cura sua se abiecta DEO insulet? Atqui ordinaria DEI circa hominem prouidentia non aliter se exserit, nisi vt homo Deo fides mediis vtatur; & mediis vsus, DEO fidat. Licet aegro orare, *Domine sana me*: sed & licet, adeoque necesse est, (nisi tentare velit DEVM) medicamentis uti. Licet orare, *panem nostrum da nobis*: sed & licet, adeoque necesse est (nisi tentas DEVM) pro acquirendo pane laborare. In summa, *omnia verumque hoc ostendunt: & hominem nihil posse sine DEO; & DEVM nihil velle sine homine, in iis quae ad hominem, vt paulo antea dictum*. Ne igitur contemnamus consilium DEI aduersus nosmetipsos: sed pro rebus ad salutem necessariis & oremus, & laboremus, gnauiter!

27. Posset denuo quis: *vera haec sunt de salute propria, curam sui requiri ab vnoquoque. At pro orbis salute sollicitum esse velle non nostrum est; superiorem ista requirunt curam: quemadmodum prouerbio dicimus, quisquis pro se, Deus pro omnibus*. Resp. Si vt prouerbium hoc modestiae causa vsurpari videatur; non tamen certe satis pie vsurpatur; hic autem impertinenter. Potius, si DEO omnium cura est, nobis quoque esse debet: quia imago DEI sumus. Accede, qui haec legis ad speculum: imaginem tui videris talem, qualis ipse es: & hoc idem agentem quod tu agis. Rubes tu? illa quoque. Palles? illa itidem. Auertis te? & illa a te Rides? ridet. Lacrymaris? lacrymatur. Tractas aliquid? & illa. Ponis? illa quoque &c. Hoc tibi documento sit, quid te viuui DEI imaginem viuam deceat, o homo! vides illum esse bonum? esse quoque labora. Vides bonitatis suae communicatiuum? esto idem. Vides ad communionem bonorum suorum inuitantem? fac similiter. Vides pro auertenda a creaturis suis pernicie nihil non agentem? tibi idem agendum crede: aut imaginem DEI te

non

TM.

Annon extra
sphaeram
mandatae
nobis de nobis
sollicitudinis?

non esse, sed imaginis cadauer, cogita. Nihil proinde restat, nisi quia DEVS omnium hominum emendationem, eoque salutem, quaerit, vt quaeramus nos quoque, pie, serio, constanter, donec inueniatur.

IV.

*Annon arro-
gans, tam inso-
lens quid ten-
taret?*

28. *Nimium est dicere quis, sapientiam sibi, reformandi totius mundi tribuere?* respondeo. Omnes hoc faciunt qui in publicum scribunt: modo tantum differimus, & applicatione. Ex. gr. Qui scribit Logicam, Ethicam, Physicam, Historiam &c. ad quid scribit? an vt lumen inferat mentibus? vtique. Sed quibus mentibus? quibuscunque. Omnibus enim conuenit talia scire, si velint. Vniiformes enim sunt hominum mentes: vnā si noris, omnes noris. Ergo qui quā aliquid sapienter scribit, reuera omnibus scribit. Nos ergo nihil ultra alios, praeter applicandi modum: quod putemus quaerendas omnino rationes, per quas quicquid DEVS in commune bonum humani generis destinauit, & offert, & quicquid a sapientibus refferatum est, commune fiat. Quid hic insolens?

V.

*Annon melius
subsis sani, si-
cus bucinque
conatus?*

Resp.
Non subest,
quia causae ne-
gati eatenus
successus non
iam ignoran-
tur,

29. *Ad spem denique tam indulgentiae diutinae, quam boni successus* (si hic gnaui fuerimus) *accedis ipsa causarum* (cur hactenus tentata errorum humanorum remedia parum processerint) *iam tandem diuina bonitate detestatio.* Quas si vere deprehenderimus, remedii principium vere in manu habebimus: sicuti medicus vbi morbi radices videt veras, verum opponere se posse morbo pellendo remedium confidit. Quidni ergo confidamus nos quoque errorum posse reperire remedia: si totius mundi, omniumque retro seculorum, erroribus adiuti, non errare tandem didicerimus? videmus certe iam, unde aberratum sit. Videmus ergo simul, quo redeundum sit. Videmus, quae media hactenus inutiliter fuerint tentata: videre ergo simul possumus quae amplius non tentari, sed illis opposita, oporteat. Tandem enim aliquando ad errorum etiam fundum veniri necessum est.

Cum medicis
igitur depre-
hensa verius
morbi causa
denuo res ag-
grediunda,

30. Solent certe medici per ipsos errores, suos & alienos, proficere; vt medicationem hac, illa, ista via non procedere videntes, aliis tandem, etiam contrariis, tentent idem: atque tum saluberrima saepe reperiunt consilia, quibus vel desperata mala expugnans. Hoc vt nobis nostro in proposito sperare cum Deo liceat, libeat iam audire, quam pulchrum quiddam, & boni successus praegrandem secum ferens spem, tentandum restet.

CAPUT IX.

Emendationem rerum humanarum tentari oportere, si tentanda est, viis nondum tentatis, prorsus catholicis: nempe via unitatis, simplicitatis, spontaneitatis.

IN harmoniam reducendi homines, humanasque res omnes, viam nondum tentatam, eam tamen facilem, amoenam, patientem, ostendit DEVS triplicem; *viam unitatis, viam simplicitatis, viamque spontaneitatis*. Quas si recte habuerimus explanatas, illisque institerimus recte, tam impossibile videretur omnes nos, & omnia nostra, non desideratum illum attingere harmoniae terminum, quam impossibile est aliquem per viam communem, qua omnes incedunt, euntem, non eodem quo ceteri veniunt venire.

2. Frustra vero quis suspicetur, aliquid hic viae nouae, aut miraculosae, iactari. Vetus est, generi humano coaeva, & quam DEVS semper hominibus ostendit, eaque in conspectu nostro semper ipse vitur: sed homines in illa obseruanda parum attenti, nec viderunt eam distincte satis, nec ingressi vnquam sunt ex toto, per sua dilapsi diuerticula. Videamus ista propius, primum singula, mox coniunctim.

3. *Vnum* vocamus, quod omnibus suis partibus inter se connexis ita cohaeret, ut mox ipso toto, moueantur omnia eius. Qualiter sol in coelo vnus est, radiis licet infinitis coruscans. Omnes enim ei cohaerent, mundoque lucem omnes simul ministrant. *Vnitati* huic opponitur *multiplicitas*: ubi res disiunctae sunt, nec cohaerent, ideo nec se mutuo movent, aut trahunt, aut efficiunt. Qualiter accensi apud nos ignes per diuersa loca diuersi sunt, nec se inuicem participant.

4. *Simplex* autem vocamus, quod ex pluribus intra se compositum non est: ideoque sibi vndique simile, seipso contentum, inuariabile. Vti est splendor solis, a proprio fonte veniens, ideoque inextinguibilis. *Compositum* contra, in quo se plura miscent: ideoque sui dissimile, variabile, inconstans. Vt flamma ignis nostri, pinguedine ligno-

Via emendationis nondum tentata triplex:
1. Vnitatis.
2. Simplicitatis.
3. Spontaneitatis.

A DEO quidem nobis monstrata, a nobis vero nunquam serio tentata.

Vnum & Sui quid?

Simplex & Simplicis quid?

Compositum & Variabile quid?

(H)

rum

rum alteriusve materiae sustentata: ideoque seipsa non contenta pabula extra se quaerens, ac per consequens dissipabilis, h.e. exstinguibilis.

*Spontaneum &
spontaneitas
quid?*

5. *Spontaneum* denique est, quod sua sponte, h.e. libere, propriaque inclinatione, aut sit, aut operatur. Vt cum flamma sursum fertur, radios vero in circuitum eiacularur. Opponitur huic *coactum*: quod non suo, sed alieno aliquo motu fieri, aliquidque agere, impellitur: vt cum lapis sursum proiicitur.

*Adnitatem,
simplicitatem,
spontaneitatemque
redire,
quid?*

6. *Patere iam aliquantulum potest, quid in praesenti proposito per unitatis, simplicitatis, & spontaneitatis viam intelligamus.* Sensus est: *redundum nobis esse a multiplicitate, in quam dilapsi sumus, ad unitatem*: h.e. ab infinitis partium studiis, quibus infinito distrahimur, ad vnam communem communis salutis curam. *Redundum item a perplexitatibus variis, quibus intricamur, ad concretam nobis & rebus simplicitatem.* A violentiis denique, quibus omnia nostra implemus, ad congenitam libertatem. Certe enim si omnia nostra essent simplicia, sine nodis & tricis; & omnia blanda, ad se vltro inuitantia, sine terribilitatibus; & omnia denique in communem vsum directa, vtque possint ab omnibus participari sapienter omnibus attemperata: quam longe alia esset rerum nostrarum facies quis non videt?

Tria hic obseruanda maximi momenti.

7. Plenius tamen explicandum est: *Primum*, quomodo illam vnionem, illam simplicitatem, illamque spontaneitatem, DEVS in nobis & rebus fundauerit: quomodoque exemplis perpetuis, ita esse procedendum, ostendat (a §. 8. ad 18.) *Secundo*, quomodo nos has vias & amiserimus pridem, & in illas regressi non sumus hactenus (a §. 19. ad 21.) *Tertio*, quomodo tandem regrediendum sit, si vnquam meliorem rerum statum optamus (a §. 22. ad finem.)

*L.
Quomodo tria
illa in nobis
fundauerit
DEVS.*

8. *Unitas, & debinc vnio & communio, diuinitatis imago est.* DEVS enim vnum quid est, & tamen omnia est: omnia est, & tamen vnum est. Vnum est essentia, omnia virtutibus: quia radices, ideas, virtutes omnium, in se vno continet. Quas cum extra se porrexisset, rerumque omnem multitudinem dispandisset, omnia tamen connexuit ordine vno: vt in toto vniuerso nihil non toti suo cohaereat, illique seruiat. Sed missa nunc machina mundi: quam sibi inuicem ipsos homines adunauerit rerum sator consideremus!

*Vniuersum in nobis posita fundamenta tria.
1. Habitaculi
vnitas.*

9. *Fundamenta vniuersalis inter homines vnionis & communionis, vponeret immota DEVS, haec fecit.* Formauit omnes ex vna eademque materia. Impressit omnibus idem eiusdem imaginis suae sigillum. Exstruxit commune omnibus habitaculum, mundum. Substrauit omnibus vnum

com-

commune panimentum, terram. Superstruxit communi habu aculo commune telum, coelum. Ad sustentandam vitam ordinavit eadem omnibus media, terrae proventus. Ad obeundum idonee actiones, praebebat omnibus idem lumen: quod in coelo, communi prospectu, suspensum, oriri quotidie facit omnibus simul, ad vrgendum coniunctim labores; rursusque abire omnibus simul, ad capiendam, coniunctim quietem.

10. Maioris considerationis est, quod cum potuisset omnes homines ^{2. Stirpis vni-} creare simul, sicut creauit angelos unumquemque seorsim, ex se & sibi ^{tas.} existentem: ille creauit unicum, tanquam stirpem, moxque reliquos, tanquam eiusdem stirpis ramos, ex illa vna radice progerminare iussit: apertissimo voluntatis suae, de arctissima inter omnes vnione & communionem, indicio. Ita enim reuera inter nos coniunctiones sumus, quam angeli inter se: cum illi sint tanquam diuersae plantae, coelestis paradisi, quaelibet seorsim stans, suis propriis radicibus nixa: nos vt vnus eiusdemque arboris rami, vna radice omnes nixi, ex eaque haurientes vitam & omnia. De eadem enim natura quae primo illi concreata est, participamus omnes totam naturam integre: sicut quilibet arboris ramus, frondes, foliaque singula, de tota arboris natura participant. Quae sanguinis & naturae identitas perfectae cuiusdam necessitudinem infert vnionis, & communionis.

11. Accedit: quod vtut nos creator noster per faciem terrae dispersit, montibusque, siluam, hominibus, maribus determinauit, transiens tamen patentes & liberos vbique reliquit? vt iam in alterum quoque orbis hemisphaerium (nauigationis beneficio) aditum patere videamus. Et licet etiam seculorum intervalles nos ab inuicem seiunxit (dum nonnisi alios post alios in theatrum prodire, rursusque in absconditum redire, voluit.) sic tamen etiam commercii mutuū aperuit viam, scripturae beneficio, quo nos necessaria quaeque posteris nostris tradere; illi vero tanquam nobiscum viuere nostra intueri, suos in vsu vertere, tandemque ad posteros rursus suos nostra illa & sua transmittere, possunt. Sic DEVS, ecce, qui vnus est OMNIA; nos imaginem suam OMNES esse vult VNVM. Veniamus ad simplicitatem!

12. Simplicitas vestigium DEI, recte dictum est. Ille enim vt in se simplicitissimus est, nullisque ex partibus compositus (pura potentia, pura sapientia, pura bonitas) ita opera eius simplicitissima sunt, etiam & nostri respectu. Ipsius: nihil enim cogitat, vult, operatur, cum ali-

Simplicitatis
fundamentum
in DEO.

qua difficultate, obstaculis, niſu, luſta, ſed ſimplici intuitu videt omnia quae ſunt, ſine hallucinatione; ſimplici voluntate vult omnia quae vult, ſine haefiratione; ſimplici nutu operatur omnia quae operatur, ſine instrumentorum apparatus. Ipſe enim ſibi eſt oculus, manus, os, cor, omnia. *Noſtri reſpectu opera DEI ſimplicia ſunt*: quia quas ſemel rebus (ſecundum praeuiſas ab aeterno ideas) impreſſit formas, eas nec tollit nec variat. Eadem ſcilicet eſt natura bouis, aquilae, delphini, pomi, roſae, ferri, auri &c. nunc, quae ab initio: eadem hic, quae alibi. Tametſi enim in diuerſas ſpecies, ſeu gradus, res diductae ſint: vti tamen diductae ſunt ita manent, ita conſeruantur. Vagum & incertum in operibus DEI nihil inuenit mens humana, tametſi interdum aſſingat; ſibi earatione, non DEO & operibus eius, illudens.

Inde translatum in noſ imaginem DEI.

13. Et quia ipſe quoque homo DEI opus eſt, adeoque vltimum, h. e. perfectiſſimum: *certum eſt in homine ſimplicitatis DEI non veſigium duntaxat, ſed imaginem exſtare, b. e. hominem ita eſſe factum, vt aliunde quam minimum pendeat, ſibi ipſe poſt (DEVM) ſufficiens.* Nempe DEVS, vt ſciat aliquid, non opus habet alieno oculo, aure, lingua, h. e. relatione ſeu narratione, ipſe videt omnia. Ergo veriſimile eſt, *hominem quoque, ſic eſſe factum, vt oculum intellectus intra ſe habeat, quo contempletur, & contemplando diiudicet, omnia; non vero iudicio de rebus pendeat aliunde.* Similiter DEVS, vt velit aliquid non opus habet aliena ſuaſione, multo minus mandatis, aut imperio: quia ipſe ſibi & omnibus pondus eſt, adea quae vult per ſe inclinat liberrime. Veriſimile igitur eſt *hominem quoque ſic factum, vt quae vult libere velit, cogi noſit, habens ſuas inclinationes, & inſinſtus in ſe, tanquam addita rationali naturae pondera, quae voluntatem ad obiecta ſua trahant.* Denique ſicut DEVS ad edendum opera ſua omnipotentiam ſuam in ſe habet, externis auxiliis non egeſ: ita veriſimile eſt *homini datum internas vires, quibus ea quae naturae ſuae conueniunt efficiat, b. e. quae intelligit & vult exſequatur.*

Animae noſtrae ſimplicitas ad tria maxima ſufficiens intellectiorem, ſolitiorem, operationemque omnium rerum.

14. Et vero videamus animae noſtrae (qua potiſſimum homines ſumus) ſtructuram, apparatus illum inueniemus. Conſtat enim anima noſtra facultate trina, intellectiua, volitiua, poſtatiua. *Facultas intellectiua eſt mens, internum illud rerum ſpeculum: in quo quicquid per ſenſu canales inferitur, figuratur, ibique reſplendet. Facultas volitiua eſt ipſa voluntas, intima illa actionum arbitra, libere ſe rebus obuertens aut ab illis auertens. Facultas poſtatiua eſt ipſa via bonitatis, ea quae intelligit & vult exſequendi.* Quae tria inſinſta ſunt.

capa

capacitatis : quia mens infinita cogitare , voluntas infinita appetere , facultas infinita machinari (aliud ex alio) potest , & solet . Tam euidenter trinum infinitudinis suae (omni scientiae , omni-volentiae , omnipotentiaeque) characterem animae nostrae impressit DEVS ! Sed & simplicitatis simul , iisdem in rebus . *Ecce enim unicum mentis speculum omnibus rebus sufficit !* imo quo simplici-us , accessoriisque minus oneratum , eo melius & purius . Sicut & voluntas una omnibus desiderabilibus , quae in tempore & aeternitate inueniri possunt , sufficit : quoque fuerit simplicior , impertinenti-bus non distracta , eo melius . Tandem & facultates naturales om-nibus agilibus sufficiunt : quo simpliciores & puriores , eo melius . (Nemo enim excogitauerit in aeternum , quomodo melius con-strui , aut locari , possit hominis oculus , auris , manus , & reliqua omnia .

15. *Non tamen satis visum fuit , virtutibus illis animam instrui : ad-ditae sunt normae , seu directoria , intellectum , voluntatem , actiones , a noxiis erroribus praemunientia .* Nempe , ne intellectus rerum ver-ritatem vestigans a falsis ; voluntas rerum bonitatem persequens a malis ; vix exequutiua in opera se effundens a mendis , obruat-ur ; & pro legitimo conceptu , amplexu , effectû , conceptum , amplexum , effectuum monstra producat . Habet itaque mens nostra intra semetipsam *distamina quaedam intima , ceuluces innatas* : secundum quas omnia cogitare celerrime diiudicat , veraque a falsis discernit . Quae quia omni homini insunt , *communes noti-tiae* dicuntur . Habet & voluntas *distamina* sua , seu *libramina* , ve-luti pondera quaedam innata : quibus ad bonum , vbiubi obla-tum , mox impellitur , a malo vero repellitur . Haec rursus quia omni homini insunt , *communes instinctus* dicuntur . Habet deniq ; vis *exsequutiua sua organa* , sibi & actionibus suis bene proportiona-ta : per quae , quicquid intelligit & vult , scire etiam operari po-est . Et haec quia rursus omni homini insunt , *communes facultates* dici merentur .

Additae his normae , commu-nes noti-tiae , commu-nes instinctus , communesque facultates .

16. *Haec tria sunt simplicissima illa , & tamen sufficientissima , omnis verae ratiocinationis , omnis bonae volitionis , omnis efficaciae operationis , ab ipso creatore DEO in nobis omnibus posita fundamenta : uniuersalis inter omnes consensus & concordiae , finos intra concellos nostros continemus , bases .* Communes enim notitiae ad mensuranda omnia , intelligibilia ; communes instinctus ad regulanda omnia volibilia ; communes facultates ad moderanda omnia agibilia , sufficiunt ; DEO sic hominem ad fines suos sufficientibus instruente mediis .

Haec tria quia omnibus eod-tem modo in-sunt , & ad om-nia suffici-unt .

N. B.

Vniuersalis igitur emendationis radices intra nos habemus.

17. Vnde duo sequuntur: *primo* de notitiis communibus, tanquam particularum notitiarum normis, recte dixisse Augustinum *nemo indicat de illis, sed per illas*. Recteque de communibus instinctibus dici posse; *nemo instigatur ad illos, sed per illos*. Et de communibus potentiis, seu facultatibus: *nemo parat sibi illas, sed alia per illas*. *Secundo* sequitur: si omnes omnia vera vere iudicamus per illa; & ad omnia bona bene instigaremur per illa; eosdem fore omnium hominum de obiectis iisdem sensus, eosdem erga eadem affectus, eadem circa eadem studia: id est, harmoniam inter homines, pacem, & concordiam. Quia DEVS primas illas, puras & simplices, normas similiter indidit omnibus hominibus. Inde enim est, quod *quicquid omnes eodem modo naturaliter sentiunt, indubie verum est*. *Quicquid omnes eodem modo naturaliter appetunt, indubie bonum est*. *Ad quicquid omnes naturalia organa habent, indubie possibile est*.

Spontaneitas, seu libertas, diuinus in nobis character.

18. Veniamus ad *spontaneitatem*, de qua merito pronunciamus magnum illud, *libertas diuinitatis character*. DEVS enim cum superiore non habeat essentia, nec habet a quo dependeat voluntate. Et quia nec potentior illo est: nec ergo vnde potentia eius ligari aut impediri possit, est. Liber itaque sibi est, facit quicquid vult. *Quem eundem characterem ideo imagini suae, homini, impressit, ut in variis, liberique illius, tanquam ectypi sui, actionibus, seipsum tanquam archetypum specularet, oblationemque haberet*. Subiecit ergo illi omnia: (nempe non creaturas tantum inferiores, sed & corpus proprium, animamque:) *ut in manu sua haberet quid facere vellet, & quomodo: si bene, suo bono; si male, suo malo*. Ut tamen bene cogitare, velle, operari queat, monet eum,, docet, hortatur; sed non cogit. Ut non male, dedocet, dehortatur, deterret, non tamen vi cohibet: quia obsequii spontaneitatem tollere, & arbitrii libertatem semel datam destruere (h. e. ex homine facere non hominem) non vult. Hinc est, quod vbi res male aguntur, culpam a se amouet, irascitur, castigat, punit: (quippe dederat homini, vnde bona velle, vera nosse, facienda posse, posset:) vbi autem bene, hominibus id quoque tribuit, laudat, de re bene gesta gratulatur, praemia promittit, redditque. *Et quemadmodum ipse vim humanae naturae non infert, ita si aliunde inferatur admodum aegre fert*. Quod ex eo patet: quia contra infirmiorum a potentioribus oppressiones tam crebro protestatur, rationabilem & placidam cohabitationem ab omniaibus requirens.

19. Ita videmus, quam aperte DEVS nobis & actionibus nostris vnitatis, simplicitatis, spontaneitatisque commendet viam! Sed quam male illa commendata fuerit nobis hactenus, res loquitur. Et primum quidem, quantum ad unionis & communionis, h. e. vniuersalitatis viam, vix usquam apud nos satis iusta eius vestigia. Frustrillata & lacerata sunt omnia, in doctrinis, religione, rerum & actionum (politico & oeconomico, & quocunque alio) ordine. Vix vsquam satis res cohaerent: vix vllum est regnum, ecclesia, schola, domus, animus, vbi ad instar machinae automatae omnia omnibus tam commensurata sint, vt nil ab aliis impediri, singula singulis iuuari, necesse habeant. Causa est: vix usquam in commune laboramus, partium studia vbiq; obtinent. Non opus est gentium, linguarum, religionum, philosophiarum, rerum publicarum, allegare dissidia; quot capita tot sensus, tot voluntates, tot studia diuersa. Quisque se sapere solum putat (aut si multum praestat, suos,) delirare caeteros. Quisque bene esse vult, & laborat, sibi tantum (aut sane suis:) caeterorum nulla cura. Inuidia porius, & metus, ne quid praeripiant sibi. Praeripit enim quisquis potest: tanquam hic essemus in ludo, vbi in directionem bona proiciantur. Imo pro augendis commodis suis nemo vel sanguini alterius parcat: homo hominem, societas societatem, populus populum, depascit ac depredatur.

20. Aberrauimus & a simplicitatis via enormiter, totum humanum genus. Quod obseruans Hebraeorum sapiens dixit: hoc inueni, quod hominem DEVS rectum fecit, sed ipse se infinitis miscuit quaestionibus (Ecclef. VII. 30.) Nempe non acquiescunt homines a DEO inditiis notitiis, fingunt sibi particularia phantasmata infinita: & dum quisque id quod opinatur esse credit verum, vult alios credere idem: diffeminatque opiniones suas, & alius rursus suas! & sic dissensionibus diffensionibus cumulantur sine fine. Item, dum non acquiescunt communibus infinitis (h. e. veris illis bonis, ad quae DEVS & conscientia impellunt) fingunt sibi particularia quaedam bona, monstroso sissimo saepe appetitu, & plerumque ad interitum intendente: in quibus rursus dissidia & contentiones. (Quia dum ab vno & simplici disceditur, terminos inuenire difficile est.) Denique, dum non acquiescimus mensura virium nostrarum, facultatum scilicet a DEO nobis assignatarum, sed tentamus alia quacuis, secundum phantasmatum deliria: sit, vt temeraria, vana, successu cassa, pleraque mortalium sint conamina. Ita per deseretionem communis illius, a DEO

II.
Quomodo aberrauerimus
nos omnes.

1. Ab vniuersi
& communio-
nis via.

2. A simplicita-
tis via.

a DEO omnibus praescriptae, simplicissimae viae, in multitudine dilapsi, dissensiones experimur mentium, voluntatum, studiorumque & actionum, infinita varietate. Ita quilibet aedificat minutam suam Babylonem (quanquam alii alii maiorem) omnes autem simul magnam illam, quae est teterrimarum confusionum abyssus; interminabile chaos.

3. A libertatis
via.

21. Vnde & libertas amissa: violenter, coacte, seruiliter, plerique sunt in scholis, templis, foro. In scholis certe, & vbicunque docemus alii alios, & discimus alii ab aliis, raro sua sponte influere sentimus rerum intellectum. Quia doctrinae non ex innatis notitiis, per lucis canales rectos, fluunt: sed ex collectis aliunde opinionum lacunis, per methodi durae flexuosos tubos, vi intruduntur. Vnde fit, vt assensum in plerisque non nisi precario obtineamus, aut suasionibus eliciamus, vel extorqueamus vi, vel denique extundamus minis & plagis: vt se aliquid intelligere, credere, velle, posse, putent aut dicant, qui reuera, si propius inspicias, non intelligunt, non credunt, non volunt, non possunt. Non aliter fere fit in religionis negotio: coacta & dehinc simulata aefucata, apud plerosque sunt omnia. Res politica quam plena vbique sit violentiae, nullis puto verbis opus esse, clamant omnia.

III.
Quomodo redeundum sit eo, vnde aberratum est.

22. Si ergo redeundum est, ad principia redeundum est: vnde aberrauimus, eo reuertamur! a dispersione ad vniorem; a multiplicitate ad simplicitatem; a violentiis, ad spontaneitatem. Haec erit via vere regia, regis regum via: via lucis, pacis & securitatis; via emendationem rerum tentantibus nondum tentata, iam autem in sancto DEI nomine omnino tentanda!

Via haec triplex quo sensu nondum tentanda dicitur.

23. Nondum tentatam dixi: quia licet particularia multa pulchre emendentur, hic, illic, isthic; vniuersaliter tamen omnes & omnia emendari nondum est tentatum. Notiones enim innatae omnes, Instinctus natiui omnes, facultates naturales omnes, in numerum collecta, in ordinem redacta, humanisque cogitationibus, desiderijs, actionibus, tabulaturae instar adaptata nondum sunt: nedum vt a supercumularum opinionum & errorum colluue liberata sint. Inde est, quod plerique mortalium intra semetipsos propriasque cogitationes, concupiscentias studiaque & actiones suas, tanquam in densissimis syluis, inperuiis saltibus, oberrant. (Cultiores viderint, annon & ipsi varios intra se labyrinthos experiantur!) Prorsus huc accommodandum videtur illud Salomonis: per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti;

Ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ, & maceria lapidum destruita erat. (Prouerb. XXIV. 30.) Ecce enim cordis nostri agellos vndique vrticis, spinis, ruderibusque oppletos! o vtinam nobis hic Salomonis sit mens, qui de se ibidem; *quod cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam.* Vtinam audiamus consilium DEI apud prophetam *nouate vobis nouate, & nolite amplius ferere super spinas!* (Ier. IV. v. 3.)

24. *Vrticæ itaque nostras exurendi, spinas euellendi, maceriam reparandi, tempus esse credamus!* tempus inquam, deferendi ambas nostras, infeliciterque pro via publica trita diuerticula! Redundant autem ad viam vere publicam, regiam, diuinam, ab erroribus nos liberare, securosque præstare, solam idoneam. *Viam, nempe vniuersalitatis, simplicitatis, spontaneitatis.* Quæ singula quid requirant, & quam certa veræ catholicæ rerum emendationis spes inde pendeat, & quam praxi facilia hæc sint, quamque nihili sit quicquid inde metus aut diffidentiae alicui oboriri possit, ordine videamus!

Et quanta boni successus spe omnino tentanda sit.

25. *Via vniuersalis docebit nos iungere quacunque iungi possunt, ac debent, b. e. OMNIA.* Omnes puta res corruptas, in philosophia, religione, politica. Et quidem in communem vsum omnium hominum. Sumtisque in auxilium omnibus diuinitus concessis mediis; ne eorum quicquam (per ingratitudinem aut incuriam) omitatur. Verbo, OMNIA, OMNIBVS, OMNIMODE.

Via vniuersalitatis docebit trita magna.

26. *OMNIA pro emendationis materia sumi necesse est! quia omnia in rebus coherant. Non tamen dato vel vno, corruptio ad caetera redibit; & sic in eadem relabemur semper.* vide horologium corruptum, emendandumque. Non prius id recte emendatum dici poterit, quam vsum sui recte præstet. Non autem prius præstabit: quam per omnes partes sui restitutum: deficiente, aut vacillante, aut incuruo, vel vno denticulo, motus impediementa habebit, non procedet. Similiter se res habet cum corpore humano morbis affecto, morbisque liberando. Quamdiu non omnia restituta, radices morbi sublatae fuerint, a recidua semper periculum erit: quia pars affecta trahet sinceram, inficietque denuo. Gaudet enim semen in terra relictum, vel recisæ arboris radix quantulacunque fuerint, germinare: & in nouas integras herbas & arbores excrecere. Semperque res facilius corrumpuntur, quam fiunt. Nec igitur rerum humanarum corruptelas (quæ licet sint multæ, vnum tamen corpus faciunt) integre posse restitui

1. Pro emendationis materia sumi OMNIA: totam scilicet corruptelarum massam.

2. OMNES: totum scilicet humanum genus.

(Particularitatis studium aeterna confusio-
num basis.)

3. OMNIMODE: toto scilicet auxiliorum apparatu.

spes sit, nisi omnia quae corrupta sunt, ad radices vsq; restituantur.
27. *Sed & necesse, omnia restitui in OMNIBVS: quia omnes homines iidem vnum corpus sumus, per omnia sui membra cohaerens.* Iam autem vidimus, non restituto integritati vel vno membro, caeteris esse periculum. Ideo Medici cum vlceribus totum sciatens, aut phthisicum aut hydropicum, vel febricitans, ante se habent corpus, non naso aut pedi applicant emplastrum; sed indunt medicinam corpori, vnde vis eius per omnes corporis, partes sese diffundens humores noxios vndique pellendi, vitales contra potentias (compedibus liberatas) vbique se recolligendi, & naturae vigorem reparandi, vias inueniat. Pariter igitur cum totum humanae societatis corpus laborat, frustra reparationem a reparata parte aliquam speres: quia nec procedit medicatio, vicinis membris nouum semper contagii virus affundentibus; nec si procedere videatur, diuturnum esse potest, quando corpora corporibus miscentur mortui viuus: membra scilicet morbida sanis.

28. Attendatur & hoc! prima primo homini corruptionis origo non alia fuit, quam quod communi fonte relicto, ad priuatam sui curam se conuertit. *Nec aliae bucusque corruptelae arm, siue causa siue occasio, vnquam deprehenditur, quam infelix particularitatis studium: Dum non communi saluti operam damus, sed sibi quisque. Nec ex toto nobis etiam prospicimus, ut vndique, solida sint omnia nostra: sed frustillatim alius in hoc, alius in illud, exardet, aliorum magis sorte necessarium oblitus.* Ita discerpta sunt omnia, imo confusa: praemiaque particularitatis nostrae referimus iurgia aeterna, cum inuicem, & secum quisque, & cum DEO. Qui cum sit omnia, & crearit omnia, & amet curetque omnia; partialitatem non odisse, non punire, non potest. Hinc dum Nimrod regnare quaerit solus, sibi que aedificat Babylonem, confusio fit linguarum & gentium. Dum philosophi sapere volunt quisque sibi, supra alios & contra alios, ruunt in contradictiones; fitque confusio sensuum & mentium. Et dum religio quaedam regnare vult sola, fiunt odia, contemptus, & dehinc aut persecutiones & laniationes, aut profanitas & atheismus. Ita dum se reformat vna schola, ecclesia, genus, sine altera, non procedit, corruptelae redeunt: quia vnum corporis membrum sine caeteris nunquam vere vigescit. *Pereat itaque partialitas in omnibus vbique, ut redeat vniuersalitas (verus catholicismus) in omnibus denique.*

29. *Opus denique emendationem vrgeri OMNIMODE: mediis scilicet in auxilium assumptis, quaecunque DEVS ostendit, omnibus.* Illa quippe

pe demum simul sumpta dare poterunt emendationi fundamentum tam vniuersale, vt omnibus superstruendis; & tam firmum, vt omnibus sustinendis, sufficere valeat. Quale habitationis hic omnium nostrum fundamentum habemus, terram; ex qua nemo potest aufugere, terminis eius inclusus: nec prolabi, firmiter ab illa sustentatus. Secure non tantum per illam ambulamus, sed & illi domos, turres, vrbes, superaedicamus. *Simile ergo quæramus nostro huic proposito fundamentum; tam vniuersale, vt nihil effugere, tam firmum, vt nihil non superaedicari, possit.* Nisi enim aliquando ad tam stabiles, aeternas, inuariabilesque rationes nos & nostra omnia redegerimus, nunquam veniemus in consensum, dissidebimus semper: quo magis disputabimus & litigabimus, eo magis. Quia ingenium, voluntas, facultatesque omnes hominis, infiniti imaginem in se habentes, per infinita errant, nisi immobilibus affixa. Nec vnquam quicquam apud nos ipsos stabile erit: mutabimur semper, & nobiscum omnia nostra, opiniones, studia, actiones, vti hætenus. Penelopes tela erunt omnia: quam alter texet, alter retexet. Imo idem ille suam telam (vt Penelope) interdiu texet, noctu retexet.

30. Si quis cogitat, *nimia hic proponi, & impossibilia*: respondetur, *Non possibilitatem tantum his propositis subesse, sed & facilitatem; maiorem quam cum res, homines, media, frustillatim sumuntur.* Demonstrandum id est, naturæ & artis exemplis. Sol, quando terræ habitatoribus ad labores lumine opus est, non particulariter, ad hanc vel illam prouinciam, urbem, agrum, hortum, radios extendit: sed se eodem tempore omnibus simul eleuat, ascendensque in altum e sublimi intuetur omnes, ministratque lumen, calorem, vitam, omnibus: vt se nec abscondere, nec rursus de sui neglectu conqueri, quicquam possit. Similiter cum opus est nocte, æstate, hyeme, pluuiâ, vento &c. simul illa ministrantur eiusdem plagæ habitatoribus. *Confusionis, iræque DEI signum est, si quando super unam ciuitatem pluit, super aliam non pluit, (Amos IV.7.)* Similes sunt alibi naturæ processus, quos ars recte passim imitatur: cur ergo non hic etiam? nempe facilius arborator efficit vegetam, formosam, foecundam, arborem totam, si prouide plantet, riget, curetque totam: quam si partem duntaxat. Tum si marcere incipit arbor, facilius decorticatam totam, radicibusque ex toto circumfossam & stercoreatam restituet: quam si restituere vellet, aut retinere in vigore, partem eius aliquam. At nos omnes stirps vna

Obi. *Via hæc vniuersalitati an possibilis?*

Resp. *Imo & facilis.*

Quod ostendunt

1. Naturæ & artis exempla.

sumus, corruptionumque nostrarum omnis propago ab iisdem radicibus venit. Facilius item medicus restituit corpus totum, si morbidum sit totum, procedendo catholice; quam si partem duntaxat curare velit vnam empirice. Facilius itaq; spirituales quoq; medicinas catholicam, catholico morbo oppositam operatorem, spes fit, propinaciam toti gentis humanae corpori, quam seorsim.

2. Naturae humanae identitatis.

31. *Tollit quoque impossibilitatis imaginationem identitatis naturae consideratio. Homines enim multi: sed natura humana vna. Vnum finis, omnes noris: unum si docere, curare, regere scieris, omnes scieris.* Nam quod vnus vult, volunt omnes: esse, seu viuere; habere, seu possidere; scire aliquid, & posse aliquid. Imo multum possidere, scire, posse, & quidem vere possidere, vere scire, vere posse: quia falli nemo vult, cur enim velit? Id quod ab hac radice venit, quod quisque hominum seipsum amat, sibi que bene esse optat, & miseras refugit. Et quidem optat vere bene esse: si quando secus eligit, errore deceptus eligit. Et optat totaliter sibi bene esse: hinc salutem sui totius partis iactura, si aliter nequeat, redimit. Et quidem optat sine fine esse: hinc mortem, tanquam sui destructiuam, horret. Hinc post mortem si quid restat, beatum esse optat. In summa, non beatus fieri nemo desiderare potest: vsque adeo, vt etiam qui mortem cupiunt, aut etiam ipsi sibi inferunt, id amore sui faciant, sc. mali alicuius impatientia, vt eius inueniant finem. Ita ergo *instinctus omnium hominum eodem tendunt: si modo vias nossent omnes. Innatarum notionum similis est ratio. Quod vnus natura magistra nouit, nouit & alter. Ex. gr. Totum esse maius sua parte: bina esse quatuor: si aequalibus addas inaequalia, reliqua erunt inaequalia, &c.* Et talium multa millia: quae se inter cogitationes de rebus, tanquam recti iudicii necessariae normae, vltro offerunt. *Nec aliter comparatum est cum facultatibus naturalibus. Quod potest vnus, possunt omnes: res videre, gustare, palpare, prosequi, assequi, in suos conuertere, vsus, mille modis. (Gradus enim solum variant, & occasiones, non res ipsae.)* Id quod inde est: quia similem membrorum & facultatum apparatus habent omnes, intus & extra. *Nempe quia, finem esse sine mediis ad finem, vel rursus media sine fine, nec DEVS patitur, nec ipsa rerum natura.* Omnem itaque hominem natum, naturae humana instrui oportuit: rursusque omnem naturae humana donatum, ad naturae humanae munia rite obeunda facultatibus instrui, necesse fuit. Haec de vniuersalitatibus via,

32. *VIA SIMPLICITATIS*, docebit nos, nolle sapere ultra quam sapere nos vult DEVS: nolle cupere ultra illa bona quae offert DEVS: nolle agere ultra ea, ad quae agendum constituit nos DEVS. Hoc erit reducere nos ad principia: eo scilicet ubi non dissentimus, nec erroris periculum est: quia pura, clara, certa, tuta sunt omnia. Nempe si constitutum fuerit, (id quod naturalis ratio suadet) nihil a quoquam praetercise affirmari, nisi euidenter verum; nihil negari, nisi euidenter falsum; de caeteris (ἐπεὶ χεῖν) assensum suspendi. Item, nihil absolute approbari, nisi manifeste bonum; nihil reprobari, nisi manifeste malum; caetera in medio relinqui. Denique, nihil quonquam conari, nisi prius rei necessitate, possibilitate, facilitate, recte perspecta: nihil non conari (in rebus necessario requisitis) nisi impossibilitatis aut difficultatis clare perspectis obicibus; caetera haberi indifferenter. Haec si recte seruentur ab omnibus, non ad sapientiam, prudentiam, omnesque virtutes, simplicissima foret via?

Via simplicitatis docebit feracem sapientem ac compendiosam.

33. *Atque tali via opus est, si perplexitatibus nostris aliquando inueniendus est exitus.* Ut a circumferentiis, per quas dispersi sumus, in centra nos recolligamus. Tum demum aliquid intellecturi, si nos prius & subacturi nobis alia, si prius nos ipsos: & habituri a rebus securitatem, si a nobis ipsis prius. Certe arbor etiam stabilitatis suae (aduersus ventorum impetus, & solis ardores, aliasque iniurias) in radice quaerit securitatem; defecta quae e radice seipsam resuscitat. Medici autem in desperatissimis morbis (ubi medicinae, etiam compositissimae, nihil proficiunt) ad simplicissimum diaetae praesidium refugiunt. Indicitur scilicet aegro sola temperantia, reliqua permittuntur naturae, h. e. per simplices naturae vias operanti DEO; admirando saepe successu. Postquam igitur ad morbos generis humani loco mouendos multipliciter commixta illa & violenta remedia (adinuentae humanitus, & in immensum cumulate opiniones, leges, ritus, disputationes, subtilitates; tum & rixae, odia, bella, caedes & clades) nihil profuere: simplicissimum hoc remedium, contemptam scilicet ex solis communibus instinctibus, notitiis, facultatibus, diaetam experiri quid vetat? Multa subest spes! quia providentia DEI venenis nostris antidota (quod millies ingeminandum) ubique in proximo posuit. Unde perniciēs, inde salus. In instinctibus, notitiis, facultatibusque deprauatis, tota corruptio nostra: in relictis ergo instinctibus, notitiis, facultatibus, tota rursus salutis spes. Non secus ac in corpore nostro a tartaro impuro omnes fere morbi; a tartaro depurato eo: undem omnium remedia.

Sola simplicitas omnium confusionum antidotum sufficiens.

Via spontaneitatis emendationem promittit certam.

34. *Via SPONTANEITATIS*, obtinere quaerit, *ut homines veram nosse, bona velle, faciendaque facere, vltro appetant.* Quod fieri non potest, nisi rectis in conspectu mentis rerum rationibus: ut quid vere certum aut incertum, bonum aut malum, possibile aut impossibile sit, clare peruidendo, ipsam hanc mentis lucem, blandum omnium agendorum omittendorumue ducem, intra seipfos habent, eoque cum lubentia sequantur. Vere enim Salomon: *dulce est lumen & delectabile oculis*, (Eccl. XI. 7.) Vt ergo caecus duce opus habeat (quem tamen nec ipsum sine metu trepidationeque sequi potest) certe qui oculis lumen, & in lumine ante se viam, ipse videt, alio duce non eget: vltro pergit laetus, sui que securus. Ita prorsus interne caecus, rationes rerum ignorans, ut agat quod cur fieri necesse sit non intelligit, cogendus est & impellendus. Qui ipse videt, videre se gaudet: proque adipiscendo vero bono, vel auertendo vero malo, quicquid expedire iudicat facit. Sensus ergo est: *emendationem rerum non processuram, si non quicquid violentum est in rebus humanis, sublatum fuerit. Nec violentias tolli posse, nisi restituta hominibus libertate, qua eos donauit rerum conditor.* Restitui vero hanc prius non posse, quam sublatae fuerint ab oculis tenebrae: in quibus quam diu sunt, sibi permitti non possunt.

Citra spontaneitatem impetratam nihil vnquam procedet.

35. Quicquid ergo pro emendatione rerum humanarum vnquam tentatum est, vel adhuc tentari queat, nisi accesserit (vnde tandem obuentura) illa de qua loquimur spontaneitas, omnia frustra erunt. *Componatur ex vniuersalitate & simplicitate quicquid concinnissimum excogitari poterit: sine addita tamen spontaneitate, inutilis erit machina, cui scilicet anima motusque defuerit.* Perinde ac si ad profectiorem paratum habeas currum, & in illo omnia; nullos autem praeiunctos equos. Aut paratam ad nauigandum triremem; nullum autem ventum, aut remiges. Aut artificiose constructum automaton; sed illi appensa pondera nulla.

Spontaneitatem ad bona impetrare, an possibile?

36. Quaeritur autem: *an ab hominibus talem ad res bonas spontaneitatem obtinere possibile sit?* Resp. Si perstat, *instinctus naturales omnibus inesse*, plane possibile est ut omnes sponte quod agendum est agant. *Instinctum enim obiectum adsequatum est bonum:* ad quod non vltro ferri impossibile, per omnes facultatum differentias. Offer alicui videndum quod videre desiderat: non obuertere oculos non poterit. Da auribus obiecta sua grata, da palato, da ventriculo, da animo, da voluntati: vltro assilient. *Cuiuslibet facultati obiectum suum*

suum illecebra est, pabulum est; non obuertere se illi sponte sua, non delitari illo, non potest. Modus tantum tenendus, ne quid intempestive, ne quid nimis: alias suauissima etiam nauseam parient.

37. De trina illa via obseruandum tandem est, *simplicitatem* rebus emendandis ponere fundamentum; *spontaneitatem* emendatis imponere fastigium. Nam quaecunque corrupta restituuntur, reductione ad principia restituuntur: iuxta illud Christi abusus emendantis, *ab initio non fuit sic*. Iam autem principia annon propter simplicitatem suam principia sunt? utique. Et quia simplicibus, varie componibilibus, quiduis surgere potest: patet e simplicitate immediate fluere vniuersalitatem, etiam in illa quam intendimus rerum, humanarum restitutione. *Simplicissima enim omnes habent, sciunt, possunt*: aut certe oblata non acceptare, non scire, non posse, non possunt. Unde demum *spontaneitas sequitur*: quia seipsum sequi, si se duce progredi posse videat, nemo non potest: cum sui iuris esse velle, innatum sit omnibus, & naturae humanae inseparabile. Et quia *quicquid omnes volunt, indubie bonum est; quicquid omnes intelligunt, indubie verum est; quicquid omnes possunt indubie facile est*: patet quam certa consensus tandem aliquando vniuersalis via sit, dummodo placeret ille ad principia illa nobiscum nata, (instinctus communes, notiones communes, facultatesque communes) regressus. Et quam certae spei (de deferendis tandem non inuite, aliquando subingressis, & in tantum ubique cumulatis, tricis & spinis) hic certum sit fundamentum.

38. Ergone ad destructionem hodiernarum philosophiarum, religionum, politiarum, tendit noua haec via? dicit aliquis. Resp. *Pia haec nihil abolere, omnia perficere, quaerit. Nempe quod vulgaribus intricatis viis assequi non licuit, simpliciore hac ut liceat. Quid isthuc? veritatem, bonitatem, studiorum, coadunatio. Quaesio enim, consideretur hoc. Stulte aliquid opinari, nulla ex professo docet philosophia: impie agere, nulla religio: res humanas turbare, nulla politia. Et tamen alii alios stultarum opinionum insimulamus, blasphemiarum accusamus violentiarum arguimus: nec vane. Reperiuntur enim verae absurditates, verae impietates, verae tyrannides: quia se, nolentibus etiam nobis, intermiserunt veris falsa, bonis mala, pacisque studiis turbae. Hoc igitur quod se impertinenter admiscet, separandi modus quaeritur: quem in sacra illa instilluum, notarum, facultatumque supplicile inuentum iri, omnia spem faciunt. Nempe*

Iundam tamē vniuersalitatis, & spontaneitatis.

Obi. Haec via, annon ad rectorum iam destructionem, tendit?

Resp. Ad perfectionem.

fi

si *notitias communes* a subingressa confusione haberemus extricatas, haberemus lampadas, ad omnem rerum cognitionem clare nobis praelucentes: intelligeremusque nos omnes per omnia. Siq; *instinctus communes*, desideriorumque leges recte intelligeremus, & a spuris sese intermiserentibus liberare sciremus: haberemus ad beatos fines (communes & priuatos) instinctuum satis: conueniremusque voluntatibus belle, nec bellis esset opus. Denique, si *sacculatas communes* distincte cognitas, & ab admista confusione liberatas haberemus omnes, possemus omnia omnes, quae nos posse, voluit DEVS. *Ex his ergo simplicibus, planis, certis, si construerentur* (praecunte DEO) *sciendorum, eligendorum, agendorumque syntagmata: quid est, cur aliquis suae philosophiae, suae religioni, suae politicae, metuat?* cum scilicet hic veri, boni tranquilli, perire queat, nihil: colligi tantum, & in communem thesaurum comportari, debeat.

2. Obi. *Recepta tamen circumciderentur.*
Resp. *Utique a superfluo.*

36. Oggeri adhuc posset. *Sed sic in angustos redigeretur terminos philosophia, religio, politicaque scientia nostra.* Resp. DEVS quid nobis ad sapienter, bene, beateque viuendum satis sit, ignorare non potuit: huius ductui acquiescere tutissimum. *Praestat insistere certis, quam litigare de incertis: & ire per viam communem, errorum securam, quam aberrare per diuerticula incerta.* Si ergo *philosophia simplicior*; modo rebus, ingeniiisque modestis, satisfaciat. Sit ergo *religio simplicior*, modo satisfaciat DEO simplicitatis fonti, conscientisquerectis. Sit & *politia simplicior*; modo satisfaciat fini suo, vt in pace seruetur humanum genus.

Conclusio cap-
pitis.

40. Ita nobis vniuersalitatiss, simplicitatis, spontaneitatisq; viam satis fore sperabimus commendatam, vt illi nunc iam insistere incipiamus omnes: quum ad tam vniuersalem intentionem nihil particulare sufficere; ad tantas dissoluendam tricas nihil multiplex & intricatum idoneum esse; ad tantas mitigandum exacerbationes, tollendumque violentias, nihil praeterspontaneum consensum vim habiturum, nimis sit in-
aperto.

CAPUT X.

*Consultationis legitimæ forma legesq,
ad quas magna hæc consultatio attem-
peranda erit.*

Omne opus, quod rationabiliter suscipiendum est, præcedit *consilium*: aut, si negotium fuerit momenti maioris, & ad plures spectans, *consultatio*: h. e. consilio-
rum plurium, donec pateat optimum, collatio. At nobis esse sub manu negotium maius ac vllum sub sole, iam cognouimus: quippe & omnes, & omnia, & omnimode, cernens. Consultatione igitur opus omnino: at quali? constituamus nobis quæso consultandi leges certas: ut ne quid interueniat, quod opus coeptum turbet, vel abrumpat, vel sine usu esse faciat.

Ante opus,
consilio opus,
aut consulta-
tione.

2. Leges vero istas non aliunde quam a sapienter instituen-
dæ consultationis idea, recteque deprehensis ibi requisitis peti
possunt. Ne igitur subsistere, & rem hanc circumspicere mentis
indagine scrutari pigeat, obsecro.

Consultationis
leges vnde pe-
tendæ.

3. Consultare, est de re quapiam opsata, sed difficultatibus implicata,
an quærenda sit, & per quid inueniri, quomodone facile obtineri pos-
sit, inter plures amica & prudens disquisitio.

Consultare,
quid.

4. Concurrentur itaque in omni consultatione tria:

Concurrentia
in consultatio-
ne tria.

(1) *Propositum*: res aliqua utilis, sed ob interuenientes scrupulos,
aut impedimenta, dubia.

(2) *Personæ plures*; eadem inter se agitantes.

(3) *Placida & prudens in omnia quæ obueniunt inquisitio*, donec om-
nibus videatur idem. Tum enim cessat *consultatio*, incipit
exsequutio.

5. Materiam consultationi dare dixi rem aliquam vtilem, sed
dubiam: nec enim aliter potest. Nam

(1) Materia
consultationis.

Axioma) I. De nihilo consultatio est nulla.

II. De re inutili consultatio est stulta.

III. De re certa consultatio est otiosa.

(Si nempe constet aliquid esse nihil; esse inutile; esse certum.)

6. Personæ requiruntur plures necessario: ut sit (1) qui casum propo-
nat, consiliumque exquirat. (2) Qui consilium expromat. (3) Qui
rursus ventilet, donec euentualis omnibus certi aliquid constitu-
atur.

(2) Personæ
plures,

(K)

atur.

atur. Praesertim si plures sint consulentes, aut consulti, aut etiam consilia ipsa: quorum nullum relinquendum est inexpensum. Vnde axiomatum instar haberi possunt ista:

VI. *Nemine consilium requirente, consultatio non inchoat.*

V. *Nemine consilium exponente, consultatio non procedit.*

VI. *Nemine consilium terminante, consultatio non absolvitur.*

(1) Modus observandus, trinus. Nempe ut excutiantur,

1. Omnia quae ad rem,

7. *Consultationis modus in eo est, ut disquisitio fiat (1) in omnia quae interveniunt, (2) placide, (3) prudenter.*

8. *In omnia: nempe (1) in scopum consultationis: ut pateat, quid optetur? (2) in media: per quae scopum nos assequi posse speratur? (3) in modos: quibus media iam inventa adhiberi possint recte. Horum quicquid innenitur & profertur, ventilandum est, an ita recte? & quare? donec finis operis utilitas, & mediocum reperiendorum possibilitas, modique agendi facilitas, omnibus patefcat; nec refter cui videatur aliter.* Ergo

Ax. VII. *Consultantes necesse est conveniant scopum.*

(Inter enim diversa volentes consultatio nulla: sicut inter diversa loca percontor, comitatus nullus.)

VIII. *Consultantes mediis convenire necesse est.*

(Nisi enim de mediis fuerit conventum, consultatio dissolvitur: ut si viatorum alius velit terra, alius aqua: hic pedibus, ille curru &c. diuelluntur necessario.)

IX. *Consultantes conveniant necesse est de modis quoque agendi.*

(Nam si alius sic, alius aliter, rem inchoari, & continuari volet, nec inchoari, nec continuari poterit: erunt cum finis, tum media quantumcumque ille desiderabilis, & haec certa, sine usu.)

2. Amice ac placide.

9. *Additur, requiri consultando disquisitionem amicam, & placidam.*

10. *Amicam: quia inimici, quatenus inimici, non consultant, sed rixantur.*

X. *Consultantes amici sint, & amice agant, necesse est.*

11. *Placida disquisitione opus est: quia inter amicos etiam disquisitio, quoties vehemens esse incipit & impetuosam, altercatio fit & contentio; raro utilis, bonumve sortiens effectum*

XI. *Consultantes lente ac placide procedant.*

(Affectus enim, quia ministri sunt non intellectus, sed voluntatis; neque hoc simpliciter, sed in ordine ad actiones, tanquam illarum stimuli, & sic medium quid inter voluntatem & facultatem: ca-

ven-

vendum est ne in deliberando, vbi rerum pondera expendi debent, adhibeatur affectuum concitatio. Seruandum id est ad extremum, vbi inuentorum iam consiliorum vrgenda est exsequutio. Sancti igitur consultoris non est accendere affectus (præsertim tristes illos, metum, iram, odium) sedare potius ac placare. Nemo sanus libens bibit aquam turbidam, ni eam prius sinat quiescendo fieri limpidam. Ita ergo nec animo vtendum ad consilia commoto : *impedit ira animum, ne possit cernere verum.* Amor autem sui & suorum, vt & qdium alienae causae, prauum sunt perspicillum, res vltra verum augens aut minuens, alioque situ, figura, colore, quam sunt, ostentans.)

12. Prudentia denique requiritur in consultantibus : *tum scilicet in consilium requirente, quam dante, & ventilante.* 3. Prudenter.

13. In consilium requirente prudentia requiritur, vt *quid velit, & vbi circa rem illam hæreat, & quidem hæere faciat*, exponat. Prudentia in consilium requirente qualis requiratur. Idque *sincere* quantumque potest, *breuiter*, ac *dilucide* : vt is a quo consilium petitur, dextre omnia percipiat.

XII. Consilium requirens rem recte proponat.

XIII. Scrupulos circa eam suos detegat.

XIV. Scrupulorumque simul causas explicet.

(Alioqui manca & obscura consultatio, mancum & obscurum pariet consilium.)

14. In consilium dante requiritur, (1) *vt omnia plane percipiat*, (2) *vt rerum momenta recte expendat*, (3) *qui quid optimum apud se innuit, sincere aperiat.* Et qualis in consilium dante. Primum illud requirit hominem attentum & diligentem, qui hoc agat. Secundum, fundamenta rerum intelligentem, aut certe in ea circumspecte inquirentem. Tertium, virum bonum, qui etiam inimico fidele det consilium.

XV. Quaestionis statu non percepto, consilium est temerarium.

XVI. Rei fundamenta ignorantis solutio est dæbia.

XVII. Subdola controuersiae decisio est impia, & in DEI M, veritatis authorem, blasphe'ma.

(Consilium enim res sacra est, venerabiliter tractanda.)

15. In consilium ventilante requiritur, vt expendat (1) *an verus scopus petatur?* (2) *an media, quae ostenduntur, eum recte petant?* (3) *an adhibendi media illa praxis ostendatur facilis?* Qualis denique in consilium ventilante. Potest enim fieri vt aliquid bonum suadeatur, nec tamen ad consulentis mentem : potest vt media bona sint, sed ad obtinendum aliud quid, quam in præ-

sens petitur: potest, ut ad hoc ipsum bona sint, sed vsurpatu difficilia. Quod faciet, ut consilium videatur impossibile: quia difficilia pro impossibilibus habentur. Ergo

XVIII. *Consilium an verum petas scopum, vide.*

XIX. *Mediam scopum attingant certo, observa.*

XX. *Modus agendi an sit facilis, expend.*

Quo maior
consultantium
numerus, eo
maiori pru-
dentia opus.

16. Quod si ad quampiam consultationem plurimos contingat vocari, aut venire, prudentia noua erit opus

(1) *Ut desideria sua explicare nemini non permittatur.*

(2) *Ut a sententia dicenda nemo excludatur, nedum pellatur.*

(3) *Ut nihil nisi communi omnium consensu decernatur atque concludatur.*

(NB. Consul-
tandi metho-
dus perspicua.)

Putat, ubi is qui conueniunt idem ius est in res, quorum causa in deliberationem conueniunt. Tum demum enim consultatio esse poterit & plena, & facilis, & solida: si nihil nisi omnibus consentientibus & proponatur, & tractetur, & concludatur. Modo ad easdem communes leges (nempe, ut semper primo de fine, tum de medijs tandem de medijs prudenti usu, agatur.) Suam aliis sententiam tanquam oraculum obtrudere, nemini liceat: audire prius aliorum & sententias & rationes, omnes parati sint. Etenim hae si concordabunt, firmior prodibit conclusio: si discordabunt, melius expendendi omnia, donec pateat aliquid optimum, occasio erit. Sententiarum quippe & rationum diuersitas, semper materiam fert solidius aliquid & quaerendi, & inueniendi, quod nemine contradicente concludi possit. Ergo

XXI. *Ad consultandum congressi propositiones habeant communes.*

XXII. *Quorum propositiones sunt communes, communes sint & sententiae, ac rationes.*

XXIII. *Quorum sunt communes sententiae, eorundem sint & conclusiones communes.*

Quippe tum demum exsequutio quoque esse poterit vnanimis: de qua itidem aliquid hic monendum.

Consiliorum
exsequutio
quid requirat.

17. In consiliorum executione tria sunt observanda. (1) *Ne sit praecipere.* (2) *Ne diu dilata.* (3) *Ne arrogans & praesumptuosus.* Praecipit autem, ut alibi ita in consultando & consilia exsequendo, res euertit. Raro simul esse duo ista, cito & bene, contingit. Saepius quod cito fit, cito perit: canis que properans caecos parit catulos. Cunctatio forsium in rebus bene praeiudis plerumque damnosa est: dum con-

ful-

sultando agendi quoque tempora transmittuntur, occasionisque rerum gerendarum manibus elabi sinuntur. Si quis denique fiducia prudentiæ suæ nimia de consiliis, consiliorumque euentu, sibi & aliis promittit, facillime fit ut in securitatem & negligentiam prolapsus euentuque frustratus, ludibriis se exponat. Ergo

XXVI. *Deliberandum diu, quod statuendum semel.*

XXV. *Deliberatum recte semel, executioni dandum cito.*

XXIV. *Executionis bona ratione susceptæ euentus expectandus, qualem dabit DEVS.*

Executionem consiliorum suadere, ubi omnia bonum promittunt euentum, boni viri est: euentum ipsum polliceri (præsertim in rebus ambiguis, quas fortuitas vocant) non est prudentis. Maxime ob hominum ingratitude: qui, si bene cadat consilium, cuius fida manu ductione eo ventum sit facile obliuiscuntur: sin aliter, consultorem accusant. Quasi vero euentum quoque dare possit, qui potuit consilium. Videatur quid hic sapiens Salomo sub sole se obseruasse testetur, Eccles. IX. 11.

18. Atque hæc sunt legitime obeundæ consultationis iustitiæ, uti confidimus, leges; quas si nobis magna in consultatione nostra obseruandas eligimus (debemus autem certe) quid nostri officii sit, & futurum sit, peruidere satis promptum est. Innuamus præcipua quædam repetendo, ut ne quidquam eorum ignorari a quoquam possit.

Applicatio horum ad præsentem, magnam consultationem.

19. *Quia causa est communis, RES HUMANÆ* (quarum emendationem optare, quaerere, moliri, per ipsam naturæ humanæ, participationem nemini non conuenit) *nemo igitur homo ab hac consultatione excludi, nemo seipsum excludere, debet.* Nos igitur quoque communi iure proponimus, proposituri que sumus, omnes qui nos vrgent scrupulos: alii autem omnes, an vigeant merito, eodem iure expendant.

1. Ut hinc nemo excludatur.

20. *Et quia in causa communi cuiusque interesse licet, consilia quoque dare licet; iure nostro utrinque utamur.* Nos quidem, ut quid in singulis propositis casibus nobis videatur aperte proferamus: vos autem eadem eodem iure aperte excipietis, & diiudicetis.

2. Nemoque non audiat.

21. Tandem, *quia consultandum nobis est, non rixandum; affectum ergo asseramus omnes undique purum & serenum; qualem ego a me pro-mitto, ab aliis stipulor.* Stipulor inquam, a me & aliis, in hac tam, sancta consiliorum tam sanctorum collatione, primum candorem

3. Sed omnes hic purissimo candore agant omnia.

candidissimum, deinde seueritatem seuerissimam, tertio attentionem attentissimam. Tum audiendi patientiam debitam, iudicandique libertatem placidam, & dissentiendi modestiam. Perpesua denique ad DEVM suspiria, fiduciae plena.

22. Verum enimvero quia communi omnium alloquio ad consiliorum communionem omnes inuitare, conditionibusq; & pactis certis obligare, animus est, istuc iam veniamus!

CAPUT XI.

Ad placidam de rerum emendatione consultationem omnium hominum inuitatio.

Consilii opus, quando negotium est cum creatura rationali.

Quando agrum conferere paramus seminibus, aut demetere fruges: aut aptare aedificiis ligna & lapides, aut reparare collapsa aedificia, vel simile quid: respectare quidem ad res istas (quid de se fieri patiantur, aut desiderent, visuri) solemus: conferre tamen cum illis consilia nihil est opus, quia sub potestate nostra sunt: manibusq; nostris, falcibus nostris, securibus nostris, resistere nesciunt. Non ita vero est, quando cum creatura rationali negotium est: quae arbitrii donata libertate, nihil de se sine se statui permittit.

Quod omnes concernit omnes sciant.

2. Cum ergo opus hoc nostrum homines concernat, clam illis nihil statuere poterimus. *Et quia concernit omnes: cum omnibus communicandum est.* Ideo nos in aperto haec agimus, coram sole hoc: ut eadem haec audiant, videant, diiudicent, agant etiam nobiscum, illi ipsi, quos haec ipsa tangunt omnia, omnes: adeo illa ad rerum emendationem requisita *vniversalitas, simplicitas, spontaneitas*, in ipsa ista consultatione hac necessario veniunt obseruanda.

Quod omnibus dicitur, ex communi dictatura habendum sit.

3. *Quicquid ergo hic dicitur, omnibus dicitur: & tam simpliciter, vt intelligi non possit non omnibus: & relicta iudicii plena libertate maximo & minimo cuique.* Ex omnibus enim principiis loquimur omnibus omnia. Nempe, vt nobis communes omnium hominum instinctus ostendant communes, omnibusque desiderabiles, fines: communes autem diuinitus omnibus concessae facultates, communia ad fines nostros media: *Sensu denique communes, & inscriptae cuiusque cordi notiones, ostendant modos, mediis illis sic vtendi, vt fines non assequi non liceat.*

4. Scribunt Pythagoram dicere solitum: *Si quis puerum ostendem intelligenter de quibusvis philosophiae partibus interrogare sciat; rationabiliter ad omnia responsurum: eo, quod rationis lumen, si sciamus vti, omnium rerum mensura sit.* Incipiamus huius rei praxin in praesenti negotio! confido, si intelligenter quaestiones proponere scieremus, neminem fore qui haec legat, quin ad omnia interrogata consilium vel reperturus sit apud seipsum, vel approbaturus ea quae afferri videbit. Praeibimus enim: neque casus proponemus solum, sed & remedia; tandemque determinationem, quid inter plura (ubi erunt plura) videatur optimum.

5. Non erit igitur cur aliquis ad haec consilia accedere vercatur, ubi nemo illi praeiudicabit; sed ipse sibi in omnibus ac singulis actor, iudex, testis, erit. Speramusque hac via profectum aliquem, ubi nemo in ignotam sibi aulorum siluam protrudetur: sed per apertum rerum campum sic deducetur, ut propriis oculis, non alienis perspicillis, omnia & videre & palpare possit. *Solae quippe res, quia sunt id quod sunt, reducere nos in consensum possunt: qui de rebus inter se ipsas ligant, nunquam id praestabunt.*

6. Patebit iam tandem, ope DEI: tria illa omnibus nobis innata, cognoscendi, volendi, operandique principia (notitias, instinctus, facultatesque communes) esse depositas in nobis sapientiae DEI sacrosanctas pandectas: quibus si quid non continetur, necessario spurium sit. Esseque insculptas nobis, tanquam imagini DEI, aeternas leges: a quibus ut quis recedit longius, ita se erroribus, sceleribus, miseriisque, implicat profundius. *Et aureas bases, adamantinaque fundamenta:* quibus omnis humanae sapientiae, virtutum, operumque supraedificatur structura. *Et fixissimos cancellos:* quibus cogitationum, desideriorum, actionumque nostrarum, omnium vias omnes sepsit DEVS: e quibus quisque euagatur, seipsum in certissima errandi, peccandi, pereundi, praecipit pericula. *Esse polos & axes:* circa quos omnia nostra cogitata & cogitanda, dicta & dicenda, facta & facienda, vertuntur: a quibus quicquid aberrat, eccentricum, anomalum, vagum & errabundum est. *Solae denique & sidera nostra,* intus nobis lucentia, quoquo nos vertimus nos comitantia, & ab erroribus, vitiis, periculis, praemonentia: sine quibus quicquid est, tenebrosus est. Consultatio ergo haec nostra, tam communibus principiis innixa, erit communis illa, magna, lata, amoena via; nos eo, ubi nos intelligere & subleuare incipiamus, deducere sola una idonea.

In praesenti magna consultatione promittitur omnibus.

1. Consiliorum euidencia.

2. Suffragiorum libertas.

3. Decernendorum certitudo. (Innatarum notionum, instinctuum, facultatumque encomia.)

Inuitantur omnes gentes, linguarum, sedae.

7. *Venite igitur*, quibus sua & generis sui salus cordi est, *ex quacunque gente, lingua, secla, omnes DEI timentes*, omnes confusionum humanarum pertaesi, omnes meliorum cupidi! *venite*, & a tam communi de communi salute consilio consilia vestra ne separate! Misereatur vos miseriarum generis nostri: ut si a quoquam quidquam consilii vel auxilii ferri potest, in commune conferamus.

1. Ad spectandum communium desideriorum fines, media, nodos.

8. *Venite, finem habemus bonum, imo excellentem*, corruptelarum nostrarum emendationem: DEO in honorem, Satanae in confusionem, generi humano in salutem. *Habituri & ad scopum tam excellentem media pulchra; nec non modos mediis illis utendi amoenos*: ut exitus bonus, benedicente conatibus nostris DEO; non possit non sperari.

2. Et ad quaecundum communem lucem, solatia, quietem.

9. *Venite! audeamus cum libertate resumere animos*, veritatem rerum, in rebus ipsis spectandi; & bona nostra quaecunque sunt, ab admitta illuie liberandi; communibusque vsibus adaptandi! nempe ut quicquid nos a luce mentium excludit, quicquid a DEO communi creatore separat, quicquid ab inuicem dissociat, tollatur, id communi ope quaeramus!

3. Et ad examinandum varietatem religionum. Politiarum.

Venite! disquiramus inter nos placide, num certi aliquid de omnibus illis, quae nos sic vsque diuellunt, haberi possit? num sit DEVS? & qui sit? quique cultus eius verus? ut vni illi soli seruiamus brachio vno omnes; aberret ab illius voluntate nemo. *Disquiramus*: numnam aliis super alios aliqua sit potestas? & qualis illa? ut non sic opprimamus conculcemosque alii alios. Et quia similes habemus sensus, mentem, manus, reliquumque naturae apparatus, omnes; resque similiter se praesentant nobis omnibus omnes; *Dispicimus* quaelo, numne fieri possit ut eodem modo videamus, audiamus, sentiamus, intelligamus, cupiamus, agamus omnes, ea quae sunt, & faciendi aut expectanda sunt? fascinare nos non permittentes iis quae non sunt, vel faciendi non sunt, nec expectanda.

Philosophiarum.

4. Et ad communicandum nobis inuicem quicquid verum reperit optimum.

II. *Venite quae so: dispicimus numnam forsitan alicubi veritas sit sine falsitate; pietas sine superstitione; ordo sine confusione?* si alicubi est, vos penes quos est ostendite: bonumque vestrum, ut bonum commune fiat, efficite. Vos qui veram habetis scientiarum lucem, exponite eam mundi candelaebro, ut in commune luceat. Vos qui DEVM habetis verum, eiusque colendi teneris leges veras; ut animarum illa beata lux aliis similiter luceat, efficite. Si qui tandem regiminis vere liberi & pacifici (seu regni, seu ciuitatis, seu domus

domus, seu suis ipsius) veram nostris formam, communicare: ut desinamus sursum & deorsum volui, & in inuicem ruere, & sine fine dilabi!

12. Si forsitan nihil adeo absolutum, quod omnibus & sufficiat & placeat, repertum fuerit: quaerendi tamen meliora, quam quibus adhuc desinimur, occasio erit: atque adeo iam haec ipsa est. Venite igitur, quaeramus meliora, quaeramus optima! quaeramus nobis, quaeramus omnibus! quaeramus constanter, quaeramus semper, dum hic sumus. Quid enim melius agi potest invita, quam ut quaerendo veritatem, inueniamus & veritatem, & pacem, & vitam.

13. Nos nihil quaerendum proponere proponimus, nisi quod omnibus prorsus desiderabile videatur: nihil suadere, nisi quod esse possibile omnes homines mox ipsi sentiant agniture sint: nihil denique polliceri, nisi cuius iam explanatae, aut certe facillime ratione explanabiles, ostendi poterunt viae. Si quid tale non fuerit (ut ex aequo omnibus desiderabile ac possibile, ac si res cum ratione suscipiatur facile, videatur) indictum esto, deletor, consilii non boni, aut certe inutilis, nota damnator. Qua occasione excitabit aliquem DEVS, qui meliora & certiora, quae in commune magis prosint, ostendere poterit.

14. Quod ut sperare liceat, venite amici, quaeramus (DEI nos miserantis ope) e tenebris nostris, e tricis nostris e profanitatibus nostris, exitum! Et quidem omnes, ut bene sit omnibus! Si non obtinebimus, desiderium nostrum totum, totum tamen frustra, esse non permittit bonitas DEI. Saltem obtinere nos faciet, ut plus sit in orbe terrarum lucis, caliginis minus; plus DEI, Satae minus; plus pacis & ordinis, minus discordiae & confusio- num. Si omnibus morbis non inueniemus remedia; at saltem ut repe- riantur quam plurimis, magisque fonticis, videamus. Ignoran- tiam ex humana vita omnem tollere si nequeamus (futuræ vitæ forsitan id feruatur) saltem ignorantiae ignoratio ut tollatur, danda est opera: tum ne putemus nos scire, quae nescimus; tum ut quantum illud sit quod nescimus, scire; & ad vitam illam, ubi cum aliis bonis scientiæ quoque asseruentur thesauri, appetitum magis extende- re incipiamus. Si non omnem impietatem tollere possumus; saltem, ut ne tamen tantis impetatur blasphemiiis sanctissimum numen, anni- tamur. Si denique non omnes lites nostras tollere possumus; saltem ne ita perpetuo conflictemur, & nos contemamus, obtineri poterit; si non tamen constanti temeritate cum DEO, rebus, nobisque ipsis, agemus, omnes tamen aliquando vias rationis sequuti. In

5. Aut si nihil vsquam perfe- ctum inuenie- tur, ad vesti- gandum tamē perfectiora quam hactenus.

6. Et ad audi- endum nos placide, de his consilia requi- rentes placide.

7. Et ad parti- cipandum bo- nos successus, qualescunque futuri sunt.

8. Aut certe ad participandum horrorem, qui ex obstinatione malorum nostrorum oritur.

In summa, ad communicandum de communis salutis sollicitudine.

In specie rogantur, ut huc mentem advertant, quibus rerum humanarum commissa est cura.

Quid hic videndum

1. Philosophis.

2. Theologis.

3. Politicis.

summa: *satiis est, ad quaedam non penetrare, quam negligere omnia.*

15. *Quo maior haec res est, eo obligatiores sumus ad eam quaerendam omnes: eo etiam excusatiores, si forsitan euentu deficiamus.* Magnis ausis excidere etiam melius est, quam non aggredi. *Sed excidere in totum non possumus.* Nam vel inueniemus quod quaerimus, vel certe quo plures & maiori nisu rem hanc quaerimus, & quo minus successum reperiemus, eoque haec etiam via inefficax apparebit: adaperietur nobis eo magis horrenda corruptionis nostrae abyssus, cui sola DEI omnipotentia sufficit: eoque magis hominum suspiria ad DEVM, ut brachium exferat, inardescunt: magisque tandem aeternitatem ipsam, ubi dies erit plenae restitutionis omnium, omnes pii anhelabunt.

16. De quibus tantis rebus quicumque iudicare potestis, adesse, consiliaque audire & ferre, ne aspernemini! *Nemo sibi tam bonus in mundo videatur, ut haec aliena a se putet. Nemo tam sublimis, qui non se huc demittat. Nemo tam humilis, qui non hic se attollat. Omnis vallis exaltetur, omnis mons & collis humilietur: quia Domino paratur via.*

17. *Ante omnia vero cuigilate, quibus praesse rebus humanis datum est? Vos generis humani paedagogi, philosophi: Vos animarum a terrestribus ad coelestia duces, Theologi: Vos orbis interea arbitri, pacisque inter populos sequestri ac custodes, potestates seculares! Omnes vos simul humani generis medici estis; pro obiecto habemus intellectus, voluntatis, facultatumque morbos. En vobis aegros vestros sistimus omnes simul, totum mundi nosocomium! Venite igitur, in commune consultate! id acturi ad quod vos DEVS vocavit, aegerque ipse, salutem suam vobis committens, suppliciter a vobis requirit! ad minimum certe, dum haec sic de communi salute deliberanda proponuntur, vos prae aliis, & ante alios, attendetis: utque deliberatio recte procedat advertetis. DEO reddituri rationem, si quid somnolentia vestra fuerit admissum, quo aut rebus humanis fraus inferatur, aut salutare aliquid intercipi & perire permittatur.*

18. *A vobis philosophi, quorum est rationes rerum scrutari, in specie posulo: ut videatis, num quod proponitur, per omnia sit rationabile; & num rationes rerum sic recludantur melius, quam vulgaris visus? A vobis autem theologi, quorum est separare pretium a vili, & sic esse quasi os DEI. (Ierem. XV. 19.) ut attendatis & iudicetis, num hic satis caute separentur pretiosa a vili? hominesque a vanis mundanis ad vera coelestia sic traducantur melius? a vobis denique politici, quorum est videre ne quid respubl. detrimenti capiat, posulo ut videatis, num*

redu-

reductis hoc modo ad legis DEI & naturae omnibus, reipublicae mundanae a detrimentis & cladibus sic satis cautum iam fore sperari possit?

19. *Pacificamur vero iam in operis limine constituti religiose, tanquam in conspectu DEI, omnes nos. Primum, ut nobis omnibus scopus non nisi vnicus sit, SALVS GENERIS HVMANI. Quomodo nimirum liberari possit mundus* (1) *a partium studiis, quibus infinite scindimur, in scholis, Ecclesia, Politia, (2) a multiplicitate, qua infinite intricamur ac perplexamur, in scholis, ecclesia, politia: (3) a coactionibus & violentiis, quibus distorquemur & affligimur infinite, in scholis, ecclesia, politia. Reducique omnes queant ad communis (sed integre per omnia) salutis studium; ad simplicissimam in omnibus veritatem; ad placidissimam denique rerum omnium tranquillitatem.*

Postulata scilicet si opus hoc aggrediamur. 1. Sincere, communis salutis promouendae icopo.

20. *Cumque susceptum hoc opus DEI sit, agendum id omnes suscipimus reuerenter quidem, magna tamen fiducia; de DEO sic, quomodo maiestatem eius debeat: sentiendo. Statuamus esse bonum, qui non aliud velit quam bene esse creaturae suae: & sapientem, qui inuenire sciat media voluntati suae idonea; & potentem, cui decreta sua exsequi in manu sit.*

2. *Confidenter*

21. *Tertio, consentianus in eo, ut de his rebus quae generis humani spectant salutem sermones conferamus, auide sine tergiversatione; & placide, sine tumultu: & rationabiliter, sine sophisticatione. Nempe ut nemo inter nos omnes reperiatur, qui votis omnibus reluctari, aut manifeste veritati repugnare, aut quod in communis boni augmentum conferre possit, non conferre, impedire potius, animum inducat. Si quis tentauerit, DEVS vindex esto!*

3. *Concorditer.*

22. *Quarto, ut toto in opere nullus alius nobis omnibus, quam communis salutis respectus sit. Respectus personarum, gentium, linguarum, sectarum, in vniuersum seponatur: ne se forsitan consilii nostris amor aut odium, inuidia contemtusue aliorum, mali ad concordiam, consultores, intermisceant. Cur enim alii despiciamus alios? vni mundi ciues sumus omnes; imo sanguis vnus omnes. Odisse hominem quod alibi natus sit, quod aliam loquatur linguam, quod aliud quid de rebus sentiat; quod plus aut minus quam tu intelligat; quae incogitantia? Desinamus obsecro! homines enim sumus omnes: imperfecti ergo omnes: iuuandi ergo omnes: debitorum igitur hac in re omnibus omnes. Praesertim quos DEVS prae aliis sapientia, vel consilio, aut robore instruit, DEVM imitemur, fiantque omnibus omnia. Et quia DEVS diuersimode sua*

4. *Affectu alii in alios puro.*

largitur dona; ut alius hic, alius alibi, vel videat vel caecutiat magis, sapiusque: & contemptioribus nonnunquam utitur organis (ut ubi minus spei, ibi aliqua sapientiae DEIFICATURIA vena) relinquamus quaeſo morem suum DEO, ut quibus vult utatur organis; suggeratque in praesenti etiam consultatione quicquid boni consilii vult, ex quacunque gente, tribu, secta, primo vel ultimo, protuli vult. Ipsi enim sumus omnes, ille nos novit omnes, ille disponit de nobis omnibus secundum beneplacitum suum. Non ideo quod nos inuicem toruum aspiciamus, aut oculos alii ab aliis auertimus, sed etiam coelestis nobis aliquibus radios subtrahet suos; aut aliter hos, quam illos, intuebitur. Multo minus aeternae misericordiae fulgor nostris se immiscebit affectibus: ut luceat quibus nos volumus, non luceat quibus nolumus. Iterato igitur obtestor & proteitor: *consultationis hoc opus tam commune sit omnibus, ut communes sunt confusiones illae, quibus remedia quaerimus; & DEVS ille, a cuius misericordia miseriarum leuamen expetimus, & expectamus.*

5. In rem autem ipsam intentione seu ratione.

23. *De hinc posulo, oro, obtestor, ut dum corruptionum quaerimus emendationem, veram & realem quaeramus, non fictam aut pictam: ne conatus ferit in lufum exeant, aut ludibria. Quaerendum proponamus rerum cognitionem, sed veram: quaerendum numinis cultum, sed verum: quaerendam humanae societati pacem, sed veram, solidam, duraturam. Falsae philosophiae quis usus esse potest, obsecro? & quis falsae religionis? quis politicae falsae? Decipiantur perpetuo qui decipi volunt! nos ne amplius decipiamur, vera bona quaerendi stet, propositum! fucata, quae decipiant, nemo sanae mentis optet.*

6. Et praekonceptis opinionibus interrim sepositis.

24. *Et quia nos, gratia diuina freti, hoc consultationis opus ostendere posse speramus quae ille videre dat, ante omnia lucis vniuersalis fontes veros; tum in hac luce expansum rerum orbem plenum; & de hinc mentibus humanis scientiam rerum blande instillandi infundibula certa; diducendique lucem hanc per omnes gentes canales paratos; melioris denique seculi faciem formosissimam: postulamus, quinto, ut quisquis haec spectatum venies, oculatus venias! oculis tamen puris, & aspectu libero, perspicillis amotis; ne si quid nouum, & quasi insolens, obueniat, praediuicio abripiaris! Dilapsi enim sumus in opiniones, non eodem modo de rebus iudicamus. Quod moneo, non ut credulitate quisquam peccet, & forsan decipiaris; sed ut videas, annon hic aut illic decipiaris. Apertis itaque oculis accede nihil time: videbis omnia per claram lucem. Quae si aequè vidisti antea, gaudebis te ista non ignorasse, circa illa non errasse. Si non vidisti, aut aliter*
vidi.

vidisti, gaudebis magis etiam, te ignorantia & hallucinatione tua liberari. Si denique melius quam nos aut vidisti, aut occasione hac prospexisti, maximo tuo & nostro gaudio meliora illa caeteris ostendere, communemque sic locupletare thesaurum, poteris.

25. *Postulo sextum: cuius consultationibus his interesse libuerit ut simul liceat non prius quam post audita consilia omnia, sese subducere.* Vniuersalitate merito hic etiam virgemus, particularitatem deprecamur. De toto proposito iudicandum est: aut omittendum totum. De toto autem qui iudicare vult, totum prius cognoscat, necesse est: quia de re ignota, aut parum nota, male iudicatur.

7. Et assumpto proposito consultationem curandi.

8. Pacateque agendi.

26. *Septimo, in toto hoc opere pacifcor affectus vndique sedatos, a contentionis pruritu puros.* Nolite rixari in via, dixit ad fratres suos Iosephus. Neque igitur nos in hac fraternae consultationis via rixemur, exprobrando alii aliis pristinos aliquos errores, aut suspicando. Nouos noua communis veritatis, communiter iam iam omnibus affluræ spes, meliora nos duntaxat prospicere; eorum quæ a tergo sunt obliuisci, faciat. Ne rixemur quomodo incendium ortum sit: potius quomodo sit extinguendum laboremur. Nemo amplius cum filiis tonitruum, Iacobo & Ioanne, ignem iræ de coelo supra contradicentes deuocet; omnes cum Christo ignem charitatis de coelo muuemus, utque super terram ardeat optemus. Nec inflemur scientiæ opinione alii aduersos alios: sed per charitatem demittamus nos ad seruiendum alii aliis; certo persuasi, magis curæ DEO esse humiliter errantes, quam per veritatis viam superbe incedentes. Ita nobis coram DEO humilitas, & erga confratres charitas, veritatisque cognoscendæ amor, purus, fidi ad vniuersalem consensum duces erunt.

27. Si nihilominus tamen oculatus aliquis, cur a nobis cum ratione hic aut illic dissentiat, inuenerit: *postulamus, octauo, ut amicè dissentiat, non hostiliter, b. e. propter dissensum una & altera in re consensum in reliquis, aut etiam toto tam harmonico opere, ne deserat.* Non frustra hoc monemus qui dissensionis vim ad turbandum consensum non ignoramus. Corporis nostri valetudo blanda humorum ad invicem temperatura potissimum constat: sed quam vel vnius membri affectio dolorifica turbat, omnibusque membris non bene esse facit. Idem in rerum scientia, hominum regimine, Numinisque cultu, cuenire videmus, ut vnica dissensio plus aestimetur, quam consensiones mille. In tota Mahomedi doctrina consentiunt Turcis Persæ: dissentiunt in leuiculis quibusdam, & quam atrociam sibi ideo faciunt bella? Iudæi nostri cum Israelitis Asiaticis Mosen &

9. Etiamque dissentienti nonnisi amice.

Prophetas pariter amplectuntur: propter traditiones tamen Talmudicas, a nostris receptas ab illis reiectas, horrendum in modum se inuicem execrantur. Et quid nos Christiani? omnes totam Christi doctrinam acceptamus, interpretationibus tantum, sed eheu quam hostiliter, dissidemus! *Tam scilicet harmonice fecit nos Creator noster, ut diss. armoniam nullam ferre queamus.* Sed delicati est nihil ferre posse: Vir fortis tolerat omnia, & si potest emendat: quod vtrumque DEVS ipse nos exemplis docet perpetuis.

10. De sollicitando communibus votis DEO.

28. *Tandem peto, omnes unanimiter DEVMoremus, ne nostra haec, pro emendando misero nostro statu molimina, maiestati suae displiceant: iuuat potius benigne, successuque operato coronet.* Negotium hoc certe non nostrum est, sed illius, cuius nos ipsi misera creatura. Corpora quippe nostra, animae nostrae, vita nostra, omnia nostra, sicut & mundus ipse eius sunt qui fecit, quanquam nostri causa fecit, nostraeque fidei concredidit. Quae ergo emendare quaerimus, eius sunt: aliena vero tractare inuito Domino nemini convenit. Et quamvis per bonitatem eius liceret, per imbecillitatem tamen nostram citra auxilium eius quid nos posse speremus? Corruptum; quae recte constituit sapientia eius, satis gnara est stultitia nostra! restituere illius est, non nostrum opus. Tum vero quia lucis opus inimicum est regno tenebrarum, colluctandumque hic necessario erit, non tantum cum inscitia, sed malitia quoque & peruersitate, & contumacia, humana & diabolica, assuetas suas tenebras tutantium: si operari luci, & lucis parenti DEO, pergimus, nonnisi sub ipsius auspiciis, directione, scuto, operari poterimus. Ad illum iraque conuersi omnes, ex intimis visceribus viscera misericordiae eius sollicitemus omnes!

CAPUT XII.

Communia generis humani ad DEVM suspiria.

Adorande mundi Praeses, sancte DEVS deorum, solus vnus, verus, viuus DEVS, extra quem non est alius, DEVS vniuersae terrae, quem adorant etiam qui adorare nesciunt.
2. Ad te conuersi omnes laudamus benedictum nomen tuum, pro omnibus in nos collatis beneficiis tuis: qui nos, & nostri gratia mundum, condidisti: nosque per

per tot generationes, totque iam annorum millenarios, vna cum isthoc habitaculo nostro, tam mirabiliter conseruasti. 3. Sed prolapsi sumus, eheu! Domine, in tot misérias, quas tu vides: imo in tot abominationes, quos odit anima tua. 4. Corrupti enim sumus omnes: totum generis nostri corpus morbosum est. 5. A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas, sed vulnus, & liuor, & plaga tumens. Non est circumligata, neque curata, medicamine, neque foris oleo. 6. Quia tu indignatus peccatis nostris, ingredi suisti gentes omnes vias suas, nunquam licet sine testimonio te reliquisti: benefaciens, & de coelo dans pluias, & implens cibo & lacticia corda nostra. 7. Et tempora quidem ignorantiae nostrae conuiuendo dissimulans, nunc annuntias omnibus hominibus vt poenitentiam agant. 8. Nos igitur, Domine, ecce comparamus nos quaererè faciem tuam, quaerere emendationem viarum nostrarum! 9. Sed quia nos miselli nihil nos posse sentimus, nisi manus illa quae creauit nos subueniat nobis: oramus per misericordiam tuam, ne nos miseriis nostris remedia quaerere prohibeas, quaerentesque illa ne destituas! 10. Da videre, *o lux aeterna*, quicquid vtile est! da sequi, quicquid bonum est! da tandem exsequi, quicquid placitum est tibi! 11. Tua sumus progenies, miserere nostri! nosque a te, & inter inuicem, sic sine fine dissidere, errare; labi ne permittas! 12. Ah delectarisne tenebris nostris, morbis nostris, interitu nostro? 13. Absit tam impia cogitare de bonitate tua! qui mortem non fecisti, neque delectaris perditione viuorum. 14. Creasti enim omnia vt essent, & sanabiles fecisti nationes orbis terrarum. 15. Misereris omnium, quia omnia potes: & dissimulas peccata hominum, vt respiciant. 16. Diligis enim omnia quae sunt, & nihil odisti eorum quae fecisti: nec enim fecisses, si odisses. 17. Respice quoque nos dispersos per vniuersum orbem tuum! 18. Ecce Domine, multiplicasti nos secundum promissionem tuam! vt iam impleuerimus *Europam, Asiam, Africam, Americam*, omnesque *Insulas maris*! Sed nondum multiplicasti nobis omnibus gaudia. 19. O miserere igitur iam tandem! o iam tandem miserere! lucemque & benedictionem tuam super nos omnes demitte, omnes pro omnibus oramus! 20. Vnum enim sumus, & tamen non sumus vnum! quia noxie dissidemus. 21. Quod vnum sumus, a te vno creatore est: quod dissidemus, a potente aliquo & astuto impostore, hoste tuo & nostro. 22. Semperne impostor hunc tolerabis? constanterne tibi tuam progeniem,

geniem, quam tu tibi, non illi, genuisti, abduci fines? 23. In aeternum tenebras nostras spectabis, & eas dispelles nunquam? 24. Scimus nostram esse culpam, quod vanitates sequuti te lucem amissimus nostram. 25. Sed reuertere ad nos, vt reuertamur ad te, Domine! 26. Eui bra potenter lucis tuae radios, o lux aeterna! vt disiciantur tenebrarum nostrarum caligines! 27. Non aliud quaerimus, quam quod seruiat gloriae tuae, o DEVS! vt tam vnum in te simus omnes, quam tu omnium conditor vnus es: recollecti omnes ad agnoscendum te vnum, extra quem non est alius Deus; & ad seruiendum vno humero tibi, praeter quem non est alius Dominus. 28. Si qui iam videmus in lumine tuo lumen, da vt caeteri quoque videant, & exultent! 29. O Pater luminum, depura in nobis omnibus mentis lumen! vt omnes videamus te, & quae a te, & sub te sunt, sicuti sunt. 30. O animarum amator, da vt exardescant in te animae omnium nostrum, vt te vno puroque amore prosequamur omnes! 31. O Rex totius vniuersi, corrige vniuersas exorbitantias nostras! vtque sub vniuersali tuo sceptro, in hoc subcoelesti tuo regno, rationabiliter cohabitemus iam tandem omnes, effice! 32. Domine da nobis Philosophiam veram: da religionem puram: da politiam quietam! vt sapienter, sancte, tranquille, degamus in praesenti seculo, donec transferamur ad te: & cohabitemus tibi in beata, nunquam desitura, aeternitate tua! 33. O creator omnium, esto quoque miserator omnium! 34. Qui omnes radiis solis tui circumfulges externe, eosdem quoque omnes misericordiae tuae radiis circumfunde interne! 35. O amor! o bonitas! da sentire de te in bonitate! da quaerere te in simplicitate! da inuenire gratiam!

36. Domine misericordia tua in seculum! opera manuum
tuarum ne despicias!

AMEN, AMEN, AMEN.

